

HISTORIA

PHYSICOMEDICA

EPIDEMIAE NEAPOLITANAE

AN. M. DCC. LXIV.

OPERA AC STUDIO

CAELESTINI COMINALE

IN

REGIO ARCHI-GYMNASIO NEAPOLITANO

PHILOSOPHIAE, ET MATHESIOS PROFESSORIS

Elucubrata.

NEAPOLI M. DCC. LXIV.
VULGANDI IMPETRATA VENIA
EXCUDEBAT FRANCISCUS MORELLUS.

Artem experientia fecit exemplo monstrante viam

Manilius.

v

ERUDITIS, ET MEDICINAE STUDIO SIS

A U C T O R.

QUamquam diu Amicorum impulsibus, ut de re medica aliqua scriberem, pluries incitatus essem; eorundem tamen suasionibus semper restiti. Ars enim longa, occasiones celeres, experimenta periculosa, errores ut plurimum humano generi infesti, suscipiendi, ac sustinendi muneris difficultatem satis mihi ostendebant. Cogitabam revera, proVectiori aetate, divino favente Numine, postquam plurima rimatus, ac sedulo meditatus essem, si quid edendum invenissem, scribere. Verum quoniam quae semel aeterna lege statuta sunt, suo tempore tandem eveniunt; ideo me etiam, ut ita dicam, invito, religiose servatum adeo silentium, ut tandem abrumperem, tempus accessit. Sub finem ergo proxime praeteriti augusti, cum familiariter agere, datum esset mihi, cum cl. Dominico Mangieri, qui nostra in Academia, summa dignitate, in Cathedra primaria juris civilis floret: ex communi veluti epidemici jam jam spirantis morbi naufragio evasi, & mutuo gaudentes,
acci-

accidit, ut quodam die de ejus natura, uti caeteroquin apud omnes tunc temporis mos erat, alloqueremur; quoniam plurima confusa, ac fere contraria de eodem audierat, quaerebat cl. vir, an ex observationibus certi aliquid mihi constaret. Anni, & aliqua eorum, quae ex multiplici morbi facie, ac eventu, de ejus natura collegeram, ea, qua soleo, simplicitate exposui; quae, cum innumeras morbi varietates, atque anomalias ad faciliorem captum reducere, videret, clarissimo viro minime displicuerunt. Ergo ut ejusdem accuratam historiam texerem, hortatus est: tamen praeteritae non adhuc immemor fortunae, ipsi quoque iterum restiti: timebam enim ne, novo licet scribendi genere, & mihi, & invidis molestiam crearem. Verum eruditissimus vir, qui non modo propriis, sed aliorum quoque laboribus Reipublicae prodesse perpetuo studet, tanta mihi dicere scivit; ut spreto etiam, quidquid inde accedere posset mali, iterum scriberem. Credebam primo brevissima dissertatione omnia comprehendere: verum manibus ad opus admotis, rerum summam in dies increfcere vidi. Iterum ergo cl. viro ex scriptis aliqua communicavi, qui ut nihil moraret; & omnia, quae ferax

ferax porrigebat memoria ; scribere monuit , cum postea de ordine cogitaretur . Expleto dein labore , ne lectores longa nimis oratione fatigarem , consuluit , ut selectiora per capita dirimerem . En prima operis ratio . Plurimis ergo sepositis , ac selectioribus per capita digestis , ut ne quid omisisse viderer , absolutum licet opus , typis committere non ausus sum , priusquam eruditissimum aliquem in arte medica virum consultissem . Altero ergo clarissimo viro Michaelangelo Roberto , qui & in Regia Academia eruditissime praxim medicam docet ; & clinice summa laude , ac dignitate per urbem exercet , nostrique in praeterita Epidemia magis viderat , atque tentaverat , concredidi : ut suo tempore expenderet , & an morbi naturae consentaneum , ac publica luce dignum existimaret , candide fateretur . Cl. hiece vir statim , ut moras rumpere , publicique juris facerem , suavit . Haec primum ideo advertenda putavi , ut cui labor hic originem , ac lucem debeat , quisque intelligat ; & ut ne , nos quoque insanabili scribendi cacœthe teneri iudicet .

Quoniam non in re medica maxime attritis , qui hisce non indigent , sed Eruditis , qui de ea
quan-

quantum ad omnigenam eruditionem pertinet, delibare solent, ac medicinae Alumnis scribimus; ideo monendum secundo loco censemus: Artem medicam non adeo incertae, ac lubricae naturae esse, vel quam ignarum vulgus depraedicat, vel quam Medicorum quidam, ut propriam ignorantiam excusent, adfirmare solent. Quaeso inter Automaticas machinas ex manu omnipotentis egressas, ecquaenam humana majori ordine ac symmetria extructa videtur? Ecquaenam constantioribus legibus regitur, ac gubernatur? Nulla ergo ex machinae fabrica, aut oeconomia incertitudo mente quidem assignari potest. Quae semel enim providentia posuit, semper debito tenore usque ad datum tempus persistunt. Inconstantia ergo, & incertitudo ex imbecillitate nostra potius oritur, qui constantissimas, ac aeterna providentia statutas leges nec rite rimari, nec satis intelligere scimus. Nostra utique hac aetate, postquam innumeri, & clarissimi viri in sana, vel infirma humanae machinae natura expendenda contabuerunt: nonne innumera in apricum deducta videmus, quae antea latebant? Quod si plurima adhuc non satis enucleata persistunt; quid mirum! Ecquaenam ex disciplinis,
quae

quae in honore nunc sunt, numeris omnibus est absoluta? Ecquaenam suos scopulos, ac syrtes non habet?

Hinc tertio loco Medicinae Alumni monendi videntur: ut calumniam, quam imperitum vulgus doctrinae nec dignitate, nec utilitate caeteris inferiori tribuit; & nonnullorum Medicorum imperitia fovet, ac confirmat, avertere studeant. Quod utique obtinere queunt, si necessarios ejusdem fontes adeant, totisque viribus eam sibi rite comparare nitantur. Quoniam aequè mira deprehenditur illa, vel cum infelices eventus praedicat, vel cum felices curationes absolvit. Mors enim non medicinae vitio, sed humanae sortis fato, tribuenda est. Medicisque aequalis honor accedit, si curabiles aegros ad pristinam sanitatem perducunt, ac si insanabiles praedicunt. Purissimos, ac uberrimos Medicinae fontes hic indicare, nostri muneris esse minime videtur. Innumeri enim extant clarissimi in arte medica viri, qui id ex professo effecerunt, expeditamque viam reddiderunt, qui facile & comparari & perlegi possunt. Duo tantum vitia silentio praeterire nequimus: unum, quo laborare videntur ii, qui philosophicis, ac theoreticis medita-

b

tio-

tionibus immerfi morborum facies, varietates anomalias invifere dedignantur. Hi in arte medica hospites femper erunt, nec morbos omnigena eruditione fua intelligunt, nec felices aut infelices eventus pervident, aut cognofcunt, nec mortem avertere, nec fanitatem revocare fciunt. Hinc videmus quotidie eruditiffimos medicos infeliciffimos clinicos effe: alterum, quo laborant ii, qui philofophicis, aut theoricis medicinae fontibus vix e limine falutatis, ftatim aegrotantium curationi toti fe tradunt. Hi diverfo licet tramine incefferint, pari vitio, ne dicamus pejori, laborant. Hi licet quotidie ante aegrorum lectum degant, & cum ipsis infirmentur, femper tamen novi, & admiratores exiftunt; naturae enim fermonem non intelligunt: unde ad ejus motus admiratione perculfi ftupent, nec fpectatoris, nec actoris vices gerere fciunt.

Hinc tertio loco iifdem auctor fum, ut fo- lidiffima prius fundamenta jaciant, mathefim fi- ve puram, five mixtam, phyficam experimenta- lem, hiftoriam naturalem, metaphyficam, prae- fertim psychologiam fibi comparando; deinde proprios ac theoricos medicinae fontes adeant; ut primo fermonem, ac motus naturae intelli- gere

gere discant. Deinde morborum observationi toti se tradant; & epidemicorum, ac sporadicorum morborum, omni tempore, summo studio compositas historias perlegant: proprias conscribant, & adinvicem comparent. Sic eruditissimi in ipsa evadent; & sibi existimationem, aegris opem, patriae gloriam conciliabunt. Hac methodo non infimi subsellii mathematicus, experientissimus physicus, ac historiae naturalis peritissimus, ut alias omnigenae eruditionis suae partes omittam, procedens clarissimus Boerhaavius, sapientissimus Medicus evasit; & sibi, suisque fortunas, magnumque nomen peperit; eademque studiorum institutione celeberrimi evaserunt ejusdem Auditores Swietenius, Hallerus, Gorterus, aliique; & Belgio, Germaniae, Helvetiae nomen, & gloriam conciliarunt. De caetero, si quid boni in hac historia, tumultuario licet studio concinnata, invenient lectores, eo fruantur; & auctori suo felicitatem deprecantur; ut quae diu in physicis, vel in medicis rimatus, aut meditatus est, praeterita meliori fortuna, publici juris faciat.

OPERIS PROSPECTUS.

Epistola ad Eruditos, & Medicinæ Studiosos
in qua

Operis ratio, & monita ad Medicinæ Alumnos
continentur.

P R A E F A T I O,

in qua

Necessitas, & scribendi difficultas exponitur.

C A P U T I.

De iis, quæ morbi ortum præcesserunt.

C A P U T II.

De morbi invasione, & decursu.

C A P U T III.

De remotis morbi causis, & primo de aère.

C A P U T IV.

De victus ratione, altera morbi causa:

C A P U T V.

De Animi affectibus, altero morbi fonte:

C A P U T VI.

De causis morbi proximis, ejusque natura:

C A P U T VII.

De symptomatum origine, & causis.

CA:

CAPUT VIII.

De morbi curatione: ubi

- I. *De auxiliis publicis, & oeconomicis.*
- II. *De auxiliis medicis: ubi primo de vomitoriis.*
- III. *De sanguinis missione.*
- IV. *De coctione, & evacuatione in primis viis promota.*
- V. *De coctione, & evacuatione in sanguine, totoque vasculoso systemate promota: ubi de usu aquae, de Bezoardicis, cinnabarinis, vesicantibus, specifico adversus rabiem, &c. agitur.*
- VI. *De curatione symptomatum.*
- VII. *De diæta.*
- VIII. *Canones practici.*

PRÆ

P R A E F A T I O .

Epidemicæ Constitutionis, quæ Neapoli an. 1764. longe lateque grassari visa est, etsi quamplurima sint, quæ accuratissimam historiam exposcunt: non desunt tamen, quæ ejusdem conscriptionem impediunt. Requirit eam primo Ars Medica, quæ morborum observationibus nata, atque clarissimorum virorum studio accuratioribus quotidie aucta, gaudet semper novis locupletari. Postulat Exterorum medica, & civilis curiositas: fecit enim nonnullorum imprudentia; ut per omnem paene Europam falsus divagaretur rumor, Constitutionis Neapolitanæ indolem revera pestilentem fuisse: unde merito exteri, sive Medici, sive qui Urbium, Regionumque præsident regimini, solliciti fuerunt, ut veram ejus naturam cognoscerent. Esflagitant nostri seriores Nepotes, ut si unquam revolutis annis, causæ, quæ præsentem Epidemiam præcesserunt, apparere incipiant: sciant aut omnimodam combinationem præcavere; aut si illam avertere nequeant: statim oeconomicas instituunt dispositiones, quæ Epidemicæ Constitutionis majorem propagationem distineant. Quamquam non levis utique momenti sint hæc, quæ

*quae animum ad opas impellunt : non minoris de-
 prehenduntur illa, quae prudentes Scriptores ab ea-
 dem avertunt. Prima & obscura morbi origo non-
 nisi confusum Historiae initium praebet. Non satis
 praevisa invasio antecedentium caussarum seriem
 advertere minime fecit : unde Morbi aetiologia man-
 ca, & imperfecta necessario esse debet. Multiplex
 teterrimi morbi facies medentes in varias sententias
 traxit. Urbis amplitudo, aegrorumque infinitus pa-
 ne numerus effecit, ut omnes unus observare ne-
 quirerit ; ideoque admodum difficile est, quemquam
 ex universali distinctissima morbi cognitione scribe-
 re : quod si ex propriis, amicorumque observationi-
 bus fecerit ; impossibile quoque erit, omnium senten-
 tia adstipulari : quare necessario potius quam lau-
 dem, contumeliam ex labore accipiet. Quid ergo
 agendum ? Silendumne, an spreto etiam, quod exinde
 accedere posset, detrimento, scribendum est ? Inerti
 silentio, incertae licet fortunae, anteponenda videtur
 scriptura. Quoniam cui verus inest patriae amor,
 magis est cordi publica, quam privata utilitas.
 Poterant utique meliora dare, qui plurimum in arte
 medica incluta in hac urbe valent. Verum innu-
 mera, majorisque momenti negotia tantum ocii iis
 concedere non videntur. Summis ergo ipsis relictis,
 scri-*

XVI

Scribendi munus libenter suscipiamus. Quod si forte fortuna omnium voluntatem explere non liceat, voti minime compotes parcant imbecillitati nostrae, corrigant mendosa, promant meliora, dummodo Reipublicae profint.

HI.

HISTORIAE
PHYSICOMEDICAE

CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE

ANNI 1764.

CAPUT I.

De iis, quae Morbi ortum praecesserunt :

§. I.

QUONIAM Epidemici morbi ex omnium scriptorum consensu a communibus quibusdam causis fere originem ducunt : hae autem vel variae anni temporum constitutiones , vel hominum diaeta , vel diversae Animi affectiones ut plurimum esse solent ; ideo nostri muneris esse putamus , de iis primo , quantum ad nos pertinet , dicere . Inculcavit id artis filius sapientissimus Hippocrates praesertim libro de Aëre , aquis , & locis , inquit : *quicumque artem medicam in-*

A

te

2 CONSTITUTIO EPIDEMICA

tegre adsequi velit, primum quidem temporum anni rationem habere debet, quantum potentia quodlibet eorum valeat (non enim simile quicquam in illis existit, verum differunt invicem propter varias, quae in eis sunt mutationes). Deinde ventorum calidorumque & frigidorum maxime, qui ex his omnibus hominibus sunt communes, & mox qui in unaquaque regione sunt indigenae & proprii. Et paullo infra inquit. Hominum insuper diaeta perquirenda, qua maxime capiuntur: an bibuli sint & lurcones & ocio dediti, aut exercitiis variis utentes, & tolerantes laborum, ciborumque plus adpetentes, quam poculorum. Et postquam multa utilia tradiderat, tandem concludit: hoc namque modo si quis rimatus fuerit ac praecognoverit temporum occasiones, maxime de singulis sciet, ut plurimumque sanitatem adsequetur, & recta via procedet, non minima artis suae gloria; quam quidem doctrinam tota de popularibus oratione confirmat, cum in omnibus paene libris atque sectionibus de temporis constitutione, & diaeta primum edisserat. Tanto ergo duce ac magistro observandum primo censemus, Morbi natalem praecessisse aestatem anni 1763. calidissimam, siccam nimis, ac ventis australibus frequentissime perflata-
tam.

tam. Messis mediocris extitit: caeteri vero fructus & quantitate pauci, & qualitate parum salubres inventi sunt. Autumnus adeo placide processit, ut laxandi animi causa ruri agentibus non paucum solatium adtulit: non deciduis imbribus valde humidus se praebuit: nec frequentes licet Austri dierum serenitatem turbarent nimis. Novembri ingrediente per aliquot dies spiravit Boreas nimia rigiditate minime molestus: nec valde invaluit, Austris iterum dominatum resumentibus.

§. II. Tempestatibus hisce successit hyems anni 1764. non horrida, sicca potius quam humida. Circa Januarii medium non interrupto trium dierum spatio horridus ac impetuosus spiravit Euro-notus. Februarius praeter morem calidum potius quam frigidum se dedit. Copiosae pluviae humidissimum reddiderunt Martium, Humidum & frigidum effecerunt Aprilem aquae & lapsae nives: seposita rigiditate humidus processit Majus, quem aestivi calores anni 1764. exceperunt.

§. III. Annonae caritas annum 1764. mature nimis praecessit. Autumno enim nondum spirato suillae carnes deficere visae sunt;

4 CONSTITUTIO EPIDEMICA

& bubulae parum salubres deprehensae fuerunt. Ipso sub Januarii initio frumenti defectus manifestissime se declaravit: hinc caetera alimentorum genera hominum malitia, ut praetio auferentur, iusto parcius praebere non horruit: eoque nonnullorum iniquitas devenit, ut & cineres, & marmorum pulveres, aliaque dictu incredibilia, humano alimento non modo inepta, sed omnimode adversa, in panis confectione adhibuerit.

§. IV. Penuriam hanc mirum in modum auxit gentium confluxus ex proximis regionibus advenientium: quarum aliae sibi suasent opulentissima in Urbe propriis sumptibus alimenta comparare: aliae vero majori miseria exagitatae sperarunt victum quotidianum ex bonorum virorum liberalitate obtinere. Verum nec multum utilitatis sibi adtulerunt, & Urbis felicitati quammaxime nocuerunt. Annonae enim portione sublata penuria aucta est. Pauperes vero, salva licet omnium ordinum profusissima liberalitate, ob immensum paene numerum, non modo parum profecerunt; sed innocentes licet, beneficas manus mortifero veneno contaminarunt. Erant enim hi vel inedia consumpti, vel victu
& pes-

& pessimo regimine infirmati : scrutatis vix te-
sti jacebant , & dormiebant sub divo omnibus
aëris injuriis expositi .

§. V. Praeter haec, quae infimam partem ja-
ctabant, non deerant, quae nobiliorem sive spi-
ritum vehementer vexabant. Timor de omni-
modo instanti panis defectu turbabat omnes;
pietas, quam egeni ubique movebant, nonnisi
tristes curas in animo excitabat. Haec erat re-
rum facies, quum ad aures inclyti Regis nostri
devenit : haec statim effecit, ut ejus amor ac
clementia omnia, quae ad felicitatem urbis to-
tiusque Regni apprime conducerent, summa pro-
videntia imperaret : hinc fontes debita poena af-
fecti fuerunt ; quaeque nonnullorum malitia la-
tebant, in apricum & commoda vitae deducta
fuerunt : hinc ex longinquis etiam regionibus &
frumentum & alia alimentorum genera advecta
vidimus. Nec nostrum immemor Regis Catho-
lici Majestas, ut amissam dilectissimae Urbi re-
stitueret annonae ubertatem, propriis sumptibus
& panem & frumentum mitti imperavit : Utque
Regia magnanima voluntas in omnibus adamus-
sim adimpleretur, celeberrimo Marchioni Ber-
nardo Tanucci rerum summam propius inspi-
cien-

6 CONSTITUTIO EPIDEMICA

cienti commisit, ut nullis curis, nullisque laboribus parcens, omnia, quae optatam felicitatem restituerent, quocunque sumptu ac molimine compararet. Quanta industria quantaque efficacia in humana republica clarissimus hicce vir rem confecerit, adeo evidens perspectumque apud omnes est, ut ipsi & restitutam ubertatem, & propulsum morbum tam indigenae, quam exteri deberi fateantur.

§. VI. Rediit ergo providis dispositionibus in Urbem ubertas, non vero salubritas. Importatum enim Frumentum non omne sanae indolis erat: tamen primo parum aut ferme nihil prae necessitate ad ejus naturam animadversum fuit: unde eo nutriti fuerunt paene omnes a fine Februarii usque ad novam messim; nec nisi paullo ante hanc novis regiis jussis examinatum est, & ob pessimam inventam ejusdem qualitatem maxima parte in mare projectum est.

§. VII. Inedia interim vel mala victus ratio jam altas in corporibus morbosas egerat radices, vel ipsa imbecilliora, vel pessimis humoribus gravida reddendo. Ad suscipiendos morbos quam prona sint imbecillia corpora, noverunt veteres; non ignorant Recensiores: ideoque scripsit Hip-
po-

pocrates (a): *Caeterum tales naturas, quae cito & fortiter eiusmodi delictis offenduntur, imbecilliores aliis esse judico. Proximus autem est imbecillus languenti: verum imbecillior est languens.* Hippocratis sententiae adstipulari videtur Cornelius Celsus, quum inquit (b) *omnibus morbis abnoxia maxime est infirmitas; & alibi scripsit: quando corpus offensum est, id maxime sentit pars vitiosa: hinc horum vestigiis haerens Cl. Hoffmannus plurima congeffit, ut Medicinae alumnis ostenderet, corporum imbecillitatem morbis potissimum obnoxiam esse (c).* Neque insalubres humores ab pessima victus ratione inducti, restituta ubertate poterant statim in sanam indolem converti. Fortasse ubertas, ut citius morbus prorumperet in causa fuit. Famelici enim contrario vitio laborarunt. Verum Hippocrate docente nihil magis corporibus obnoxium, quam subita in contraria mutatio.

§. VIII. Neque profundas, quas graves Animi affectus in solida ac fluida corporum toto penuriae decursu induxerant morbosas mutationes,

(a) Lib. de veteri Medicina.

(b) Lib. I. cap. 3.

(c) Med. syst. T. II. Par. 3. cap. I.

§ CONSTITUTIO EPIDEMICA

nes, restituta ubertas statim abolere poterat. Exhaustae enim plurimorum substantiae optatam ubertatem ipsis impetrare nequibant. Primis ergo perdurantibus affectibus, nequibant contrarii pari celeritate, & efficaci vi, licet nullo mechanismo explicabili, corpora in melius mutare. Quare simplici mechanismo commissae morbosae corporum impressiones, animo reluctante, deleri non poterant. Ex hoc alio fonte infirma reddita corpora morbis obnoxia persistebant.

§. IX. Quid mirum ergo si post tot tantaque Morborum instrumenta multiformis adeo, & pervicax in gentes proruperit unus! Juvat tamen ad ejus cognitionem invasionis historiam texere: reguntur enim omnia certis ac mechanicis principiis a summo Numine in hoc rerum orbe statutis, licet in omnibus a brevissimae Mentis humanae vi non probe intellectis, nihilque sine ratione sufficiente aut nasci, aut interire possit.

CA-

De Morbi Invasione & decursu.

§. X. **A**utumus licet , Celfo advertente , aliorum fere anni temporum longe periculofiffimus exiftat (a) ; quia , ut docuit fagaciffimus Medicinae parens Hippocrates (b) , *in ipfo morbi acutiffimi , & perniciofiffimi omnino funt* : tamen is , qui annum 1764. praecessit , fatis fa- lubris extitit . Non ita tamen fe gessit proxi- ma hyems ; circa medium enim Januarii indi- cati modo anni furda & sine strepitu grassari cepit epidemica diarrhaea , quae quampluri- mos usque ad Aprilem paene affecit . Obmurmurabant primo intestina : eorum deinde borbo- rygmis , duorum vel trium dierum spatium vix elapfo , copiosiffimi biliosi alvi fluxus putrida ac aeruginosa materia conspersi succedebant . Post quatuor vel quinque dies solitum afflictionis tempus patientes relinquebant debiliffimos , nulla alvi stipticitate superstite . Utplurimum nulla comitabatur febris . Non defuerunt tamen , qui ea simul vexati fuerunt .

B

§. XI.

(a) Lib. II. cap. I.

(b) Aph. IX. sect. III.

§. XI. Incertum adhuc , an prima haec epidemica constitutio morbosa, an potius salubris fuerit : salubrem fuisse suadere posset multiplex observatio , quod saeviente etiam maxime febrili Epidemia , multi etsi invadentis morbi signa jam jam perferrent , si dejectio putridobiliofa superveniebat, a morbo evadebant : sicut & invasi, dejectionibus ejusmodi arte vel natura procuratis, praecipue liberati sunt. Econtra silente circa vernalis aequinoctium Epidemica diarrhaea statim febres grassari ceperunt ignotae primum indolis , quia non dum satis observatae . Nonnullae cum frigore nausea & vomitu bilioso invadebant : unde a simplici in visceribus existente putredine ortum ducere existimatum est . Aliae vero doloribus gravativis per corpus omne diffusis in scenam prodibant ; ideoque rheumaticae naturae dixerunt nonnulli. Incerto Marte proinde pugnatum est primo. Morbi pervicacitas deinde, uniformitas quaedam invasionis & decursus in quamplurimis , & novum in dies incrementum docuerunt, morbum epidemicum & determinatae naturae esse, modo his, modo illis symptomatibus stipatum ; idque adeo omnibus innotuit, ut sub fine Aprilis Me-
di-

dicorum nullus extiterit, qui de Epidemica constitutione dubitaverit. Quare animum applicuerunt omnes, ut veram ejus indolem, eventum, ac felicem curationem cognoscerent. Verum ecquis omnium observationes, & tentamina hic exponere posset? Quamobrem quae licuit nobis observare, quaeque ex amicis ediscere datum fuit, qua decet in similibus occasionibus sinceritate, exponemus.

§. XII. Quoties adtento animo, quos curavi aegrotantes, mecum ipse considero; toties licet febricitantes omnes invenerim, non parvum discrimen in ipsis adverto. Et si quisque vel ad varium invasionis tempus, vel ad diversum aegrotantium temperamentum, vel ad symptomata, quibus stipatae prodibant febres, vel ad eventum animum adtendat, credere facile inducor, de adferto discrimine eundem mecum sentire. Re vera si ad invasionis tempus animadvertamus, licet ab initio etiam pervicacitate ab aliis morbis se distinguendas dederint febres; tamen idoneis adhibitis remediis ut plurimum cedebant; ac felici fere successu post 14., aut 21. circiter dies liberos ab omni labe relinquebant aegros. Procedente vero ulterius anni tempore non modo ex-

tensive, sed intensive quoque crescebat morbus; ita ut Majo vertente & aegrorum numero & symptomatum violentia terreret omnes. Non modo enim in Nosocomiis longe lateque grassabatur, infimaeque fortis gentibus continebatur; sed altiora conscendere penetralia jam modum invenerat. Ejusmodi tamen adhuc erant febres, ut maxima parte superabiles reperirentur. Junio vero ineunte morbus acmen virulentiae suae adcepisse visus est; quos enim tunc temporis invasit intra 7., 14., aut 21. dies e medio sustulit. Quod si climactericos hosce dies miseris effugere datum erat: Morbi principis reliquiis ad caput, pectus, vel ad viscera imi ventris propulsis, secundariis aliis morbis vel statim vel paulatim consumpti summum diem obibant.

§. XIII. Stetit morbus in acme virulentiae suae ab initio Junii usque ad dimidium Julii: tum quum primo brevis sed violenta decidit pluvia; & paullo post uberior recidit: exinde morbus aliquo modo declinare visus est, non qualitate quidem; quoniam ii, quos adgrediebatur, aut vitam cum morte commutabant; aut pristinam sanitatem nonnisi summa industria, ac molesto
fex

sex rerum nonnaturalium regimine acquirebant: bene vero quantitate; aegrorum enim numerus sensibiliter imminui visus est. Infuper sporadici morbi, ut mos est, Medicorum curationi se se obtulerunt: cum prius eodem morbo omnes paene laborarent, eademque in omnibus esset facies: si naturale morbi discrimen excipiatur. Circa dimidium Augusti ipsa epidemici morbi indoles quoque modo mutata observata est. Signa enim erant eadem, violentia vero diversa, & eventus ut plurimum felicissimus; ita ut defunctorum numerus in dies decrescens paene ad solitum aestivum perductus fuerit. Morbi autem reliquiae non statim extinctae fuerunt, sed per aliquod aliud temporis spatium perdurarunt. Mense enim Septembri, & Octobri morbus adhuc vagabatur. Nonnulli enim eodem deprehensi sunt, & solitis clymaeteribus diebus extincti; & nonnisi omnimoda temporis anni mutatione evanuisse visus est.

§. XIV. Quod si ad aegrorum temperamentum, invasionis modum, morbi decursum attendamus, non levis quoque diversitas reperitur. Ut plurimum eos, qui sanguineo-biliofo praediti erant temperamento, statim cum hor-

ro-

14 CONSTITUTIO EPIDEMICA

rore, pulsu contracto, vehementi capitis dolore invadebat febris: deinde nausea, & vomitus adcedebat, quibus omnibus immodicus calor succedebat, quo corpus omne exurebatur. Hi nistatim copiosissimis sanguinis missionibus, vomitoriis, atque opportunis alvum solventibus occurrebatur, brevi delirabant lingua inarescebat, petechiae ante septimum prodibant, rubrae tamen longe lateque diffusae; & dein vel convulsi, vel profundissimo somno sepulti intra septimum, vel decimum quartum interibant; quod si aliquo modo occurrebatur, vel vigesimo primo die peribant, vel metastasi in principem aliquam partem succedente, novo morbo occumbebant. Quod si metastasis in artus vel minus principes partes succedebat, aut integra crisis obtinebatur; tunc majori minorive molestia curabantur. In horum maxima parte invadentis febris constans periodus observabatur; quae aliquando ex frigore, & pulsuum contractione; aliquando ex accessu vel augmento quorundam symptomatum cognoscebatur. In hujusmodi temperamenti aegris licet aliquod discrimen reperiretur; uniformitas tamen quaedam circa sequentia symptomata aderat semper. In omnibus pulsus

•
sus durus deprehendebatur, & aliquando summa violentia vibrans, & aliquando prae nimia tensione adeo oppressus, ut ictus vix satis aperte percipi possent: omnes quoque vehemens capitis dolor cruciabat, ita ut ad tempora veluti clavorum penetrantium sensum excitaret; & aliquando temporum dolores manus sibi mutuo dabant, & fasciae frontem veluti stringentis sensationem excitabant. Vomitus & secessus natura vel arte procuratus biliosus semper erat, aut simul putrida & aeruginosa materia gravidus. Inveni inter hos quemdam ad melancholicam naturam magis pronum, cujus pulsus magnus videbatur, sed tardus et aliquantulum tensus, nec virulentiae quidquam indicabat morbus, nisi ex qualitate sanguinis e vena emissi, levi nocturno vaniloquio, ac aliqua syncope id colligebatur, qui tandem undecimo die convulsus obiit. Convulsiones fere singultu se manifestabant. Deinde artubus superveniebant; & tandem in nonnullis per corpus omne diffundebantur.

§. XV. Qui vero lymphatica temperie donati fuerant, vel aliqua prius cacochimia laboraverant, invadentis morbi vim hoc alio ordine

ex-

experiebantur. Lassitudo spontanea primum corpus occupabat ; & simul faciei ac totius cutis luridus & defoedatus color observabatur. Praeter oris amaritiem , quam aegri persentiebant : lingua ex virore veluti pallida apparebat , aliquando viridi , flava , vel plumbea crusta obducta . Dolores gravativi per corpus diffusi fere primis diebus aderant . Pulsus erant exiles , & adeo tardi , ut vix febricitare aliquando viderentur . Hos catarrhali febre nonnulli laborare dixerunt . Adeo imbecilles erant hujusmodi aegri , ut corporis viribus vix se committere possent , quin statim syncope accederet . Morbo ulterius absque idonea cura procedente circa septimum petechiae prodibant , aliquando instar bullulae elevatae & sero varicolori repletae ; aliquando vix elevabantur , & flavi , cinerei , & nigri coloris erant . Excretiones alvi putridae valde deprehendebantur verminosae , varicolores , & aliquandø cadaverosum spirabant odorem . His fere adcedebat gangraena , & lethargo superveniente peribant .

§. XVI. Praeter haecenus expositos invadendi modos , alium observare nobis licuit : aegri primis diebus vix febricitare videbantur . Calor de-

debita proportione per corpus omne diffusus fen-
siebatur : pulsus parum aut ferme nihil a na-
turali statu mutati erant, ni eos paullulum con-
tractos dicere velis . Caput vero determinata
diei hora accendebatur : quae quidem partialis
accensio majori minorive functionum Animalium
oppressione aut perturbatione per aliquod tem-
pus durabat, dein paullatim declinabat iterum
solita hora reditura ; ita ut verum in his de-
prehenderetur, quod Hippocrates scripsit de Po-
lycrate (a) : *In Polycrate, inquit, febris adeo lenis
erat, ut obscure, praeter quam in temporibus, con-
sisteret.* Et re vera in his circa tempora arte-
riae violenter pulsabant, & calor maximus cir-
ca frontem deprehendebatur ; interea dum reli-
quum corpus frigidum erat, vel naturaliter calebat.
Verum spreta hac partiali febre circa quintum aut
septimum vires adcipiebat ; & nisi subito oppor-
tunis remediis occurrebatur, delirabant aegri,
petechiae erumpebant, communique fato invo-
luti peribant .

§. XVII. In his quoque, imo & fere in omni-
bus quocunque modo invasis alvi excretiones
putridae & biliosae erant, hoc tantum discrimi-
mi-

(a) Libr. VII. Epid.

mine, quod putredinis gradus non idem in omnibus erat; & bilis in nonnullis flava, in aliis aeruginosa, in aliis viridis, & porracea observabatur. Quo plures & quo magis insoliti in foecibus adparebant colores, eo major erat morbi virulentia. Urina primis diebus naturali ut plurimum similis erat. Quod si sub aquea diaeta erant aegri, statim aquea reddebatur. Aliquando viridis & flava, aliquando turbida & sine sedimento observabatur, aliquando lateritia et crassa in medio ipsius innatabat materia. Quando prope dies criticos sedimentum exhibebat, criticis diebus morbus feliciter solvebatur. Econtra si postquam adparuerat sedimentum, iterum evanescebat, & turbida aut limpida reddebatur, metastasi in nobiliores partes facta, peribant aegri. Quibus toto morbi decursu alvus fluida natura vel arte servata est, & urina copiosa effluxit, hi ut plurimum evaserunt. Non ita tamen se res habuit circa sudorem; quibus enim sudor adcedebat praesertim primis diebus, alvus statim sicca reddebatur, venter intumescerebat, & adcedente ut plurimum singultu, peribant. Constat hoc nobis ex propriis observationibus: cum in toto Epidemiae decursu non nisi in unica tantum

no-

nobili faemina sudorem profiguum observaverimus: devicto nempe magna ex parte morbo, circa decimum quartum foetidus ac crassus sudor in febris declinatione bis vel ter adcessit, et morbus integre solutus est. Verum audio, alios profiguos quoque observasse sudores praesertim adulta jam constitutione, cum calor aestivus increvit. Pessimi quoque ominis fuit vomitus vel vomendi conatus aut post exhibitum vomitorium aut sponte ortus, & usque ad nonum, undecimum, aliumve diem protractus. In omnibus quoque, qui vera febre epidemica laborabant, constanter aderat spasmus, flatulentia, ac anxietas circa hypochondria praesertim in hepatis regione. Ad convulsiones quod spectat, non in omnibus aequae observatae fuerunt. Desaevierunt maxime in iis, qui elastico praediti erant temperamento; et in hypochondriacis: imo pluribus observationibus fractus adserere audeo, hos omnium maxime morbi viribus obnoxios extitisse, magisque in miras, atque anomalas aegritudines incidisse. Sanguis e vena emissus in omnibus paene niger, & crassus apparuit; ita ut statim vel supra vulnus ipsum vel in vase, quo recipiebatur coagularetur.

§. XVIII. Ad invasionis ac diagnoseos doctrinam pertinere videtur quoque disquisitio illa, qua quaeritur, an nostra haec constitutio epidemica tantummodo fuerit: an epidemica & contagiosa simul extiterit. Salebrosissima utique quaestio; quoniam facile in malam partem adcipi posset. Verum silentio absolute comprimi nequit; quia de hac praecipue non modo nostrates, sed exteri solliciti visi sunt. Credimus tamen, eam ita omnium ob oculos poni posse, ut & historicus candor ne vel hilum foedatus remaneat; & panicus nonnullorum timor evanescat. Si contagiosi dicendi sunt morbi, qui contactu propagantur, negari absolute non potest, constitutionem hanc nostram contagiosam fuisse. Non modo enim in Noscomiis observatum est, ministros eodem morbo affectos fuisse; sed contagionis hujusce plurima exempla per urbem observata sunt. Sic religiosi quidam viri, qui infertis pauperibus stipem praebebant, eodem morbo affecti, & extincti sunt. In privatis quoque familiis a parentibus propagatus est morbus in filios, a filiis in parentes, & adfidentes. Non negandum tamen est, praedispositionem quandam necessariam fuisse, ut morbus suscipi potuif

tuisset. Quoniam inconcussa quoque res est, non omnes aegris adstantes morbum suscepisse, licet perpetuo aegris administrassent etiam cum sensibili aliquo pathemate, vel cum non satis somno machinam instaurabant, vel cum aliqua de causa perpatiebantur. Et de me ipso candide adserere possum, nulla paene cautela quamplurimis adfuisse curandi causa, eos sollicite observasse, modo pulsus modo viscerum naturalium statum modo frontis calorem explorans, modo urinam modo alvi excrementa examinans; praesertim carissimo amico, quem secundo pulmonum morbo consumptum post sexaginta dies tandem amisi, quemque adhuc lugeo. Huius ante lectum perpetuo paene eram, bis vertiginem perpeffum sum; & tamen a morbo usque ad praesentem diem divino favente Numine immunem me reperio. E contrario quamplurimi; etsi ab aegris omnibusque locis, quae in suspicionem cadere possent, omni industria se defendissent, tamen eodem morbo affecti sunt.

§. XIX. Patet ergo sine immediato contactu a causis universalibus in omnes agentibus morbum in nonnullis progenitum fuisse. Quod vero in quamplurimis contactu excitatus fuerit, non

non probat pestilentis indolis morbum fuisse: distinguendum est enim probe inter epidemicum, & vere pestilens contagium. Pestifera enim febris ex cordatiorum voto & omnium acutissima, & interdum primo vel secundo die jugulat. Nostris regionibus clarissimo Hoffmanno advertente (a) nec epidemia nec sporadica ex prava victus vel vivendi ratione, aut insalubri aëris constitutione prognata, sed sub aëre saluberrimo a solo contagio ex calidissimis jam infectis orientalibus plagis advecto ortum ducit. Imo & peculiare habet, quod non ut aliae malignae febres & putridae per largos sudores, alvi fluxus, aut alias excretiones, sed tantummodo veneno ad partes externas glandulosas critice & salutariter protruso per tumores in abscessus desinentes solvatur. Porro secus ac in aliis contagiosis & petechialibus quoque febribus tanta constantia & tenuitas miasmatis pestilentialis est, ut prompte adhaereat revus porosis, & ad multa milliaria integra manente perniciali sua vi transferri possit. Demum singulare quoque est in pestilenti miasmate, quod prava, & multiplicativa ipsius indoles intenso fri-

go-

(a) Capit. XII. de febre pestilentiali.

gore non modo cicuretur, sed et plane extingatur, quo fit, ut tempestate frigida, & in regionibus praefrigidis rarius vel plane non, sub calido autem caelo & vehementissime & frequentissime grassatur.

§. XX. Haec omnia verae pestis essentialia in nostro epidemico morbo minime deprehensa sunt: aegri enim vel septimo vel decimo quarto vel vigesimo primo die ut plurimum peribant, & majori parte evadebant, non secus ac in omnibus acutis morbis vulgaribus accidit. Ortum non ex singulari veneno aliunde advecto, sed ut paullo infra dicemus ex manifestissimis causis, puta mala victus ratione, insalubri aëre, pessimo vivendi regimine, aliisque causis traxit. Venenum non adeo constantis indolis fuit, ut statim aliis corporibus adhaereret: plures enim adstantes aegris immunes fuerunt; plurimique etsi infecti solita acutorum methodo tractati diebus propriis evaserunt. Nec adeo indomitae naturae fuit, ut applicatum vinci, & applicandum extingui non posset; debitis enim remediis & cautelis adhibitis aut evadebant, aut morbi invasionem esfugiebant. Indubia quoque res est, quod statim

ac

ac regiis jussis nova extructa fuerunt Nosocomia ; & aegri commode magis collocati , ac probe curati fuerunt ; sicut & pauperes debitis locis seclusi , ac nutriti , morbus evanuit . Quae si vera sunt , ut experti loquimur , evanescere debebat exterorum quorundam panicus ille timor , quo parum deerat , quin commercium omne cum hoc Regno interdicerent ; quoniam contagium nostrae constitutionis non ejus indolis erat , ut facile de loco in locum transferri posset . Imo observatum est , plurimos ab urbe timoris causa discessisse , & in novis regionibus aut morbum minime perpeffos esse ; aut si unquam eo laborarunt , aut extincti fuerunt , non exinde morbi propagatio , ut solet in vera peste contingere , orta est .

§. XXI. Quae hactenus exposuimus etsi non integram diagnoseos doctrinam tradunt ; quia fortasse alia symptomata , aliaque invadendi genera adfuerunt nobis praetervisa ; tamen non parvam ejus partem curiosis sistunt , et alia hic omissa capite septimo de symptomatologia dicentur . Essent nunc aliqua de eventu morbi dicenda . Verum de hoc nonnulla in superioribus dicta fuerunt ; plurima dicenda supersunt , cum de curatione
age-

agemus. Hic ergo generice tantum advertimus, infelicem eventum cum aegrorum multitudine comparatum non adeo numerosum fuisse, quantum ab imprudentibus quibusdam promulgatum est. Secundo morbus grassari maxime visus est in Xenodochiis, ubi prae multitudine primum pessimis halitibus sibi mutuo & morbum, & mortem inferebant; secundo debita cura tractari nequibant. Debaccatus est quoque in viliores populum, qui eodem defectu laborabat. Non negandum in caeteros quoque ordines investum esse. Verum horum amissi facile & numerari, & designari possunt. Ad eventum morbi referendum est quoque, quod qui a morbo evadebant, non omnes immediate pristinam sanitatem obtinebant. Plurimi enim, facta metastasi morbi principis in parotides vel artus, chyruurgorum curationi commissi curabantur. Quibus vero metastasis in viscera naturalia aut in pulmones fiebat, ut supra indicavimus, postquam per aliquod tempus novo morbo fuerant colluctati, tandem peribant. Extinctus licet aliquando morbus videretur in quamplurimis tamen levi de causa recrudescere; & hi ut plurimum occumbant, verumque deprehendebatur illud Ovidii

D

Hen

Hec mihi quam multos febris recidiva peremit.

C A P I T U L U M III.

De Caussis Morbi remotis, ubi primum an Aer ad ejus generationem influxerit, expenditur.

§. XXII. **Q**Uamquam haecenus enarrata ad accuratam morbi historiam absolute requiri intelligatur; tamen ea non videntur, quae vel ipsam numeris omnibus absolutam reddunt, vel curiosorum votis magis sunt expetita. Leguntur enim a prudentioribus hujusmodi historiae; ut exinde pro se proque concivibus suis fructum aliquem colligant. Quare quae praecipuam horum curiositatem explere possunt, videntur illa, quae vel morbi naturam ostendunt, vel quibus externis caussis ille proprium ortum debuerit, vel quas hae corporibus applicatae morbosas induxerint conditiones, ex quibus tamquam ex uberrimo fonte supra descripta symptomata fluebant, vel tandem quibus modis Natura vel Ars easdem everterit, aegrosque ad pristinam sanitatem perduxerit. Verum
hoc

hoc opus, hic labor est. Quae haecenus jam exposita fuerunt, omnibus aperte nimis patebant; satisque erat, aegros adtento animo observare, ut percepta deinde describerentur symptomata. At externas causas, quae corporibus applicatae eadem morbose mutabant, indicare; & latentes in corporibus genitas mutationes in apicem deducere, difficillima utique res est; ideoque merito cecinit Poëta

Felix rerum, qui potuit cognoscere causas

In hac ergo historiae obscurissima parte divinare potius, quam detegere datum est nobis. Caveat ergo quisque, quas adducere conamur causas, tamquam absolute veras adcipere: solummodo enim velut probabiles tradere audemus. Libenter utique ab earum recentione abstinuissimus: ni omissa morbi aetiologia, historia haec manca & imperfecta evasisset; & nos in aequam Eruditorum, Medicorumque reprehensionem incurrere satis novissemus. Quomodo enim de Morbi curatione loqui possibile unquam foret, nulla aetiologica face praelucente? Rationales utique Medici, ut Celsus in praefatione pluries monuit, *non credunt posse eum scire, quomodo morbos curare conveniat, qui unde sint ignoret.*

D 2

E con-

E contrario *eum recte curaturum esse dicunt, quem prima origo caussae non fefellerit. Imo & occursum in initio dicunt eum, qui originem non ignoravit.*

§. XXIII. Quae cum ita sint, ut possibilis doctrinae huic concilietur evidentia: observandum hic in limine putamus, abditas in corporibus humanis morborum causas duplici ex fonte hauriri posse, vel ex cognitione externarum causarum in corpora agentium, vel ex effectuum praeternaturalium corporum eorundem notione; cognitio enim ex physicis externarum causarum natura & viribus, & ex anatomicis & physiologicis machinae humanae fabrica & oeconomia: earum actione semel percepta, necessarius effectus statim intelligitur. E contrario praeternaturalibus machinae actionibus sive effectivus cognitio, morbosae internae physicae conditiones, sive causae necessario innotescunt. Nos autem ut tutiori, quoad fieri poterit via, incedamus, ex utroque fonte causarum summam haurire conabimur.

§. XXIV. Quoniam vero de epidemico morbo sermo est, & Hippocrate docente (a): *quando*

(a) Lib. de nat. hum. §. 28.

do ab uno morbo multi homines corripuntur eodem tempore, causam ad id, quod communissimum est, & quo maxime omnes utimur referre oportet. Est autem hoc spiritus & aer, quem inspirando trahimur; ideo primo quid in nostram constitutionem influxerit aer, qui eodem advertente (a) maximus est in omnibus, quae corpori accidunt & vitae, & morborum auctor & dominus, expendere conabimur. Re vera in ipso sumus, & vivimus, ut aiebat clarissimus Borellus, Telluri tantum insistimus. Variis autem modis hoc vitae instrumentum in ejusdem exitium commutari potest. Agit enim ille in corpora gravitate & elasticitate sua: vel cum externe ambiens illa magis minusque comprimit; vel cum interne penetrans eorum fabricam promovet. Praeter haec, alias in Animalia edit actiones corporibus heterogeneis ex Telluris superficie evaporatis vel exhalatis, quae perpetuo admixta secum defert; ideoque laudatus modo Hippocrates alumnos suos iterum commonuit (b): *Quum unus morbus popularis grassatur, manifestum est, dietam non esse culpabilem, sed quem trahimus spiri-*

(a) Lib. de flat. §. 4. & 6.

(b) Lib. de nat. hum. §. 10.

ritum in caussa esse, & palam est cum ipsum spiritum morbosam aliquam exhalationem habere. Agit tempestatum varietate magnisque mutationibus frigoris aut caloris, quibus quotidie obnoxius existit: unde sagacissimus idem Hippocrates scripsit (a): *Mutationes anni temporum maxime pariunt morbos: & in ipsis temporibus magnae mutationes aut frigoris, aut caloris, & alia pro ratione eodem modo: motu denique sive ventorum actione; quoniam pro diverso horum flatu varii grassantur morbi. Neque ab Hippocrate diversos reperire licet celeberrimos Recentiores: En quomodo super eadem re explicatur clarissimus Fridericus Hoffmannus (b): Epidemii certis tantum temporibus prodeunt; & quia aëris vitiiis, & alienis exhalationibus, & inquinamentis in eo contentis, temporumque constitutione plane praeternaturali debentur, fit, ut in districtu plures invadant solertis itaque, & periti est medici morborum, qui grassantur origines & caussas a priori, idest ex praecedenti temporum ac tempestatum habitu probe cognoscere eo consilio, ut postea communes ejusmodi*
af-

(a) Aph. I. sect. 3.

(b) Medic. ration. syst. tom. 2. cap. VI. sch. §. VII.

afflictiones convenienti diaeta vel auxilio avertere, & corpora ab iis praeservare possit. Et Batavus Hippocrates, ut alios praeteream, de morbis epidemicis agens, scriptum reliquit (a) & tamen ob communem pluribus afflictionem, possibilem evitacionem, & exclusionem vento vel igne: in aere residere comprehenditur. Et in eo magis ob varietatem inexplicabilem exhalationum, quae vel mixturae, vel stimuli ratione nostrae machinae nocent, quam ob mutationem notabilem qualitatum sensibilium; ut observatio docet, tamen vix nisi contagio humano, quod mirum, morbos excitare. Nos autem proprie epidemicos vocare solemus.

§. XXV. Hisce ergo ducibus, si ad aëris constitutionem, & anni tempora, quae nostram epidemiam praecesserunt attendamus, ex iis, quae capite primo de variis anni temporibus diximus, colligere facile datur, caeteris silentibus ventis Australes non modo per aestatem, sed autumnum, ipsamque hyemem dominatum obtinuisse. Verum hi, e mari meridionalique plaga spirantes, humidi & calidi sunt; & cum diuturniores venti adferant in regionem, quam adeunt, eum aëris statum, qui fuit in ea regione, unde ad-

ve-

(a) In aph. de cogn. & curand. morb. §. 1407.

veniebant : necessario aëris nostra constitutio austrina humida & calida esse debuit. Quid haec corporibus applicata in Animalia producere potuit, ii praesertim Medici, & Eruditi intelligere queunt, qui de physica sperimentali optime meriti sunt; hi siquidem compertum habent, austro spirante, gravitatem aëris imminui. Mercurii in barometro tunc temporis descensus gravitatis defectum jam dudum demonstravit: elasticitatem in austrina humido-calida constitutione decrescere innumeris experimentis evictum est. Verum duabus hisce viribus destitutus aër, ineptus protrahendae vitae reperitur. Ostendit id machina Boyliana, in qua, pondere & aëris elasticitate imminutis, Animalia constituta anhelant primo, tandem tumefacta pereunt.

§. XXVI. Aër siquidem ad vitam sanitatemque incolumem servandam duplex requiri videtur, vel corporibus internus, qui liquoribus & universo corpore continetur, vel externus, qui eadem ambit. Ille elatere suo & expansiva virtute in solida & fluida agens eorundem densitatem, firmitatem, & elasticitatem promovet. Hic gravitate & pressione sua interni actionem continet, retorquet, vividiores reddit, nimiamque

que ejusdem elaterii expansionem impedit, atque in aequilibrio servat: unde motrices fibrae firmae & elasticae magis redditae majori vi oscillant, liquores percutiunt, solidiores fluidioresque reddunt; ideoque hi facilius aequabilisque circulationem per corpus omne absolvunt; & secretiones ac nutritionem probe efficiunt: unde totius machinae functiones expeditae magis fiunt. Hinc sub caelo sereno puro & temperato, placido spirante borea, quum barometro indicante, aer gravis & aequalis existit, insigne robur & corpori & animo adcedit; hominesque ad actiones corporis & ingenii praestandas tunc longe alacriores esse videmus. E contrario in austrina constitutione corpus minus premitur ab externo aëre; & interno, elatere suo se se dilatante; rarefcunt, & expanduntur liquores, fibrarum compages resolvitur. Huic actioni praesertim favet calida humiditas. Nihil enim potentius Animalium partes destruit, quam humiditas cum calore conjunctim applicata: quod pluribus experimentis ostendere possem, ni extra instituti limites nimium vagare existimarem. Oscillationes ergo fibrarum & vi & numero de-
crescunt: unde liquores in viscidam & lentam

E

mas-

massam abeunt: inertia ideo summa in corpore suboritur, & maxima dispositio ad suscipiendos morbos. Noverunt hoc etiam veteres; ideoque Celsus scripsit (a): *Auster aures bebetat, sensus tardat, capitis dolores movet, alvum solvit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum*: & ante ipsum jam Hippocrates monuerat (b): *Austri auditum gravantes, caliginosi, caput gravantes, segnes, dissolventes, quum hic dominatum tenerit, talia patiuntur*. Quam quidem sententiam iterum confirmat inquiring (c): *Austrinae vero (constitutiones) corpora dissolvunt, & humectant, & Auditus graves, & capitis gravitates faciunt, & vertigines in oculis, & corporibus morana diffici- lem, & alvos humectant.*

§. XXVII. Re vera ita se res apud nos habuisse, vel ut sana docet philosophia, vel ut Hippocratis & Celsi vaticinia monent, innumera sunt ab effectibus petita, quae confirmant. Non modo enim qui morbo corripiebantur, sed quamplurimi, ne dicam omnes, constitutionis tempore de lassitudine spontanea, atque ad omnes functiones fe-
gan-

(a) Lib. 11. cap. 1.

(b) Aph. 5. sect. 3.

(c) Aphor. 17.

gnitie conquerebantur . Quidam capitis gravitatem accusabant , aut dolorem . Alii mentis obtusitatem persentiebant , solutam alvum plurimos habuisse supra animadversum est . Pulsus fere erant oppressi & tardi ; ita ut sanguinis circulatio magna ex parte tarda & languida videretur . Constans alia observatio extitit , omnes , quibus vel efficaci curationis , vel conservandae valetudinis causa sanguinis missio edicebatur , dedisse sanguinem crassum , atrum , & facile in viscidam massam concrefcentem .

§. XXVIII. En ergo prima ad morbum dispositio . Verum supra ex Hippocrate & Celso excerpta nos docent , non modo mutationes anni temporum maxime morbos parere : sed in ipsis temporibus magnas mutationes aut frigiditatis , aut caloris ad morborum generationem maxime conferre . Re vera non levis extitit illa , quae vere anni 1764. ineunte oborta est . Naturalis tempestatum cursus fert , ut ab aequinoctio verno ad solstitium aestivum , sive ab Ariete procedente sole ad cancerum , Atmosphaera paulatim incalescat . At ex supra expositis martio , & aprile vertentibus intempestivum frigus obortum est . Quid hoc necessario produce-

re debuit, facile ex physicis, atque Sanctorii, Dodartii Keilii, & Gorterii observationibus colligi potest.

§. XXIX. Frigus intempestivum ac intensum, praesertim humidum, corpori adplicatum non modo humores valde inspissat, minimosque meatus obstruit; sed & humiditate fibrarum tonum relaxando, universum humorum cursum retardat; & sic transpiratione insensibili diminuta & copiam & impuritatem humoribus adjicit, qui vel in cute ficti, vel ad interiora determinati, juxta illud Hippocratis: *cutis densitas, atque laxitas*, rheumatismum, diarrhaeas, aliosque internos morbos pariunt. Quamnam in morborum generatione partem habeat insensibilis perspiratio diminuta vel prorsus impedita, novit & ipse Hippocrates; ideoque sic edisserit (a) *quidquid ab excretionem (cuticulari, ut sapienter legit Cl. Hoffmannus) intus remanserit, non solum corpori laborem exhibet, sed etiam ei parti, quae humiditatem suscepit; non enim commoda est corpori, sed infesta; circuitum enim non habens materia quiescens calescit tum ipsa, tum quae allabuntur, & inde totum concalescit corpus, et febris fortis induci-*

(a) Libr. 11. de diaeta.

citur; & Galenus passim in scriptis suis prodit: *a libero transpiratu impedito et febres fieri, et succos corrumpi*. Et Sanctorius, qui primus hanc insignem excretionem ad calculum revocavit, & incredibilem triginta annorum laborem ac innumerabiles observationes in unum paucarum paginarum libellum contraxit, dum singula experimenta in paucas & universales regulas, quae nullam exceptionem admitterent, collegit, ita loquitur (a) *si ex statico deprehendatur impeditam esse perspirationem, diebus sequentibus vel succedet plenior perspiratio, vel alia sensibilis evacuatio, vel cachexia, vel febris; & alibi perspiratione diminuta corpus in multis deficit, & n. 42. prima semina morbi ex mutata perspiratione cognoscuntur, & n. 43. consuetum perspirabile retentum si non in lotium, vel sudorem facessit, indicat futuram putredinem; & n. 46. febrim malignam*. Et Cl. Boerhaavius de impedita transpiratione loquens, inquit (b) *si vero parcior est, vel sublata facit extremae cutis vascula siccari, emori; hinc & majora obstrui arefacta; mutatur hinc circulatio; retinetur acre, oritur putredo, cruditas, febris,*
in-

(a) Med. Stat. Sect. I.

(b) Praelect. Acad. tom. VII.

38 CONSTITUTIO EPIDEMICA
inflammatio , apostema . En quomodo intempe-
stiva frigoris accessio morbi semina jam orta
auxit .

C A P U T I V .

De victus ratione , altera morbi causa .

§. XXX. **E**T si ex haecenus adductis late con-
stet , quid aër ad morbi genera-
tionem influxerit : tamen non unica simplices
etiam morbos causa producit ; sed fere ex plu-
rium concursu morbi fiunt . Monuit id ad-
versus Erasistratum Cornelius Celsus , inquiens (a)
quod si contemplationem rerum naturae
satis comprehendisset ; etiam illud scisset , nihil om-
nino ob unam causam fieri , sed id pro causa ap-
prehendi , quod contulisse plurimum videtur . Potest
autem id , dum solum est , non movere , quod jun-
ctum aliis maxime movet . Et Cl. Boerhaavius de
proxima morbi causa loquens , sic explicatur (b)
causa proxima morbi appellatur tota illa simul ,
quae totum jam jam praesentem immediate consti-
tuit :

(a) In praefatione .

(b) Praelect. Acad. T. VII .

uit: cujus propositionis sensum pluribus exemplis explicat; & vulgarem de causis remotis doctrinam rejiciens, inquit: *ex concursu causarum remotarum fit causa proxima morbi: conditiones morbosae seorsim causae dicuntur, conjunctae vero morbus*. Inquirendum ergo nobis est, praeter aëris constitutionem jam expositam, quaenam alia causa ad morbi productionem plurimum contulerit.

§. XXXI. Et si Celso docente (a) rationalis medicina ab evidentibus causis instrui debet; *evidentes vero has appellant, in quibus quaerunt initium morbi calor attulerit, an frigus: fames an satietas: & quae similia sunt: videtur fames, & satietas, ac pessima victus ratio morbo jam jam orituro maximas suppetias dedisse. Ecquis posset ea, qua decet diligentia, omnia, quae fames, quae mala alimentorum ratio, quae ipsa satietas produxerunt, exponere? tamen ea, qua fieri poterit solertia, producere conabimur. Et ut ordine aliquo in hisce enucleandis progrediamur, primo de nimia fame sive inedia dicemus. Hippocrates acute satis monuit (b) famem magnam*

(d) In praefatione.

(e) Lib. de veteri Med. §. 15.

quam potentiam habere in naturam hominis, ipsum sanandi debilitandi, & occidendi. Et Cl. Boerhaavius, qui more suo plurima & sapienter de morbis ex alimentorum defectu oriundis produxit (a) ex ipso Hippocrate advertit, abstinentiam nimiam peiores morbos creare, quam nimiam repletionem, & longe difficilius sanari posse prioris, quam posterioris vitia. Hippocrates enim jam docuerat (b): In tenui victu delinquent aegri, ob id magis laeduntur: omne enim delictum, quod committitur, multo majus fit (in tenui) quam in paulo pleniore victu. Propterea etiam sanis periculosus est valde tenuis & constitutus, & exquisitus victus; quia delicta gravius ferunt. Ob hoc igitur tenuis & exquisitus victus periculosus magis, quam paulo plenior: utique non eadem facilitate, qua inedia extenuatur, repleti potest corpus. Inedia, ut laudatus modo Boerhaavius monet velut mera privatio per se nihil efficit. Verum ipsum vitae exercitium machinam destruit. Actiones enim vitae corporis partes atterendo, & adtenuando destruunt, subtilissima disflant, caetera inspissantur: perenni adtritu olea & sales vola-
ti-

(a) Praelect. Acad. tom. VII.

(b) Aphor. 5. sect. 1.

tilia & acria reddita, tenerrima vascula corrodunt, resolvunt, totumque corpus ad putredinem disponunt. Monuit id etiam celeberrimus Tschirnhaus cum scripsit (a), *inediam in toto corpore putredinem facere*: hinc inedia diu fatigatis foetet urina, sudor, & anima, eoque olidior redditur, quo jejunium diutius toleratum est.

§. XXXII. Quamquam ab inedia diu tolerata corpori non contemnibile detrimentum accedat; ejusdem tamen partes, quae primo maximeque laeduntur, viscera naturalia videntur. Prima famis sedes nullo negante in ventriculo residet. Verum fortasse ad ejus sensationem excitandam alia viscera concurrunt, praesertim hepar bile sua. Constans utique celeberrimi du Verney observatio docet, in hystricibus ductum choledocum in duos ramos dividi; & uno in intestina, sive ad finem duodeni bilis partem effundere; alio recta ad ventriculum pergere, aliamque ejusdem liquoris partem deponere: quae non ad digestionem tantum, sed ad excitandum quoque famis sensum concurrere videtur: in praxi utique observare licuit, plurimos ira vel quacumque cholericam passione agitados, summa fame vexatos
F
fuis-

(a) Lib. de med. mentis & corporis.

fuisse. Et Galenus refert de quodam viro quadrati temperamenti, qui mire devorabat, probeque digerebat, cujus corpus, post fatum cultro anatomico commissum, ductum choledocum recta in ventriculum bilem adsportantem dedit: sive tamen a bile nerveam ventriculi tunicam fodicante, ut non inepta conjectura suadere videtur, sive ab simplici & mutua ejusdem membranae attritione, ut plurimis placet, famis sensus excitetur, quoties ciborum absumptione non expletur; quoniam ad eum excitandum vastissimi adeoque sensiles dati sunt nervi, ut ob eam sensilitatem aliqui animam in ventriculo habitare putaverint: crescente attritione, vel bilis copia ad ciborum digestionem eo fluente, nec cibos inveniēte, necessario oritur, ut quas adversus cibaria exercere debebat vires, contra ventriculi, intestinorumque nervos exerat, illoque irriter, mireque convellat; unde nausea, vomitus, cardialgia, sive immanis ille dolor oritur, qui patientes ad animi deliquium fere perducit; & inferne murmura, borborygmos, diarrhaeas, dysenterias, & convulso simul diaphragmate, singultum aliasve convulsivas affectiones parit, ut frequentissime observare solemus in iis, qui vel im-

immodica ira vexantur, vel praeter morem jejunum diu tolerarunt. Imo conijcere datur, bilis acrimoniam ciborum defectu ingrescere. Quoties enim hepar destituitur humida & rorida ciborum parte, quae per venas meseraicas resorpta ad ipsum immediate fertur, necessario quae discernitur bilis, acrior esse debet, unde indicatos morbosos effectus tanto violentiores producere debet. Sunt haec morbosa effecta, quae in corpore sano fames diu tolerata producere valet. Verum pessima ciborum qualitate expleta, morborum atque symptomatum series diversa nimis, & violentior exoritur. Ecquis nescit famelicos nostros carybdim evitare conantes in scyllam incidisse? Ut famis molestiam effugerent insolita quaeque, & pessimae indolis panem ingurgitarunt, & mirum ac insolitum morbum sibi attulerunt.

§. XXXIII. Quoniam Celso docente (a) *Plus alimenti est in pane, quam in ullo alio cibo*: ideo inter innumera paene alimentorum genera panis principem locum sibi vindicare, humanoque generi acceptissimus adeo cibus videtur; ut ubique terrarum totius nutritionis fundamentum consti-

F 2

tuat:

(a) Lib. II. cap. 18.

74 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

tuat: nec facile eo absque sanitatis detrimento carere posse videmus. Ejus usus omni tempore, aetati, & temperamento accomodatus reperitur; ideoque non immerito universale alimentum vocari potest. Verum ubi a naturali salubritate recedit, prae caeteris pandemios morbos procreare maxime valet: universalitate enim sua omnes involvit, & laedit.

§. XXXIV. Pluribus autem de causis adeo universale humanoque generi acceptum alimentum infalubre, imo internecivum evadere potest: vel cum in ejus confectioe alienigena, & infalubria semina, vel cum corruptum frumentum adhibentur: vel cum insolita optimo licet tritico, ab ejusque natura omnimode aliena, miscentur. Sunt utique inter frumentacea esculentata certi generis venena summae ad laedendum, atque necandum efficaciae; & inter haec temulentum lolium, ac fecale corniculare nigrum Epidemicorum morborum haud infrequentes causae sunt. Ex frugibus sideratis, aerugine, quae segetum pestis est, obductis fecali corrupto, & lolio temulento infecto in Germania originem suam traxisse epidemicos quosdam morbos testis est

est Cl. Hoffmannus (a); imo advertit peculiarem tractatum extare a Facultate Medica Marpurgensi an. 1597. editum, in quo peculiaris morbus describitur valde spasmodico-convulsivus ab fesali corrupto & nigro cum pane misto, & calide maxime comesto productus, qui tunc temporis universam Hassiam aliasque vicinas regiones afflixit; quique an. 1648., 1649., & 1645. in voitlandia graves edidit strages; & redivivus ex eadem causa an. 1717 in Misnia, & in Lusatia gravissime defaevit; quemque copiose ac solide dominus de Gottlieb Buddeus descripsit.

§. XXXV. Non levis utique momenti sunt morbosa symptomata, quae duo modo indicata excitare solent. Lolium enim cephalalgiam, vehementem vertiginem, genuum tabescentiam, in quibusdam delirium, & temulentiam quandam producit; videturque capiti maxime infestum ob narcoticam, quam alit virtutem, quae exinde patet, quod vertiginem ac torporem celerime infert, si in pane comedatur. Majoris virulentiae videtur secale corruptum. Symptomata enim, quibus infestum est gravissima sunt, & ex vehementibus universi generis nervosi spas-
mismis

(a) Medic. Syst. de differ. morb. ration.

smis, et hos subsequente atonia ac summa cerebri debilitate deducenda : putatque Cl. Hoffmannus hujus corrupti secalis grana venenato subtili caustico sali sulphuri viscoso inhaerenti debere, quod peculiari ratione in nervosas partes grassatur, saevitiamque suam exerceat. Neque veteribus ipsis hujusmodi novae ex insalubribus et venenatis frugibus oriundae ignotae videntur. Quoniam Galenus prodidit (a), quod semina alienigena, et praesertim lolium, et durum rotundumque aracam, quae non esculenta sunt, item nigrum triticum ex tritici mutatione generatum, quod lolio adhuc pejus est, deprehendantur, quae comesta et capitis dolorem, et ulcera prava in cute inducant; hinc suadet, ut omnes pistores, et qui populo publice inferviunt frumentum probe cribris expurgent, et prava semina seligant. O utinam id effecissent pistores nostri: aut saltim pejora non admiscuissent, inauditaque malitia morbi vires non auxissent, sed progrediamur ultra.

§. XXXVI. Nescio an quod fideratum importatum frumentum obnoxium fuerit; an quod revera alienigena, et venenata semina admixta

fe-

(a) Lib. I. de Alim. facult. cap. 37.

ferebat. Non enim datum fuit mihi illud examinare. Scio tamen innumeris aliis modis et morbos, et mortem ipsam inferre. Optimum licet triticum, si priusquam fermentationem passum fuerit, ut flatulentiam, sive miram elastici aëris generandi facultatem a Cl. Boyleo detectam deponat, ingeratur, maxime nocere valet. Galenus utique de se ipso narrat (a) quod cum procul ab urbe cum binis adolescentibus coetaneis rus profectus esset, nihilque quod comederet, invenisset, triticum coctum, sale mediocri conditum esuriens avide sumpsit; mox deinde pondus in ventriculo sensit, et sequenti die, omnem cibum fastidiebat, flatus molesti aderant, caput dolebat, et caligabant oculi; neque alvo quidquam excernebat. Similia omnino mala et comites ejus patiebantur. Tritici enim crudi non fermentati tenax gluten non poterat digeri, moveri, nec excerni in juvenilibus his corporibus; imo et rustici fatebantur, quod dum necessitate coacti hoc assumpserant, grave et concoctu difficile edulium, fuissent experti, et Cl. Swietenius monet (b) saepe observa-

(a) Libr. I. Cap. VII. de Niment. facultat.

(b) In comm. in aph. Boerh. §. 586.

vari, infantibus, quos parentes inopia pressi crudis farinosis non bene fermentatis quotidie nutriunt, tumere abdomen infarctum indigestibili tali cibo, alvum tardam esse, et lentam continuam febrim depascere, tandemque in diarrhaeam, et dysenteriam incidere, et mori; ut innumeras magisque obvias similes observationes silentio comprimamus. Hoc noxae genus apud nos locum obtinuisse, non modo symptomatum analogia suadere posset; sed ex ipsa panis qualitate colligi quoque potest: vidimus enim hunc ponderosum, male fermentatum, ac prorsus incoctum.

§. XXXVII. Verum praeter exposita, pejora sunt noxae genera, quae ex tritico optimae quamvis indolis, malo tamen regimine putrefacto oriuntur. Constans utique observatio docet, optimum licet frumentum, sed locis clausis conservatum, adeo lethales spiritus exhalare, ut animalia iis afflata statim intereant; non secus in crypta canina, lapicidina pyrmontana, puteo in insula vecti, aliisque similibus locis accidere naturalis historia docet: tristibus exemplis didicerunt id apuli rustici; ideoque nunquam quoties necessitas urget in foveas, quibus
tri-

triticum adservatur, descendunt; sed referatis fovearum osculis sinunt prius venenatos vapores dispergi, deinde triticum educunt.

§. XXXVIII. Quod si in locis non satis frigidis conservatur frumentum, aut ex aliquo temporis intervallo, ut ventiletur, non volutatur; tunc agente calore, fermentativus et intestinalis motus incipit ejus elementa, ex oleosis et acidis partibus composita, in spiritum inflammabilem resolvere: unde ex hujusmodi tritico confectus panis potentissimum venenum evadit. Panem etiam optimum, spiritum acidulum oleosum, magnam olei inflammabilis copiam, nec non terram fixam continere chymica analysis docet (a); & sana philosophia monet in putredine, subsidente terra fixa, duas priores substantias exaltari, & corrosivam acrimoniam producere. Hoc vitii genus in nostro tritico maxime locum habuisse, nulli fortasse dubium: experti enim sumus panem non modo incoctum, & parum fermentatum, sed amarum, ac pessime olentem.

§. XXXIX. Quantum autem mali ex tritico putrefacto corporibus humanis accedere possit, noverunt majores nostri; qui ipsos etiam hali-

G

tus

(a) Hoffinan. lib. II. observ. Physicar. num. XXII.

50 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

tus ex putrido tritico exhalantes externeque tantum corporibus applicatos absolute lethales existimarunt. Ecquis Eruditorum nescit quanta eloquentia, quantoque argumentorum pondere, agitata fuit olim in sacro collateralis consilio lise de ableganda ab urbe pulveris cyprii fabrica? Notum est utique, sapientissimos medicos, & nunquam satis laudandos juris peritos eruditissimis scriptis luce meridiana clarius omnibus ostendisse, ex tritici in aqua maceratione & putrefactione, quae necessario ad ejus confectionem requiritur, pessimis halitibus adeo aërem inquinari, ut respirationi ineptus, ac vitae omnimode infensus evadat; unde rei veritate probe intellecta, plenis suffragiis ab urbe pulveris cyprii fabrica ablegata fuit.

§. XL. Si tantum pertimuerunt prudentissimi viri ex halitibus tritici putrefacti externe corporibus humanis applicatis. Quid nobis conjiciendum erit de pane ex tritico putrido confecto & interne ingesto? quid inquam, nisi succorum omnium primarum viarum putredines, bilis nempe, succi gastrici, pancreatici, intestinalis, & deinde totius massae sanguineae? nisi fodicationes miras plexuum omnium nervosorum viscerum

rum imi ventris? Confirmant conjecturas hae vomitus putridi, & biliosi observati, similesque per alvum egestiones in omnibus paene: demonstrant ructus, ventris inflationes, singultus, convulsiones in visceribus, & tandem per totum corpus propagatae. Quae quidem omnia perditorum nonnullorum execranda malitia in immensum auxit admiscendo, ut supra indicavimus cineres, marmorum pulveres, aliaque pejoris indolis tacenda potius; tamquam si enarrata naturalia frumenti, & panis vitia ad morbum producendum non satis fuissent. *Auri sacra fames quid non mortalia pectora cogis!*

§. XLI. Nec detrimenti minus adtulisse videtur satietas, quae ubertate restituta, inediam subsequuta est. Noverunt id veteres quoque; ideoque Celsus scripsit (a), *ubi ad cibum ventum est, numquam utilis est nimia satietas*; & alibi (b), *neque vero ex multa fame nimia satietas idonea est*. Hippocrates autem generaliori ditione, majorique fortasse dignitate statuit (c), *omne nimium naturae inimicum*; & paullo ante animad-

G 2

mad-

(a) Cap. 2. lib. 1.

(b) Capit. 3. lib. 1.

(c) Aph. 51. sect. 2.

32 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

madverterat (a): *Non satietas, non fames, neque aliud quicquam bonum est, quod naturae modum excedat.* Et plures post inediam nimis fortiter pastos, mortem sibi accelerasse testis est Forestus, in-
 quiens (b), *nota est multorum historia, qui a longa inedia se se repleverunt, adeo ut inde suffocati fuerint, uti nos cognovimus in obsidione Harlemensi, & Leidana id praecipue contigisse, quando obsidione liberati crives, victu pleniori se replentes, mortem quamplurimi incurrerunt, nec ignotum est denique, milites ex castris in hyberna secedentes liberaliter pastos, ex corruptela ciborum in debili admodum corpore in febres pessimi moris stomachicas, & caput validissime afficientes incidisse.* Nimia satietas, aut repletio apud nostrates, qui ob inediam debilitati erant, primasque vias putredine obsessas gerebant, nonnisi summo periculo juncta esse poterat. Omne enim, quod ingerebatur, putrescebat juxta tritum illud, quod tangitur a putri putrescit.

CA.

(a) Aphor. 4. sect. 2.

(b) Lib. 18. obs. 2. in schol.

CAPUT V.

De animi affectibus, altero morbi fonte.

§. XLII. **Q**Uoniam non mechanico tantum fluidorum & solidorum motu, sed animi quoque actione humana regitur machina; ideo expendendum nobis adhuc superest: an ad morbi, cujus historiam teximus, procreationem aliquid contulerit animus. Incertum an mera & simplex cogitatio, sive rerum contemplatio machinam mutandi vim aliquam habeat. Nulli tamen dubium, rerum contemplationi ut plurimum perceptionem boni vel mali succedere. Verum ita natura sumus comparati, ut ex boni vel mali perceptione statim voluntas ad apprehensionem boni, & ad averfionem mali determinetur. Quoties autem animus in aliqua idea, sensu boni motus, retinenda sibi complacet; toties pro diversitate corpori vel morali sensus, voluptas vel lætitia est. Quoties vero placentem nobis imaginem ad causam ejus referimus; toties velimus, nolimus, cogimur eam amare, sive optamus existere, unitam-

tamque nobis manere . Sed is amor est : unde intelligitur tritum illud Ovidii *Mars videt, visamque cupit* . Vicissim quoties animus, sensu mali commotus, in retinenda aliqua idea, sibi displicet; toties tristitiae, & doloris sensus oritur : cumque impossibile sit menti nostrae, cum grato sensu rem ingratam cogitare; ideo tristitiae causam de rerum natura extirpari volumus, ut & a nobis absit, & numquam cogitari possit : sed tunc odium est . En omnium adfectuum animi radices primae . Reliquae enim animi adfectiones vel amoris, vel odii gradus pro praesenti, praeterito, & futuro, pluribus annuentibus sunt . Dum haec in animo geruntur, ineffabili animi cum corpore unionis lege, in hoc commotiones excitantur animi determinationibus conspirantes, quibus corpus tentat amatas, vel odio habitas res, aut proprias efficere, aut omni molimine avertere . Quanta non vi, ut Cl. Boerhaavii conceptibus utar, si pater filium in aquam prolabi viderit, quanta inquam, non vi etiam injussi muscoli concitantur, ut caram animam aquae, fatoque eripiant . In summa ira subito incallescimus, statimque cogitata protelat lingua, irae ministra Euripidi dicta . Sic Achilles iratus Agamem-

mennoni , lingua primo & conviciis , deinde minaci gestu , quum arma manu raperet , dolorem testatus est . Neque mora est , quin totum corpus rapidis & convulsivis agitetur motibus , qui omnes tendunt ad destructionem rei ingratae .

§. XLIII. Affectiones hasce , quae ut plurimum rationi non subjiuntur (a) summa violentia corpus concutere , & morbis , & summo fato
op-

(a) Videtur utique harum respectu anima maxima parte a corpore regi , & invita licet in contrarium sensum rapi ; & hoc ipsum fortasse significare voluit clementissimus servator noster , cum discipulos monuit vigilare , & orare , ut tentationem effugerent ; quia spiritus promptus , caro vero infirma erat (*). Noverunt id quoque ethnici , & doluerunt atque damnarunt : unde Ovidius scripsit .

..... *Video meliora proboque*

Deteriora sequor

Et Catullus ad Lesbiam inquit .

Odi, & amo, quare id faciam fortasse requiris?

Nescio: sed fieri sentio, & excrucior.

Neque absimile huic deprehenditur alterum tritum illud

Non amo Te, Volusi, nec possum dicere quare

Hoc unum possum dicere; non amo Te

Qui-

(*) *Evag. Matth. cap. XXVI. 41.*

36 CONSTITUTIO EPIDEMICA

Opprimere posse, adeo manifestum est, ut nova demonstratione minime indigere videatur. Ecquis incultus etiam pro diversa affectuum animi, quibus agitur, natura, non sentit involuntarias etiam corporique noxias commotiones? In ira incalescere, & convelli; in timore refrigerari, & tremere; in tristitia inertem fieri; in laetitia, & amore suaviter incalescere, & agitari, ecquis non sentit? Pluribus haec explanare possemus; verum hic de uberrima, atque amoe-

Quibus omnibus dignitate fortasse non cedit illud Petrarcae

Che colla morte a lato,
 Cerco del viver mio nuovo consiglio
 E veggo il meglio, ed al peggior mi appiglio
 Hinc apposite lepidus morum irrisor, & castigator se-
 verus Horatius ad Moechum.

*Evasti? credo metues, doctusque cavebis:
 Quaeres, quando iterum paveas, iterumque perire.
 Possis. O toties servus! quae bellua ruptis
 Cum semel effugit, reddit se prava catenis?*
 Hinc dominare depravatis cupidinibus, & mentis im-
 mortalis ratiocinio resistere libidinibus semper fuit & sum-
 mum habitum inter censores, philosophos, & morum
 castigatores, fortitudinis, & virtutis donum: etenim
*Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit
 Moenia.*

amoenissima affectuum animi doctrina dicere instituti nostri non est. Sed tantum quinam praecipue in morbi nostri generatione locum habuerint, quidque produxerint, in apricum deducere, est animus.

§. XLIV. Si ad mentem infaustum illud temporis intervallum revocemus, quo vel penuria, vel morbus ipse defaeviit, intelligere admodum difficile non erit, inter affectus animi, iram praesertim, timorem, & tristitiam tunc temporis dominatum obtinuisse. Difficultas panem sibi comparandi aliquando iram, aliquando metum excitabat. Consideratio mali praesentis vel futuri profunda tristitia prosternebat omnes. Morbo enim saeviente florentissima licet urbs non nisi luctus ac gemitus ubique resonabat; ita ut de hac multo verius scribi posset, quod emphatice tristis Ovidius scripserat de domo sua

*Quocunque aspiceres luctus gemitusque sonabant
Formaque non taciti funeris intus erat
Foemina virque suo, pueri quoque funere moerent
Inque domo lacrymas angulus omnis habet.*

§. XLV. Antequam vero ad praecipuas affectuum animi, ad nos pertinentium, vires expla-

H

nar.

nandas accedamus, monendum primo censemus: quod quamvis ignotum sit, maneatque per aevum, quomodo animus in corpus vires suas transfundat; tamen notissimum sit, affectus ut plurimum omnes non totum corpus tantummodo commovere, simulque mutare; sed speciali modo pro diversitate sua praecipuas machinas afficere; sicut & pro diversa mechanica machinarum corporis affectione diversi animi affectus exoriuntur: adeo elegans omnique ex parte absolutus est animi cum corpore consensus! Universalis, & specialis hujusmodi animi cum corpore harmonia adeo manifesta est, ut nullos fugerit unquam: ideoque prudens & oculata antiquitas scripsit

Cor ardet, palmo loquitur, fel commovet iras

Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Revera constanti docemur experientia, ventriculo vacuofacto, ejusque interna nervea membrana praecipuo modo attrita, famis sensum in animo excitari: et anima aliquo ciborum genere proritata, ventriculum affici: venereo appetitu spiritu agitato, corporis machinas eidem veneri dicatas sensibilibiter moveri; & semine in conceptaculis suis turgente aut moto, non modo venereum appetitum in vigilantibus, sed & in dormientibus quo-

quoque venerea, insomnia excitari. Recte ergo pronunciatum legimus: *una eademque via sanguis animusque feruntur*. Et Galenus monuit, *sicut valet corpus, ita & spiritus*. Verum ne in hisce enucleandis ab instituto nostro nimium divagemur, caetera omittimus; & primo quid ira conferre potuisset, videamus.

§. XLVI. Si attento animo ira deprehensos consideremus, videmus utique eo affectu, vehementi partium nerveo-musculosarum contractione, cordis systolem, eique adnexorum vasorum tonum, partiumque omnium fibrosarum mirifice adaugeri in universo corpore, totumque solidorum systema, ac humorum massam celerrime commoveri; ita ut non inepte ira parva febris, insania, ac momentanea epilepsia veteribus dicta fuerit. Veritatis hujusce luculentum testimonium praebent auctus cordis motus, pulsus intensio, respiratio concitator, sitis, calor, inflatio, & rubor faciei, arteriarum capitis praesertim circa tempora major pulsatio, & intumescencia, oculorum ferocia, tremor extremarum partium, & actionum mentis praecipitantia, quae ira semel accensa hominem agitant, ac deturpant. Quoniam autem animi impetus, ex affecto corpore obser-

60 CONSTITUTIO EPIDEMICA

vandos, pulchre exhibere, ut in pictoribus, ita eosdem rite describere, laudatur in poëtis; ideo Homerus, qui tam mascule in omnibus naturam expressit, statum corporeum diversum in mentis perturbatione graphice exhibet: de ira sic loquitur

Αχὺμειν μένε δὲ μέγα φρενες ἀμφιμελαίαι

Πεμπλάντ' ὅστε δὲ οἱ πυροὶ λαμπετόωντι ἕκηρ

Ægre ferens adeo, ut præcordia sanguine plena

Utque micent oculi subito, velut ignea lampas

Et de Achille, quem ad conspectum armorum, quae Thetis adtulerat, ira subierat, sic scribit *oculi terribiliter sub palpebris, tamquam jubar apparebant*: quod passim de ira exhibet. In Agamemnone lucebant oculi ignis istar, mens caligine confusa erat, objurgante calchantem ob Chri-
sæidem petitam. Achilles Ajaci suadenti reditum respondet *Ἄλλα μοι οἰδανεται κραδίη χόλω, sed mihi cor tumescit ira*; ideoque praeceptor amorum puel-
lis suadet, ne facile irascantur; quia animi hic impetus formae noxius nimis existit.

Pertinet ad faciem rapidos compescere mores

Candida pax homines, trux decet ira feras

Ora tument ira, nigrescunt sanguine venae

Lumina gorgonio saevius angue micant.

§. XLVII.

§. XLVII. Praeter universalem hanc commotionem, qua corpus omne concutitur, pluribus advertentibus, ira spasmodica partium, qua agit, strictura, vim suam imprimis in ventriculum & intestina, ceu partes valde nervosas & membranaceas exquisitissimi sensus & motus, exerit, & facile inflammationem periculosam, imo lethalem efficit. Agit insuper iracundiae affectus in cerebri membranas, aliaque viscera: ubi enim sanguis irae impetu celerrime ad partes pulsus regredi nequit, in iis periculosissimas efficit inflammationes. Sed nullibi magis peculiarem vim exercet ira, quam in hepatis substantiam, ejusque biliosos ductus; adeo ut eorum fortiori strictura facile hepar scirrhosum evadat; imo calculi in cystide, ac ductibus biliariis generentur; quia hac ratione liber motus, ac bilis effluxus impeditur. Producitur hoc praecipue ab pessimae indolis ira, quae cum tristitia, et metu conjungitur, ubi vindicandi occasio, aut facultas deest. Propter horum ductuum quoque constrictionem icterus fit, qui facile in vesicae biliariae calculos desinit, quemadmodum id ex sectionibus cadaverum eorum, qui ictero demortui sunt, adparet.

§. XLVIII.

§. XLVIII. diversa tamen sunt phaenomena, quando bilis ab irae affectu vehementius commovetur, et copiose ex ductibus biliariis et cysticis ad duodenum, et ventriculum effunditur. Ex ejus enim ibidem facta stagnatione, et concepta ob diuturniorem moram acredine, nausea, vomitiones, diarrhaeae, cholericæ passiones, cephalagiae, anxietates, febres biliosae continuæ, & intermittentes excitantur. Hinc intelligitur peculiare illud iracundorum symptoma, quod in latere dextro sub scrobiculo cordis sentiant dolorem quemdam constrictivum, in ore autem amarorem: originem suam hæc pathemata non aliunde ducunt, quam a motu bilis, ejusque in intestina impetuosiori effusione.

§. XLIX. Quam bene ab ira orientia symptomata nobisque hætenus exposita aegris nostris convenient, experti noverunt ipsi, noverunt affidentes, & omnium maxime clinici Medici, qui in omnibus paene vomitus biliosos, similes per alvum egestionem, ventris inflationes, & tormina, cardialgias, singultus, anxietates, icterum observarunt. Confirmarunt idem Anatomicae sectiones, quæ in omnibus fere exhibuerunt bilis copiam in cystide, hepatis sub-

stan-

stantia, ac primis viis collectam; & aliquando ipsum hepar vel in tota, vel in aliqua suae extensionis parte inflammatum: sed progrediamur ulterius.

§. L. Ab ira paulo diverse procedit timor. Timoris, & terroris effectus videtur spasmodica externarum partium constrictio, qua sanguis non a centro, ut in ira, ad circumferentiam; sed potius a circumferentia ad centrum propellitur: unde omnis generis excretiones supprimuntur; ideoque corpora ad morbos maxime disponit, qui ab ex excretionibus sanguinis sufflaminatis, ejusque ad interiora regurgitatione proveniunt. Confirmat hoc constans observatio, quod a subito, & vehementi terrore statim externus corporis habitus constringitur, unde vasa detumescunt venis vel minimis, vel plane nullis apparentibus, facies pallorem contrahit, & partes externae refrigerantur, & contremiscunt; ideoque Homerus frigidum & pallidum exhibet: *χλωροὶ ὑπαὶ δέους*, *pallidi prae metu*, & *χλωρὸν δέουσι*, *pallidus metus corripiebat*; & Paridem pugnam evitare conantem pallidum, & corde palpitantem sic describit

Tre-

ὑπὸ τῆ τρομῆ εἰλαρε γυῖα

Αψτ' ἀνεχώρησεν, ὄχρος τὲ μὲν εἶλε παρρείας

Tremorque occupavit membra

Retroque secessit, & pallor ipsum cepit in genis
& Andromachen adventu Æneae in Epirum per-
territa sic Virgilio describitur (a)

Magnis exterrita mostris

Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit

Labitur, & longo vix tandem tempore fatatur

Et ad vaticinum Arpyae

Sociis subita gelidus formidine sanguis

Diriguit

Et ibidem

Tum vero ancipiti mentem formidine pressus

Obstupui, stateruntque comae, vox faucibus haesit.

Et Ovidius *Abstulerat vires corporis ipse timor.*

§. LI. Quoniam autem terror reprimit fan-
guinem ab externioribus ad corporis interiora, ejus-
que motum plane inaequalem reddit, ac con-
densationem promovet, Malpighio enim docen-
te (b) maxima est timoris vis in sanguine con-
densando; ideo diversis corporis partibus conge-
stus pro diversitate locorum, quibus insidet,

gra-

(a) Lib. III. Aneid.

(b) Obsev. de Polypo.

gravia excitat symptomata, ac multiplices affectiones. Sic si in capite ejus coeſtio fiat, pluribus obſervantibus apoplexiae, epileſiae, & paralyſes fiunt. In corde vero cumulatus ſanguis ejuſdem palpitationem, anxietatem, ſyncopem, lypothimiam inducit: in pulmonibus difficultatem ſpirandi, haemoptiſim, catarrhum ſuffocativum producit: in abdomine poſt terrorem vel gravem metum, flatus, & borborygmi infeſtare ſolent, qui ſaepeius vel cum alvi fluxu, vel cum ejus ſtipticitate, & abdominis diſtentione terrore percuſos affligunt.

ſ. LII. Quod ſilentio comprimendum hic minime videtur eſt, quod quemadmodum terror corpora maxime imbecillia, quaeque bono ſanguine, & ſufficiente ejus ad partes externas influxu, deſtituta ſunt, invadere ſolet; ita in iuſdem quoque majorem violentiam exerceat. Conſtanti, ac certa experientia utique compertum eſt, quod ſi poſt largiorem haemorrhagiam, vel ſub ipſo etiam menſium fluxu, aut diuturnum morbum, vel etiam partu debilitatas foeminas invadat, ſpasmus & flatulentias primarum viarum, quin imo multo truculentiora, non ſine magno vitae periculo, ſequi pathemata, cujus

generis sunt animi deliquia , extremorum tremores, paralyfes &c. Quid quod nihil magis clarissimo Hoffmanno observante, ex quo plurima excerpimus, contagiosis morbis viam pandit, quam gravis terror; imo monet terrorem morbis acutis continuis praecedentem saevissima inferre symptomata, & saepius totum morbi genus immutare; ut medicus etiam peritissimus, nisi certus fuerit de causa hac antecedente, in prognosi sua insigniter fallatur; & non semel se observasse refert a terrore in cacochymicis febrem lethalem cum summa virium dejectione fuisse abortam.

§. LIII. Terroris ac metus viribus, necnon aegrorum nostrorum praecedenti statu probe cognitis, mirum ulli videri poterit, febres eos invasisse summa virium prostratione, animi deliquis, ventris inflatione, spirandi difficultate, deliriis, aliisque similibus symptomatibus stipatas! Mirum inquam videri poterit, quod in omnibus sanguis emissus coagulatus, & ater observatus fuerit! Nonne aegrorum phaenomena timoris effectus in corpora productos confirmant? utique: verum terroris ac timoris effectus firmavit magis moeror, qui perpetuo cordi infidebat.

§. LIV.

§. LIV. Affectus hujusce actio in eo praecipue consistere videtur, ut paulatim tonum & robur motricibus, ac nerveis partibus subtrahat, sicque corporis vires resolvat. Colligitur id; quia quoties invaluit, pulsum reddit exilem, & lentum, appetentiam & digestionem dejicit, vires corporis convellit, faciem pallidam reddit, cutim flaccidam, transpirationem remissio-rem, frigus in extremis inducit, segnitiam, ac actionum omnium impotentiam: quae quidem omnia bene satis descripsit Ovidius in Niobe (a)

*In vultu color est sine sanguine, lumina moestis
Stant immota genis: nihil est in imagine vivum.*

§. LV. Quoniam vero tristitia, sive moeror tonum & robur fibris motricibus sensim subtrahit, cordis motum, & sanguinis circulum languidiorem reddit, adeoque excretiones sufflam-inat, atque vasorum obstructions viscerumque infarctus gignit; ideo difficilium morborum origo esse solet. Sed nullibi magis infesta esse solet, quam Imi ventris visceribus: videturque imprimis sanguinis cursum per venae portae ramos, lienem, pancreas, & hepar sufflaminare: tum quia haec viscera naturali quadam toni

I 2 im-

(a) Metamaph. lib. IV.

imbecillitate laborant (fibrarum enim motricium, five muscularium, & nervearum elatere sunt destituta) tum quia praecipue huic affectui naturali quadam constitutione sunt subiecta. Novit id magnus Hippocrates, ideoque scripsit (a): *cura in visceribus velut spina esse videtur, & purgere*. Et Sanctorius monuit moerentes facile obstructions, partis duritiem, & affectum hypochondriacum pati (b); & observationibus constat, morbos licet benignos & familiares, diuturna moestitia periculosos, & lethales fieri.

§. LVI. Tot tantisque de causis morbida jam reddita plurimorum corpora, mutui commercii ope aliorum infectionem produxerunt, aut saltem morbi prurptionem accelerarunt: idque vel aërem coinquinando, vel corpora ipsa immediate contaminando, vel utroque modo agendo, effecerunt. Indubia utique res est, sanissima etiam animalia respiratione aërem vitae protrahendae ineptum reddere: inspiratum enim expiratione elasticitate sua aut diminutum, aut omnimode orbatum emittunt. Sic Halesius inter caetera experi-

(a) Lib. II. de morbis.

(b) Sect. 7. aph. 3.

perimenta refert (a), se respirando, intra duo temporis minuta cum dimidio octodecim aëris uncias elatere suo privasse; & 522. cubicos aëris pollices pro eo tempore non sufficere, quin respiratio difficilis evadat; ut hic Boylei, Synclarii, Schotti, Cheseldeni, Musschenbroeckii, aliorumque observationes omittamus. Verum ineptiorem reddunt; quia humidis ac noxiis particulis expiratum aërem implent. Sic laudatus modo Halesius eundem aërem respiratione sua una nona parte humiditatis gravidum redditum fuisse vidit (b); & Boyleus murem in eum aërem dimissum, in quo alter perierat, intra tria horae minuta periisse observavit. Si haec sana corpora respiratione tantum efficere valent: quid quaeso morbida respiratione, & universali expiratione producere possunt; nisi aërem ipsum putridis vaporibus, atque exhalationibus non modo ineptum, sed vitae maxime noxium reddere, particulis illis inquinatum, cibo, inhalatione universali corporibus sanis applicando? Plurima de actione affluviarum ex corporibus manantium videri poterunt apud cl. Boyleum; & varia curio-

(a) Haemast. p. 384.

(b) Ibidem pag. 327.

riositate non indigna nos quoque congesimus capite de divisibilitate materiae (a), quae huc satis commode transferri possent. Plurimi enim apud nos afflatu solo infectorum contaminati sunt, & extincti. Experti loquimur. In Nosocomiis, ubi pauperes aegri coacervabantur, & pessimis halitibus aërem inquinabant, impune vivere, difficile admodum erat. Afflatu solo fanissima etiam corpora contaminabant. Vidimus id in quamplurimis, qui morbo deprehensi, & extincti fuerunt solummodo, vel quia stipem infectis pauperibus exhibuerunt, vel quia moribundis praesto fuerunt.

C A P U T VI.

De causis Morbi proximis, ejusque natura.

§. LVII. **D**E remotis epidemici morbi causis haecenus breviter enarrata nonne ejus pervicacitatem, universalitatem, ac phaenomenorum varietatem clare satis ostendunt? utique, ni mea me fallit opinio. Verum juvat ejus naturam, & genium intimius perquirere; ut de variis medendi methodis ad usum revocatis scite magis edisc-

(a) Antinewt. p. 11.

edifferatur. At hoc opus, hic labor est. Mortalis fere morbi natura fecit, ut de Medicorum peritia, uti caeteroquin mos est, obmurmuraret vulgus; qua de causa leves quidam corde saepe sententiam suam mutarunt; ita ut quae ipsi tamquam optima praescripserant: deinde velut maxime noxia rejicerent; & quoniam, ut probe observat Cl. Hoffmannus, pauci Medicorum sunt, sicut in aliis disciplinis etiam, qui suo sensu, & judicio utantur; ideo aliorum, quos fallere & falli posse non putabant, dogmata servili animo sequebantur, iisque tamquam ad saxum adhaerebant; & quod maximum est, has opiniones obtorto quasi collo ad morbi naturam intelligendam non sufficientes, recteque instructas licet, detorquebant. Hinc factum, ut ob varias inconstantesque sententias non modo de natura morbi & causis, sed nec de medendi methodo, prescribendisque auxiliis ante aegri lectum conveniretur unquam; & quod dicere maxime pudet, ac piget; sed tamen verissimum est, frequentissime cum summo Artis dedecore unus alterum erroris, et damni in curatione illati arguebat, et criminabatur, idque pluribus de causis, quas silentio comprimere satius erit. Vidit hoc
hoc

hoc etiam sua aetate Hippocrates; ideoque scripsit (a) *calumniam incurrit tota ars apud vulgus adeo magnam, ut neque omnino medicinam esse putent. Nam in acutis morbis in tantum inter se differunt artifices, ut quae alter exhibet, optima esse putans, ea alter jam mala existimet: & fere ob id artem vaticinationi similem esse dixerint.* De hac ergo parte scribere, omnium voluntatem explere, nulliusque in reprehensionem incurere, non modo difficile admodum est; sed absolute impossibile videtur. Quoniam vero non vanae gloriolae, aut lucri causa, sed bono publico scribimus; ideo parum refert, si de hoc labore male sentiant nonnulli. Hoc unum, ut sciant lectores nostri optamus, nos non fingere aut excogitare, sed ea candide scribere, quae re vera repetitis ac sedulis observationibus didicimus, quaeque ex iis accurato ratiocinio deduximus.

§. LVIII. Si adtento animo ergo supra descripta phaenomena perpendamus, quibus stipitatae prodibant febres; eorum nonnulla manifestissime ostendunt viscera naturalia mirifice laesa, ac summa putredine obseffa fuisse. Vomitus

(a) Lib. de victu Acutor. §. 4.

tus putridae ac biliosae materiae , similes alvi egestiones, vermium excretiones in omnibus paene observatae id satis confirmant : omnium tamen maxime hepar affectum fuisse videtur ; ideoque & bilis fabrica ac constitutio ; quoniam in iis etiam, quibus ob sanam diaetam putredo non aderat ; semper bilis copia observabatur : & fortasse ex mutata naturali bilis indole caetera reliquorum viscerum vitia originem trahebant. Sectiones insuper Anatomicae notiones ex phaenomenis collectas magis confirmarunt . Aperta enim cadavera exhibuerunt in omnibus paene ventriculum, & intestina putredine, vermibus, & pessimae indolis bile repleta , cystidem, & biliosos ductus bile turgentes , hepar turgidum , & aliquando aliqua parte inflammatum . In nonnullis gangraena in visceribus aderat ; sed effectus praecedentium spasmodorum videbatur . Nulli ergo dubium, epidemici morbi focus unum in visceribus extitisse ; unde hic originem suam trahere potuisset , divinare admodum difficile non videtur . Paulo enim supra expositas remotas causas nullibi magis vires suas , quam in intestina exercere satis demonstratum esse credo . Malam enim victus rationem , ac cholericas passiones intesti-

K

na

74 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

na praecipue laesisse nulli dubium fortasse puto. Ad aërem quod adtinet, demonstrarunt prudentiores, ejus vitia cibus & saliva, quae intestina immediate laedunt, magis suscipi, quam ulla alia via.

§. LIX. Verum aderant alia phaenomena, quae aliud quid a viscerum naturalium laesione diversum ostendebant. Hujusmodi fuisse videntur petechiae aliquando rubrae, aliquando lividae, aliquando flavae, cinerae, aliisque coloris: defoedatus totius corporis habitus, gangraena in aliquibus externis corporis partibus: dolores gravativi per corpus omne diffusi, capitis interni & externi, deliria & convulsiones. Horum aliqua per consensum ex affectis visceribus oriri potuisse conjectura nonnulli adsecuti sunt. Hujusmodi fere fuerunt capitis dolores, deliria, convulsiones: fodicatis enim nerveis viscerum naturalium plexibus, convulsionem ad radicem nervorum omnium propagari potuisse, facile intelligitur; eamque mire agitare & convellere, non incongruum erat philosophari; & revera ita se rem habuisse ostenderunt sectiones Anatomicae; quoniam aperta cadavera eorum, qui hisce symptomatibus affecti fuerant,
in

in cerebro ut plurimum nihil vitii spectandum dederunt : tamen petechiae, dolores gravativi per corpus omne diffusi, malus corporis habitus, gangraena aliquando in coxis, cruribus, dorso, aliisque partibus, indicant sanguinis massam a naturali crasi degeneratam. Ad petechias, quod adtinet, scio eruditissimum Swietenium et propriis observationibus, et Hippocratis auctoritate demonstrasse, exanthemata aliquando ex for-
dibus in primis viis contentis originem suam trahere posse. Verum in nostra constitutione potius ex mala universali humorum crasi ortum duxisse non modo defoedatio totius habitus suadet; sed sanguis ipse e venis emissus confirmat; ex omnibus enim educebatur crassus, ater et facile concreescens; ita ut in casibus dubiis prudentes quidam Medici ex sanguinis qualitate dirigerentur; quoties enim cum aliquibus symptomatibus copulatam videbant indicatam sanguinis crasim, non amplius de natura morbi epidemici dubitabant. Alter ergo morbi focus toti sanguinis massae inerat, quo nempe ad coagulum tendebat.

§. LX. Unde alter hic originem duxerit, colligere ex dictis admodum difficile non erit. Su-

pra enim, satis demonstratum est, omnibusque notum in Austrina constitutione corpora inertia fieri, et humores inspissari. Deinde intempestivo frigore martio et aprili mense saeviente, ac corpora feriente, insensibilis transpiratio, sensibiliter minui debuit; ideoque enormes adeo impeditae excretiones, humorum massae additae, ejusdem lentorem maxime adaugere necessario debuerunt. Coinquinari quoque debuit sanguinis massa ab putridis humoribus in primis viis existentibus, & lacteis ac bibulis vasculis resorptis; ut universales affectuum animi vires hic omitamus. Ambo hi foci seorsim etiam poterant violentissimas febres pessimis stipatas symptomatibus producere: videndum ergo adhuc superest, an ambo aequaliter concurrerint, an uter majorem partem obtinuerit.

§. LXI. Si attento animo advertamus, quod morbus tunc maxime saevire cepit, cum constitutionalis diarrhaea filuit; quod omnes, quibus alvus libere fluebat; & bilis putrida, ac verminosa materia expellebatur, evadebant: e contrario, quod pessime ut plurimum cedebant fudores; & quod silente alvo intumescebat venter, vomendi conatus usque ad altiores dies in-

va

valescebat , cui ut plurimum singultus succedebat : deinde convulsiones , deliria , & capitis oppressiones , & somnulentia adcedebant , ac ita tandem peribant aegri : videtur morbus primariam sedem in intestinis potius habuisse : suadet id quoque febrium genius , ac natura : invadebant enim omnes paene cum rigore & frigore nausea , & vomendi conatu , ventris inflatione , & murmure ; ac primis diebus in pluribus , si non perfectam apyrexiam , saltem non paucam remissionem relinquebant : morbo ulterius progrediente , si ex pulsu adeo evidenter novus paroxismus cognosci non poterat , aperte satis eum ostendebat symptomatum augmentum . Hujusmodi autem periodicas febres a bile produci docuit omnis paene antiquitas . Memoratu utique dignum est , quod scribit Hippocrates libro de veteri medicina (a) : *Itaque quum amaritudo quaedam , (sive amarus aliquis humor , ut legit Foesius ,) quam bilem flavam appellare solemus , diffusa fuerit : quaenam statim anxietates , & aestus , & impotentiae occupant ? quanto autem tempore eadem elevata fuerit , & cruda , & maraca , ac intemperata , nulla arte neque dolores , neque*

(a) §. 34.

que febres sedare possis. Et quos quidem acuta acrisque ac aeruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio? ut alia similia omittamus loca: quam bene haec consonent constitutioni nostrae sciunt clinici, qui omnia in aegris nostris observarunt; nec ejusdem placitis adversari videntur experientissimi Recentiores: en quomodo explicatur Cl. Gorterus: *Humor morbosus, subpinguis saponaceus, acris calefaciens, amarus flavi coloris, biliosus dicitur; hic in corpore haerens producit fastidium, nauseam, ructum nidorosum, linguam siccam, amaram, anxietatem, dysenteriam biliosam, horrorem agrypniam, vel soporem, aut delirium, cephalalgiam, surditatem, oculos nititantes, tumorem, pulsum celerem aut frequentem, calorem mordacem acrisiam: Nonne graphice Cl. hicce vir, quae aegris nostris acciderunt, depingit (a)? Neque taedet Cl. F. Hoffmanni dogmata huc transcribere. Inter morbos ex bile perversa & ad sanguinem traducta, praecipue febres, & quidem sic dictae biliosae recenseri merentur. Et quamvis ipsae febres bilem generent, nullum tamen est dubium, quin etiam a bile vitiosa orientur. Consistentem hac in re*

(a) System. praxeos medic. §. 130. 230.

habemus Hippocratem . Primo enim non dubitari potest, & assensum quoque apud antiquitatem inueniemus, febrium plurimarum, praesertim intermittentium, ardentium, & sic dictarum cholericarum, propriam sedem originem in prima corporis regione circa praecordia, intestina tenuia, jecoris cava, lienem, pancreas, omentum; utpote in hisce locis ordinario sanguinis tardior est circulus, generatio fit impuratum, & corrupti acres humores ex pancreate in intestina influunt, & non modo partemata ordinaria in hypochondriacis spasmodico febrilia, sed & supra dictas febres excitant, siquidem symptomata, quae has febres comitari solent, plerumque dicta in regione incipiunt (a). Neque omittendus mihi videtur toties laudatus Boerhaavius, qui sic loquitur (b). Bilis flava vitellina porracea, ac aeruginosa, Isatodes solo motu, convulsione, animi affectu, saepe nascitur, causa vix explicata haecenus; producit autem multos malosque morbos, nauseas, horrorem contra cibos, anxietates, singultus, cardialgias, vomitus, dolores iliacos, tormina, flatus, borborygmos, diarrhaeas dysenterias, acutos morbos, febres, convulsiones, quae quidem

(a) De bile medic & ven. corp. hum.

(b) In aetiologia pathologicae.

dem omnia , ut innumera alia loca ejusdem , & Swietenii & Cl. Tissot omittam, quae in omnium manibus versantur : jam satis adfertum nostrum confirmant : cum e contrario si ab universali sanguinis massa in vasis ubique retardata morbus productus fuisset : febres potius continuae continentes homotonae, epacmaisticae, aut paracmaisticae fuissent . Quare si nostram qualemcumque interponere licet sententiam, arbitramur constitutionis nostrae febres putrido-biliosas fuisse , quae ob praegressas insolitas , multiplices , maximaeque virulentiae causas, malignitatem, multiplicemque faciem induerant .

§. LXII. Révera aliquando ob materiae in visceribus imi ventris existentis virulentiam hepatis, aut viscus aliud inflammabatur ; aut ob spasmos in iisdem visceribus obortos humorum circulatio in paene tota abdominis extensione praepediebatur : unde sanguis majori copia superiora petens aut pulmonum substantiam, aut meninges, & ipsum cerebrum inflammans veram hepatitidem, pulmoniam, & idiopathicam phrenitidem producebat . Tunc periodus non amplius observabatur : febris noctuque diuque eodem tenore vexabat, & plurimos tandem jugu-

gulabat . Aliquando aderat cacochymia tam in visceribus , quam in toto vasculoso systemate , & summa ad morbum proclivitas ; morbus tamen non dum proruperat : accidentales deinde causae incitamenta dabant . Sic vidimus plurimos ob insolitum motum aut perspirationem impeditam in morbum incidisse . In hisce febris continens veluti catarrhalis , aut rheumatica in scenam prodibat primo : ejus tamen actione concitabatur saburra in visceribus contenta ; et facta complicatione morbus oriebatur nomine simplex , causa tamen multiplex , ac insuperabilis naturae . Pro diversitate tamen temperamentorum , humorum , et canalium , in quibus stases fiebant , vario modo procedebant febres : nam quoties lymphæ primo subsistebat , et aegri non adeo ignei erant temperamenti , lente procedebant , et catarrhalium more multos decipiebant . Increcente deinde morbo petechiae apparebant varicolores ac pessimi moris , aliaque symptomata . Si vero aegri sanguinei fuerant temperamenti ; et sanguis ipse ater , et crassus in vasis majoribus haerebat ; tunc veluti phlegmone universalis oriebatur , et febres vehementissimae ac calidissimae erant : petechiae primo rubrae apparebant , dein-

L

de

82 C O N S T I T U T I O E P I D E M I C A .

de nigrae; et gangraena in nonnullis partibus oriebatur. Hujus tamen generis febres rariores visae sunt mihi. Non levis haec diversitas fecit, ut de medicorum peritia obmurmuraretur. Nonnulli enim, qui aliorum judicio reguntur, methodum, quam in conventu aliquo celebriorum medicorum statutam audiebant, omnibus indiscriminatim applicabant: unde potius quam salutem, mortem inducebant.

C A P U T V I I .

De Symptomatum origine & causis.

§. LXIII. **Q**Uamquam plurima de Epidemici morbi symptomatibus haecenus produxerimus, sive cum illa historice capite secundo descripsimus; sive cum iisdem, ut natura morbi detegeretur, capite superiori usi sumus; tamen generica oratione singulorum naturam, ortum, & causas minime persequuti sumus. Quoniam vero horum cognitio, & morbi essentiam plurimum elucidat; & de variis medendi methodis rationem quoque modo reddere videtur; ideo singula hic enucleare

re constituimus . Pro eorundem tamen faciliore intelligentia aequum existimavimus , omnia binis classibus complecti : quarum prima contineat , quae in primis viis , five in imi ventris visceribus observata fuerunt : secunda reliqua omnia , quae in universo corpore se se spectanda dederunt , complectatur . Sub prioris censu veniunt nausea , vomitus , oris amarities , ructus , flatus , anxietas circa viscera imi ventris , singultus , viscerum convulsiones , ac dolores varii , alvi aliquando silentium , murmura , borborygmi , ventris intumescencia & tensio : aliquando diarrhaea , qua foeces putridae , biliosae , vermes egerebantur . Continet secunda , febres , deliria , convulsiones universales , vigiliis diuturnas , affectiones comatosas , petechias , dolores gravativos , anxietates , animi deliquia , pulsus vibrantes , aliquando languidos , aliquando irregulares , & intermittentes . De primis nunc ; de secundis paullo infra dicemus .

§. LXIV. Antequam vero ad rem adcedamus lectores nostros monitos hic volumus , non ea omnia hic adducere in animo esse , quae eorundem essentiam , causas , eventus , aliosque ex iis oriundos morbos spectant ; nimium enim excre-

84 CONSTITUTIO EPIDEMICA

feret oratio; & nos fortasse instituti nostri limites transfiliisse videremur. Ex iis ergo ea tantum colligere, & exponere conamur, quae ad rem nostram maxime facere videntur; generica enim eorum omnium doctrina, et a sublimioribus ingeniis fusa ac docte nimis jam pertractata est, et omnibus fatis nota existit. Ad rem ergo adcedentes de nausea et vomitu explanationem ordiemur.

§. LXV. Quoniam nonnisi gradu haec duosymptomata inter se differunt; ita ut nausea incipiens veluti non absolutus vomitus sit; hic vero summus nauseae gradus: una eademque amborum theoria videtur. Sicut ergo natura dictante, nausea est irritus vomendi conatus; ita vomitus eadem ostendente, est violenta contentorum primum in ventriculo, dein in intestinis, ac tandem visceribus se evacuantibus, violenta per os expulsio, quae ab inverso five retrogrado faucium, oesophagi, ventriculi, & intestinorum spasmodico motu oriri videtur, quo sursum versus pelluntur ea, quae naturali & solito motu versus inferiora propelli debebant. Pro causa horum affectuum proxima assignarunt veteres majorem vel minorem, pro eorum diversitate, fibra-

fibrarum muscularium faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum convulsionem. Arbitrantur Recentiores solam illam inertem esse, praesertim ad vomitus productionem; ideoque musculorum abdominalium & diaphragmatis aliam adjiciunt: quibus veluti gemina manu compressa intestina, contenta expellunt sursum. Etsi simplicissima sint haec, facileque experimentis etiam demonstrari possint; non ita tamen se res habere videtur, quoties de assignandis causis agitur, quae indicatas modo convulsiones, vel retrogrados motus producant; multiplex enim in iis deprehenditur discrimen. Licet omne, quod indicatas modo partes excitare valeat, possit pro remota causa haberi: id tamen multiplex esse potest. Ut vero multa paucis comprehendamus: videtur id, quod vellicando, & irritando nauseam vel vomitum producit, posse vel iisdem partibus haerere, vel in remotioribus existere; & nervorum ac vasorum consensu posse in ipsas actiones suas five stimulos propagare.

§.LXVI. Quae ventriculo primisque intestinis haerentia valent, eorum nerveas fibras irritando, nauseam & vomitum excitare, plurima esse posse historia medica docet. Verum nil magis, quam acrem

acrem ac putridam bilem id posse, innumeris observationibus evictum est. Solam majorem optimae bilis copiam in ventriculo fluctuantis nauseam & tandem vomitum produxisse testis est cl. Swietenius. Refert cl. hicce vir (a), quod cum ad curandam topicam ventriculi debilitatem, abdomen jejuno homini in lecto perfrigandum imperasset pannis laneis calidis accensi succini vapore penetratis, se observasse, cum rudius perfrigaretur, nauseare incepisse, vertiginosum fieri, & ab omni cibo abhorreere, donec post aliquot horas bilem vomeret, nec colore, nec ullis aliis adtributis a sana bile diversam: praecipiens deinde ne interfricandum, premeretur illa abdominis regio, ubi fundus bilis cysticae infra hepatis limbum eminent, nihil mali percepit. Praeter cl. viri observationem videmus quotidie sanissimos viros, ubi subita & violenta ira convelluntur, ut bilis copia optimae licet indolis in duodenum & ventriculum descendat, & per oesophagum ascendat, primum os amarum persentire, dein vomitu bilioso vexari: quod diu jejulantibus frequentissime quoque accidere obser-

(a) In commen. ad aphoris: Boerhaav. §. 642.

servamus . Si haec optimae licet indolis bilis efficere valet ; quid quaeso acris & putrida efficiet ? Haec utique natura sua ad putredinem prona , si iners fuerit , vel languente ventriculi & intestinorum tono , stagnaverit , nec rite cibis permista fuerit , aut adcedentibus acidis humoribus magis in crasi sua pervertatur , acris & caustica redditur , & clarissimo Hoffmanno advertente (a) parit vomitus biliosos, virides, aeruginosos, quin & nigros . Nauseam & vomitum in aegris nostris ex hac praecipua causa originem traxisse, colligi potest Boerhaavio admonente (b) ex inedia tolerata , halitu putri, ore , lingua, & faucibus sordidis: quae omnia in ipsis aderant; sicut & ex materia per ipsum vomitum rejecta amara, acri, viridi, & aeruginosa . Praeter putridam bilem poterant nauseam, & vomitum excitare vermes, & cibaria pessima qualitate noxia ingesta . Primos & per alvum, & per os, dejectionibus, & vomitu egeri vidimus . Ad cibaria quod adtinet, jam satis superque ostensum est, malam victus rationem dominatum obtinuisse (c) .

§.LXVII.

(a) Cap. de vomitu .

(b) In aphorif. de cognoscend. & curand. morbis §.642.

(c) Vide cap. IV.

§.LXVII. Alterum, quod expendendum superest, videtur: quod non semper id, quod exstimulando nauseam & vomitum producit immediate primoribus intestinis, ventriculo, oesophago, aut faucibus existat; sed potest etiam, ex aliqua vicinorum viscerum morbosa affectione ipsis stimulus communicari, praecipuae nervorum ope. Sic enim in nephriticis, quotidie observare licet, ob communem plexus nervi renalis & stomachici originem, convulsivum & inanem vomitum excitari; & ob eandem rationem pariter in hystericis frequentius accidit. Verum multiplici de causa ex affecto hepate idem fieri debet: Et nervi ex communi trunco propagantur; & hepar ventriculo incumbit, illumque fovet: & mutuis vasorum ac membranarum adhaesionibus complicantur; ideoque irritationes spasmos, pressiones sibi mutuo facile communicant. Novit id Galenus, ideoque de hepatis inflammatione agens, monuit (a) appetitum deletum nauseam & vomitum illam comitari: additque omnia haec potius adesse dum hepatis cava pars inflammatur, quam si in convexa id fieret. Et cl. Swietenius monet, & nos plu-

(a) De locis affect. lib. V. cap. 7.

pluries vidimus nec nisi animi angore recordamur, quod quoties in ductu choledoco, oborto aliquo obstaculo, collecta bile turgentes biliarii ductus, & cystis fellea evacuare se nequeunt, post diras anxietates, vomitus enormis sequatur, tamdiu durans, donec validissimis his spasms diaphragmatis & musculorum abdominis retropressa bilis, in sanguinem redierit, & icterico colore totum corpus foedaverit. Similia observata, quae vomitum inanem ex vitio hepatis affecti erunt docent, passim apud auctores reperire licet: praesertim Cl. Morgagnus pertinacem vomitum observavit, quem deinde ex inflammatione hepatis ortum fuisse, anatomica sectione comperit (a). Quae omnia ideo monuimus; quia pluries in aegris nostris aderat nausea haec & inanis vomendi conatus, non a saburra acris & biliosa in ventriculo haerente, sed a stimulo ex partibus vicinis praesertim hepate propagato ortus: qui quidem stimulus aliquando in simplici partium nervosarum spasm, aliquando in phlogosi alicujus partis consistebat. Haec omnia probe distinguenda erant, priusquam

M. ad

(a) Vide Epistola XXX. de sedibus morborum per Anatomicum detectis.

ad auxiliorum adplicationem accederemus .

§.LXVIII. Neque explicatu difficile admodum videtur ructus & flatus , quos vehementi impetu ejiciebant aegri; vel anxietas illa, quam circa hypochondria cum summo animi angore per sentiebant . Putrescentes in ventriculo , & intestinis humores , elasticam materiam exhalantes , & acredine sua nerveas ventriculi & intestinorum fibras stimulantes , ructuum & flatuum generationi materiam , expulsionem vires praebebant; qui , ubi nulla exeundi via concedebatur, ventriculum & intestina extendebant, quae mire intumescabant; quaeque dum agebantur, ob compressionem ultimarum arteriolarum ac venularum , et sanguis , qui per arterias in viscera imi ventris descendebat, ulterius progredi nequibat ; et sanguis per meseraicas venas violentius propulsus per venam portarum in hepar , in ipso prae insolita copia , et ob non satis liberum iter, remoram patiebatur ; et ductus biliaris comprimens , novam acrem bilem in intestina propellens, irritationem novam procreabat: ex hac ergo lucta sive actione sanguinis impellentis per arterias, et resistentis per venas, ac pressione ejusdem in latera canalium ,
an-

anxietas illa generari debebat, quam aegri suspiriis, ructibus avertere incassum tentabant.

§. LXIX. Neque nova perquirenda videntur principia, ut singultus explicetur. Si enim hic, ut videtur, est convulsio oesophagi ventriculorum et diaphragma fursum trahens, dum simul diaphragma subito dedorsum convellitur; et inter varias causas agnoscit acrimoniam ventriculo haerentem, vomitus excessum, vel spasmodum ex hepate propagatum: intelligitur facile ex hisce causis in aegris nostris praesentibus singultum oriri debuisse. Ex irritatione enim ventriculi, vel hepatis, convulso diaphragmate simul, necessario singultus oriebatur. Ex spasmodis hisce per viscera imi ventris propagatis, et alvi silentium, et urinam percolata, et aliquando omnimode suppressa oriebantur. Vidi in quibusdam adeo contracta fuisse intestina, ut nullo modo injecta clysmata recipere possibile foret. Mirum ne ulli videri poterit in hoc viscerum imi ventris statu, quod pluribus gangraena sive nonnullarum partium mors adcesserit! Contrarium potius admirationem excitare debuisset.

§. LXX. Licet diarrhaea ex pluribus causis originem ducere possit; tamen ex quanam prae-

cipue in aegris nostris oriebatur, ipsae alvi egestiones putridae et biliosae manifeste satis ostendebant. Putridum ergo biliosum et acre intestina irritans, diarrhaeam producebat; quam quidem utilissimam experiebantur aegri, quoties ipsa crassa putredo, et causa morbi expellebatur; non vero quoties subtile serum irritatione tantummodo expressum educebatur; neque quoties ex partium resolutione oriebatur.

§. LXXI. Ad alteram symptomatum classem pertinet primo febris, quae unde originem suam duxerit, & quaenam fuerit discriminis ratio, jam capite superiori satis indicatum esse credo. Expendendum ergo hic superest, quomodo, vel ex viscerum vitio, vel ex totius massae sanguinae mutata crasi, aut motu, illa proruperit. Verum salebrosissima nimis est haec quaestio, vastaeque nimium indaginis, ut hic pertractari possit: praesertim quia circa ejus naturam ac generationem quot capita, tot extant sententiae. Ne tamen absolute intacta nobis remaneat; & instituti nostri limites minime praetergrediamur, omissis aliorum placitis, quantum ad nos pertinet, aliqua de ejus generatione producemus.

§. LXXII. Ut ut inter se discrepent, omnium
aeta.

ætatum ac sectarum Medici circa febris essentiam: conveniunt tamen omnes circa ejus præsentiam. Defert ergo secum perpetuo quaedam signa, quibus se ipsam omnibus ostendit. Etsi varii varia adsignaverint; prudentiores tamen Recentiores cum cl. Boerhaavio in omni febre a causa interna orta horripilationem, calorem, & pulsum velocitatem adsignant. Verum si adtendamus, horripilationem nec omnibus nec toto febris decursu adesse, sed tantum in principio: videtur minime febris essentielle constituere. Nec dissimilis est sermo de calore, qui non toto febris decursu observatur, nec in omnibus februm generibus adest; in algidis enim antiquorum deest. Febris ergo essentia in sola pulsum velocitate consistere videtur. Haec enim in omni februm genere, & a principio ad finem semper adest, debita tamen proportione. Cum autem pulsus arteriarum sint effectus motus cordis, & circulationis sanguinis; ideo definiri posset febris motus cordis, & arteriarum uniformiter auctus non secus, ac eam definivit Cl. Pitcarnius inquit (a), *per vocem febris intelligo velocitatem circulationis uniformiter, id est*
per

(a) In Elem. Medic. lib. 2. cap. 1. §. 1.

per aequalia temporis intervalla aequaliter auctam.

Objectiones, quas adversus simplicissimam hanc febris definitionem diversis temporibus nonnulli prodixerunt, enucleatae facile apud Swietenium legi possunt (a); ideoque hic omittimus.

§. LXXIII. Verum non haec ea videntur, quae majorem difficultatem involvunt; quaeque cognoscere magis interest. Causae, quae hanc pulsum, & sanguinis accelerationem producant, scitu magis necessariae sunt: quoniam earum cognitio est, quae ad felicem curationem conducit. Quamquam in corpore humano ita omnia sint colligata, & inter se conspirantia, ut circulo facto, neque principium neque finis inveniatur, ut monuit Hippocrates; tamen si vulgata de puncto saliente doctrina non absona est; & id ex omnium consensu cor existit: videtur cor totius machinae humanae primum mobile esse. Ex ejus enim systole & diastole, oritur artiarum pulsus, sanguinis propulsio, & circulatio. Si ergo febris essentia in pulsum aucta velocitate consistit: hi vero a cordis systole ori-
gi-

(b) In commen. in Aphorism. de cogn. & curand. morbis Berhaar.

ginem trahunt : Aucta celeritas motus cordis , praecipue systoles proxima febris causa erit : remotae eae omnes erunt , quae motum cordis accelerare valent ; & hoc circa nulla fortasse dissentio occurrit ; maxima enim scriptorum pars idem semper docuit . Legantur Borellus , Rega , Hoffmannus , Boerhaavius , ejusque doctissimi Auditores , ut alios praetereamus ; & asserti nostri veritas constabit . Verum in immensum variant , quoties causas assignant , quae cor ad celeriores oscillationes stimulant .

§. LXXIV. Succum nerveum solito acrius redditum & in cor instillatum accusant nonnulli . Alii vero ipsum optimae licet indolis , sed celerrime majorique copia in cor propulsam pro causa agnoscunt . Alii totius systematis nervosi , & vasculosi spasmus assignant . Clarissimus autem Boerhaavius , qui omnium maxime accuratiori ratiocinio salebrosum fatis quaestionem enucleare adgressus est , sedulo perpendens , quod omnis fere febris a causa interna orta incipiat cum sensu frigoris , concussionis & horripilationis ; & eodem tempore pulsus velox existat & parvus , & aliquando intermittens cum pallore extremorum & insensibilitate

tate &c. concludit (a) *unde liquet stagnare tum humores sanguineos in extremis vasculis, & simul tamen causam cor irritantem adesse* : quae quidem consequentia verissima videtur mihi, quo usque non determinatur, quaenam sit causa cor irritans. Verum ubi cl. vir statuit, illam esse velociorem spirituum Animalium influxum in cordis fibras, illi adsentire minime possum; quoniam a sedula naturae observatione didici, febres excitari absque eo, quod ulla sufficiens ratio assignari possit in velociori spirituum Animalium influxu.

§. LXXV. Scriptorum dissentio, sicut & Boerhaavii adlata sententia circa cordis accelerationem, ex varia theoria de motu muscutorum originem ducere videtur mihi. Cum autumat enim Boerhaavius motum muscutorum fieri ab influxu succi nervei & sanguinis simul in musculos; & cor sit merus musculus; ideo cum in motu suo accelerari videat ipsum, arbitratur ex iisdem causis celerius tantum applicatis moveri & accelerari; ut evidenter ostendit cl. Swietenius Boerhaavium commentans. Verum etsi assentiam illi muscutorum motum volun-

(a) §. 577. in Aphorif. de cogn. & curand. mor.

luntatis imperio subjectorum fieri ab actione nervorum sive influxus succi nervei, & sanguinis simul; minime tamen eidem adsentire quo circa motus involuntarios; & praecipue quoties agitur de actione cordis. Concipere enim numquam potui: quomodo cor, quod primum est punctum saliens in homine nascente; & a quo vitam & motum accipiunt reliqua omnia; & aut cerebrum efformatur juxta Hippocratis plurimorumque Recentiorum sententiam; aut, ut aliis placet, aeterna providentia simul cum caeteris partibus factum, vivificatur; & ad ipsum spirituum animalium aut succi nervei materia mittitur: concipere inquam numquam potui, quomodo postea spiritibus animalibus aut nervis indigeat, ut moveatur.

§. LXXV. Duo ergo motus principia in corpore humano concipio cor nempe, & cerebrum. Cor proprie principium vitale videtur mihi & mere mechanicum, ex quo omnia vitam accipiunt. Ipsum enim, sanguinis propulsione juxta mechanicas leges peracta, corpus omne distendit, nutrit, auget, atque vivificat. Cerebrum vero principium mere Animale esse arbitror: quod nempe motuum omnium Animalium causa

N

exi-

98 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

existat : quatenus medio succo nerveo, aut spiritibus animalibus, sive nervorum actione, ad nutum Animi corpus omne movetur : non secus ac medio sanguine cordis actio per corpus omne diffunditur, illudque vivificatur. Movens vitale primum esse debuit in corpore humano, neque spirituum ministerio, ut moveretur, uti potuit: cum enim hi a sanguine progignantur: in cerebro elaborari minime poterant, ni prius a propellente cordis vi eo pulsus esset sanguis; quoniam vero voluntatis imperio, sive animi nutibus obedire debebat humana machina; ideo alterum motus principium esse oportuit, quo animi actiones in corpus transfunderentur; & vicissim organici corporis actiones animo communicarentur. Divina providentia cautum videtur, ne principium motus animale cum principio vitali congrueret. Si enim unum idemque forent, mors facile ad nutum animi revocaretur; & infelicibus brevis nimis esset vita; divinique Numinis aeterna voluntas instabili hominum voluntate facile frustraretur. Plurima de hac doctrina scripsimus parte tertia nostri Anti-newtonianismi, cum de motus origine egimus, quae fortasse brevi quoque lucem aspiciet.

ciet, & comparari poterit: illis ergo nunc se-
 positus: ne divina voluntas frustraretur, homi-
 nisque vita instabili ejus voluntati innixa hae-
 reret, alterum principium constitutum fuit, cere-
 brum nempe, mechanicum quoque, sed animo sub-
 jectum; a quo per nervos ad omnes corporis
 partes, corde nec quidem excepto, fluentes spi-
 ritus animales, vel succus nerveus voluntatis mi-
 nistri, vel propagatae simpliciter oscillationes,
 ut aliis placet, possent corpus ad nutum ani-
 mi movere. Ex hac iterum ratione colligi potest,
 cor primum mobile fuisse: partes enim volun-
 tati parere nequissent, ni prius a corde affabre-
 factae fuissent. Nil mirum ergo si foetus ace-
 phali vivere visi sunt. Corporis enim vita non
 a cerebro, sed a corde pendet. Mirum utique
 videri debuisset, si acephali foetus actiones ani-
 males peregissent; ideoque potest cerebrum
 abesse, vel quoque modo opprimi, & mechani-
 ca corporis vita perdurare: unde intelligitur
 celebre illud Archigenis effatum de Apoplecti-
 cis: *Mortui vivunt*. Quamquam vero cor sit
 primum corporis movens, neque cerebri actio-
 ne indigeat, ut moveatur; potest tamen a prin-
 cipio animali cerebro nempe nervorum ope mu-

tari in motu suo. Revera videmus quotidie pulsus in laetitia suaviter accelerari, vehementer in ira commoveri, retardari contra in moestitia.

§. LXXVI. Hisce positis quamvis videam & ipse nervi ac arteriae necessitatem ad motum muscularem; tamen in corde, licet muscularis indolis existat, autumo solum sanguinem in mechanicam cordis structuram irruentem posse alternum ejus motum excitare. Revera doctissimus ipse Swietenius supra citato loco, exposita Boerhaavii sententia, alias adducit causas, quarum actione cordis motus excitari, & accelerari potest, sine spirituum influxu, aut cerebri actione. *Praeter illas, inquit, motus muscularis causas, quas cum reliquis corporis musculis communes habet cor, adhuc alia superest, nempe sanguinis venosi influxus in cava cordis.*

§. LXXVII. Mira observata, eodem Cl. Viro advertente, docuerunt, posse cordis motum resuscitari, dum inflatis venis urgebatur sanguis in cava cordis. In fele mortua, quae diu jam obriguerat, dum in cystemam chyli inflaret Pejerus, vidit auriculas primo, dein totum cor saepissime, & per plures horas vibrare. Obser-

va-

vavit simul calido fotu adjuvari hoc experimentum; & in humanis etiam cadaveribus succedere. In ciconia veneno enecta post horam, aëre per aortam arteriam insufflato, cor pulsare vidit. Similia experimenta apud Wepferum habentur: ut innumera alia ejusdem census ab Harveo, Stenone, Amstelodamensibus, Actibus Hafn., Lowero, aliisque relata, quae celebris Albertus Haller collegit; (a) ejusdemque experimenta, quibus ostendit praepedito refluxu sanguinis per venas in cor, statim a motu suo desistere (b), omittamus. Postquam Pejeri & Wepferi experimenta exposuerat celeberrimus Swietenius, concludit tandem: *si ergo ab impulso sanguine vel aëre in cava cordis potuit resuscitari motus cordis in cadavere, quanto magis hoc fiet in vivente, dum calidus sanguis magna copia, & valida contractione auricularum, & sinuum venosorum in cava cordis impellitur?* quibus positis ita ratiocinari posse puto: experimenta Harvei, Pejeri, Wepferi, Stenonis, Halleri directe concludunt, quod ubi sanguis aut
per

(a) In praelec. Acad. Boerhaav. n. 159.

(b) Observation du mouvement du cœur lieu li 10.
Nov. 1751.

per venas, aut per aortam in cordis elasterium irruit, cogat idem oscillare; & eo quidem tardius, aut celerius, quo tardius, aut celerius irruit; & per experimenta Halleri constat praecipue a motu desistere, quoties impeditur in cor irruere. Quod autem spiritibus opus fit, ut cor moveatur, argumentatur tantummodo, quod resectis nervis cardiacis, statim paralyticum fiat cor; quoniam spiritus animales nullibi fortasse visi sunt, licet ratio illos suadere videatur. Verum sequela haec non satis legitima videtur mihi; asseri enim quoque posset, ideo resectis nervis cardiacis, paralytim succedere; quia turbatur, & quoque modo resolvitur mechanica cordis, majorumque vasorum ipsi adhaerentium structura. Haec semel in mechanismo suo turbata nequit amplius alternis sanguinis ictibus obedire, & motum continuare. Quamobrem crederem, cordis motum a solo sanguinis impetu in mechanicam cordis structuram irruente produci.

§. LXXVIII. Et quod omni prorsus destitutus ratione hoc ego non adseram: en quomodo, ipso quoque Boerhaavio, Swietenio, Hallero, & Hippocrate, ut inferius patebit, duce

ce-

celeberrimum phaenomenon explicari posse putarem . Arteriarum coronariarum diastoles juxta celeberrimorum physiologorum observata achrona est cum diastole arteriae aortae . Systoles contra aortae synchrona est cum systole auricularum cordis : en quomodo hac super re explicatur Cl. Boerhaavius (a) : *Arteriae ejus duae mox supra valvulas semilunares sinistri cordis ortae, ex aorta opposito itinere unum componentes canalem, basi cordis innatum toto ambitu, unde demissae arteriae variis inter se anastomosibus junctae, in innumerabilia exilissima vascula distributae, omnia sensibilia cordis puncta pervadunt, omnemque fere ejus substantiam cum venis similiter positae componunt, accreta inter vasa pinguedine externa. Hae arteriae sunt in diastole, dum reliquae corporis arteriae in systole constituuntur : & de venis coronariis loquens, inquit pariter : hae venae inaniuntur, dum reliquae corporis venae implentur . Quae quidem magis illustrat in praelectionibus, inquit : observatio haec omnino memoria digna est : nempe . quando cor sanguinem suum in arteriam aortam expellit : tunc contractum & exangue est, nempe apparet manifesto argumento,*
quod

(a) In Institution. Medic. §. 183.

quod eo tempore nihil in ejus arterias accipiat. Ergo eo tempore repletur arteria aorta, cum arteriae coronariae inanes sunt (fortasse melius, cum se se inanire conantur) quando vero momento, quod cordis contractionem sequitur, relaxatur cor, & arteria aorta se contrahit: tunc sanguis aortae retroplusus a resistantia sanguinis, quo plenum reperit arteriarum systema, recedit in apertas arterias coronarias. Ergo eo tempore omnes corporis humani arteriae sunt in systole, quando coronariae replentur. Denuoque eo quod sequitur minuto secundo horae, cor contrahitur valide, & ex musculorum communi indole sanguinem suum arteriosum exprimit, tumque denuo repletur aorta, dum inanuntur arteriae coronariae: Neque a Praeceptore diversum reperire licet doctissimum ejus Auditorem Albertum Haller, qui in notula eidem Boerhaavii loco praefixa, sic concludit: utroque modo apparet coronarias arterias non a corde repleri, sed ab aorta, & esse cum aorta asynchronas, quae prima causa est perpetui mobilis in corde. Interim positis hisce, ad rem nostram redeuntes observamus, quod constrictis eodem tempore auriculis & arteria aorta, sanguis ex auriculis pellatur eodem tempore in ventricu-

culos, quo ab aorta alter in coronarias arterias urgetur: en quod mea sententia sufficere posset ad systolem cordis progignendam. Sanguis in ventriculorum cavitatem descensus proprio pondere, ut alias ejus vires omittamus, eorumdem latera premens, comprimit ultimos arteriarum coronariarum ramulos; ideoque impedit, ne in venas coronarias transeat ille, fluatque ad sinum auricularem dextrum: efficitque, quod in aliis masculis voluntatis imperio subiectis, efficiunt nervi, sive liquores per ipsos fluentes: aucta ergo ejus altitudine viva, debet necessario coronariarum arteriarum latera extendere, quae cum omnem cordis fabricam perreptent, unoque fine in ipsas cordis fibras desinent (a): efficitur ut hac laterali distensione minuatur cordis longitudo eodem tempore, quo lateralis parietum dimensio augetur, & durefcit. Sanguis enim coronariarum non modo cordis fabricam versus exteriora, sed versus interiora quoque ventriculorum cava distendit: unde decrefcunt cavitates ventriculorum; & violenter comprimitur sanguis ipsis contentus, quique reprimens ven-

O

tri-

(a) Vid. Winslow. de fabrica musculor., & arter. ramific.

tricularum latera valvulas arteriae aortae & pulmonalis urget, & aperit, plenoque rivo effluit: en systole, ex qua necessario diastole sequi debet: quoniam ablata vi sanguinis comprimente ventriculorum latera, coronariis arteriis contentus sanguis, libere fluit in venas coronarias jam vacuas, fortasse in cava cordis, si injectioni anatomicorum industria in cordis fabrica tentatae fides habenda est: unde decrescit latitudo, elongatur cor, & dilatantur ventriculi, ac fit diastole: sed statim in ipsos iterum descendens auricularum sanguis, & motum circulationis per coronarias impediens, novam systolem producit, quae alterne cum diastole profequitur, donec & mechanica cordis dispositio perdurat; & modo dictae causae alternative applicantur.

§. LXXIX. Quidquid adversus hanc theoriam opponi possit, solidissimis experimentis evictum est, cordis motum excitari & accelerari non modo a sanguine venoso in auriculam dextram ejusdemque nominis ventriculum descendente, sed ab arterioso quoque versus cor renitente. Quoties enim arteria aorta vel pulmonalis ligatur, ut sanguis in motu progressivo impediatur, & prin-

principio impellenti renitatur , statim cor ad celeriores oscillationes stimulatur : en quae expertus Cl. Albertus Haller super hac re prodidit (a). *J'ai repeté les experiences d'Harvey ; J'ai lié la plupart des arteres d'un animal. La premiere est l'aorte , que j'ai lié tres frequemment a une petite distance de sa sortie du coeur dans des anguilles ; des grenouilles , des chiens , de chats & d'autres animaux . . . Il est étonnant combien elle s'enfle entre la ligature & le coeur , elle devient d'un rouge brillant , e s'allonge sensiblement a chaque pulsation ; pendant , que le coeur est violemment agité par l'irritation continuelle de se sang , dont il cherche inutilement à se debarasser . Cette ligature est une des causes , qui soutiennent le mouvement du ventricule gauche très long tems après , que le droit a perdu le sien , comme je l'ai autrement détaillé ailleurs .*

§. LXXX. *J'ai lié ensuite l'artere pulmonaire , ce qui ne se fait pas sans beaucoup de difficultes ; & je vu les memes phenomenes , qui se presentent après la ligature de l'aorte ; le ventricule droit ex-*

○ 2 tre

(a) Vide Deux Memoires sur le mouvement du sang, chapit. troisieme ejusd. Auctor. du mouvement du sang arteriel .

tremement plein, & *extremement agité*; possent innumera alia huc referri, quae celeberrimus vir in modo indicatis locis, aliisque produxit; ut ostendatur renixum sanguinis arteriosi versus cor, ejusdem motum excitare, & accelerationem adaugere. Parum refert deinde, an motus illa acceleratio oriatur ab irritabilitate cordis, ut laudatus Haller arbitratur, an potius mechanismo a nobis exposito. Sufficit, ut facti veritas existat.

§. LXXXI. Si sanguis igitur, qui in cava ventriculorum cordis penetrat; & alter qui per coronarias arterias fluit, valet cordis systolem producere: quo celerius causa haec in binas divisa cordi applicatur; eo celerius cor ad motum concitatur, & febrem producet: nec duplici causa opus esse putarem, ut celerior cordis contractio producat, influxu nempe frequentiori spirituum animalium, & resistentia in ultimis arteriosis vasculis orta. Quoniam ultima haec sola horripilationem ac frigus in extremis corporis partibus producit, & cor ad celeriores contractiones stimulare potest. Ubi enim in ultimis arteriis obstructio fit: duo necessario sequi debent. Primo sanguis in arteriis

riis contentus quamvis fluidus sit liquor ; conis tamen arteriosis coercitus agit tamquam firmum corpus , & cordi per aortam renititur : unde frequentius majorique copia arteriae coronariae replentur : en prima caussa frequentioris systoles cordis . Quoniam vero ob impeditum sanguinis transitum ex ultimis arteriis in venulas , parum sanguinis per venam cavam ad cor reducitur ; ideo ventriculi debita sanguinis quantitate minime implentur . Cor interim coronariarum sanguine contractum parum in aortam sanguinis expellit , parumque illam dilatat . Ideoque pulsum velocem producit , sed parvum simul , ut in principio febris observari solet . Secundo ubi sanguis arteriosus obstructione in nonnullis vasculis orta praepedita invenit solitas circulationis vias , juxta hydraulicae leges fluit celerius , quo minorem invenit resistantiam : per anastomoses ergo superiores locis obstructis fluit per arterias liberas in venas , & acceleratur : quia velocitas sanguinis , ut illa caeterorum corporum est in ratione composita ex directa impetus , & inversa resistantiarum ; ideoque diminutis resistantiis ob nonnullorum canaliculorum occlusionem , quos pertransire debebat

bebat antea sanguis , accelerari debet , & multo celerius , majorique copia ad cor reduci , & latera ventriculorum magis premens , efficit integra evacuatione venarum coronariarum perfectam diastolem , quae ob nimiam plenitudinem , minusque pondus sanguinis in latera ventriculorum agentis effici non poterat : huic rectior systole succedens , majoremque sanguinis copiam in aortam pellens , incipit pulsus augeri , & febris aestus increfcere ob ictuum frequentiam , & magnitudinem : quibus partium fluidorum & solidorum adtritibus increfcit : unde calor , & caetera phaenomena apparent , quae inferius explicabimus .

§. LXXXII. Eo magis hac theoria utor , quo eam cauffis febrium remotis consonam magis reperio : quoniam si aliqua umquam pororum constipatio in cute fiat , ut perspirabilis materia , aut sudor ad exitum paratus in ejus extensione retardetur , statim febris accenditur . Ad hujus generationem explicandam velociori spirituum influxui recurrere , ut cor ad celeriores contractiones extimuletur , hypotheticum videtur mihi . Verum adserere , quod obstructio in ultimis cutis vasculis facta , sanguinis arteriosi motum impe-

pediat: unde renitatur ille in cor; & quod venosus acceleretur versus idem, illudque ad celeriores oscillationes provocet, luce meridiana clarius videtur mihi. Si quis velociter currat, videbitur statim pulsus increfcere, & calor; nec non alia apparent symptomata, ipsaque febris accenditur, ut ipse Swietenius adfirmat in commentariis ad Boerhaavium locis supra indicatis. Spiritus in auxilium vocare, hypotheticum utique est. Afferere vero, quod ob actionem musculorum praepediatur motus sanguinis progressivus, & diminuantur spatia percurrenda, & sanguis a corde egressus celerius ad idem redeat, illudque supra jam explicato modo exstimulet, posset jam nunc velut inconcussa veritas recipi.

§. LXXXIII. Quando pars aliqua inflammatur, statim febris accenditur: cur non dicendum propter obstructionem, sanguinem in motu suo praepeditum cor sive centrum totius circulationis praeter morem onerare, & ad celeriores contractiones stimulare; & potius spiritus advocandi sunt, de quorum existentia non satis hucusque conveniunt Auctores? Argumenta haec videntur mihi satis evidentia, magisque idonea ad febris generationem directe a causis efficientibus

tibus explicandam ; ideoque hanc semper philosophandi methodum tenui circa aegrotantes ; & quamvis alii alia doceant : in curatione tamen omnes enixe incumbunt ; ut resistentias in ultimis vasculis efformatas evertant , & perfectam circulationem reducant . Tantum tamen abest , quin hoc loquendi genere actionem omnem nervorum e medio tollere velimus ; putamus enim a nervis extimulatis , praecipue in passionibus animi posse in motu suo cor mutari , & febres excitare . Tantum advertimus , non necessariam semper esse nervorum actionem ad febris generationem . Pro diversa a corde distantia , & pro varia obstructionis magnitudine excitari possunt febres vel particulares , ut in paronichiis & furunculis , vel universales & magnae : praesertim cum obstructio in primo genere vasorum consistit ; vel pusillae , si vasis lymphaticis haeserit . Neque exposita haecenus theoria Hippocratis auctoritate destituitur . Piaculum fortasse alicui videri poterit adsertum hoc nostrum : quia Hippocrati sanguinis circulatio , cui exposita haecenus theoria nititur , numquam innotuit , prout nostra aetate omnibus patet . Verum constantes naturae actiones semper eodem modo fiunt , atque

que existunt : observatores oculatissimi, ut extitit Hippocrates, non omni tempore reperiuntur, ut illas rite rimentur. Et quod omni prorsus destitutus ratione hoc ego non asseram, ex ipso colligi potest. Audiamus quaeso clarissimum virum de febris natura alloquentem : en quomodo libro de flatibus (a) loquitur. *Primum autem a communissimo morbo febrili exordium sumam, & qui omnium morborum comes est, praecipue tamen ex inflammatione, & tensione Abscessuum, quod satis indicant sequentia offendicula : statim enim cum inflammatione inguinum abscessus & febris consequitur : Et ut explicaret quomodo cum horroribus tremores corporis accidunt, sic scribit (b) : sanguis enim praesentis horroris timore perculsus concurrit ac penetrat per omne corpus ad locos maxime calidos. Hi enim sunt ejus saltus. Decedente itaque ab extremis corporis partibus sanguine, viscera contremiscunt, & carnes. Sunt autem quaedam corporis partes sanguine plene; quaedam vero exangues. Exangues itaque propter frigus non tremunt, sed parumper commoventur ac palpitant cum calor ex eis defecerit. Sanguine au-*

P tem

(a) §. 7.

(b) §. 11.

tem abundantes propter sanguinis multitudinem & tremunt, & inflammationes suscitant. Nequit enim fieri, ut sanguinis multitudo conquiescat. Ecquis quaeso hisce probe consideratis Recentiorum doctrinam de inflammatione & febris in Hippocratis oratione non inveniet? Ecquis paucis mutatis theoriam febris, quam modo explicuimus non reperiet? Plurima essent alia hic explananda, quae ne instituti nostri limites praetergrediamur, omittimus. Si specimen hoc theoriae nostrae de motu cordis, & febris natura, ac generatione non displicebit, fortasse absolutum tractatum publici juris reddemus, ibique pluribus explanatis, objectiones, quas plurimi promoverunt, praesertim Dominus de Sauvages (a), explanantur. Interim adlatam theoriam morbo nostro epidemico applicemus.

§. LXXXIV. Ex iis, quae capite superiori de morbi natura dicta sunt, jam patet febres omnes, quae epidemice apud nos grassabantur, vel a putrido bilioso, ventriculo, intestinis, ductibusque biliaris contento, vel a crasso sanguine inertique lymphae in circulatione praepeditis, vel ab iisdem partem aliquam inflammantibus productas fuisse. Quoties enim, ut par-

lo

(a) In Nosologia: classe 11.

lo supra observabamus, humores crassi ad fines arteriarum subsistebant, cordi reniti necessario debebant; & venis contenti, ob eandem theoriam, celerius in ventriculorum cordis cavitates descendentes, & ejusdem substantiam exstimulantes, febrem continentem producere debebant. Haec autem ejusdem semper indolis esse nequebat, pro varia enim a corde distantia, & pro diverso vasorum genere, in quibus subsistebant, variae naturae esse debebat. Ubi enim lymphæ primum in arteriis tertii generis, sive lymphaticis remorari incipiebat, febris aggrediebatur pusilla, lymphatica, quæ sub catarrhalis forma multos decipiebat: pulsus enim bonus se se ostendebat, quia parum a naturali statu mutatus. Circulatio enim per primum & secundum vasorum genus paene libera erat; quoniam vero ex humorum circulatione in primo vasorum genere, rubro nempe primario dependet; ideo pulsus bonus observabatur: humorum enim lymphaticorum renixus refractus nimis ad cor pervenit: reagit lymphæ in serum flavum: hoc vero in sanguinem: hic denique in cor. Verum quoniam humores ultimi fibras fovent, nutriunt, ipsisque vires conservant, præpedito eorum mo-

116 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

tu vires deficiunt , & inertia in toto corpore subnascitur . Hinc in hujusmodi aegris aderant lassitudines spontaneae, dolores veluti rheumatici , & inertia ad actiones omnes: et febres horis vespertinis praesertim vires resumebant; quia sole occidente, ejusque vi in atmosphaeram, humanae corpora deficiente , lympha in motu suo magis retardatur . Spractae tamen hujusmodi febres paullatim crescebant; quia vitium in serum quoque flavum, sive lympham primi generis serpebat . Quod quoties prae crassitudine subsistebat , ipsum rubrum sanguinem in primo vasorum genere sistebat : ideoque circa septimum ab invasione diem improvisa , & violenta symptomata apparebant . Sanguis enim ruber in vasis majoribus praepeditus in motu suo, in debiliores partes derivabatur, cerebrum puta, pulmonem, mesenterium, viscera uropoea &c., eaque mire lacebatur , & laedebat . Unde affectiones comatosae , aut deliria , difficultas spirandi, anxietas summa circa viscera imi ventris, difficultas minguendi &c. aderant . Incremente ulterius humorum stasi petechiae prodibant, gangraena variis in locis accedebat . In hujusmodi febrium genere frigus , & insensibilitas partium aderat ; & fre-

frequentissime adoriebatur eos, qui lymphatica praediti erant temperie; aut aliqua cocochymia prius laboraverant.

§. LXXXV. Ubi vero sanguis ruber, & ad inflammatoriam spissitudinem vergens in ultimis arteriis rubris subsistebat; tunc alterius generis febres invadebant: ob immediatas & violentas vires cordi applicatas incipiebant cum calore, pulsu vibranti, & rubore per corpus omne diffusis. Sanguis enim non modo stagnabat, sed phlogistico stimulo arteriarum fibras tendebat quoque: unde arteriosi coni coarctabantur, & renixus, ac praesiones, sive stimuli maximi cordi subnascebantur: ideoque violenta hujus oriebatur contractio, & sanguinis propulsio. Ex hac lucta inter propellentis cordis, & arteriarum repellentes vires attritus maximus fluidorum, & solidorum, horumque simul distractio, & elongatio maxima oriebatur; ut laudatus Hallerus indicatis locis variis experimentis demonstravit: unde calor, & rubor undequaque diffusi apparebant: & ubi sanguis e majoribus, ac validioribus arteriis in debiliora vasa urgebatur, capitis puta pulmonis &c. vel inflammatorii secundarii morbi oriebantur;

vel

vel arteriarum capitis distentio, pulsatio, & dolor capitis vehemens subnascebatur, ex quibus intima cerebri communisque sensorii oeconomia turbata, delirium, & furor in nonnullis excitabatur: aliis vero locis propria ex laesa functione procreabantur symptomata, quae quoniam quisque intelligit, omittimus.

§. LXXXVI. Verum necessarium non semper videtur, per omne genus aliquod vasorum stasis fieri debere, ut febris excitetur: potest enim in aliqua tantum parte consistere: quae si parva fuerit, auget tantummodo circa stagnationis locum vicinarum arteriarum motum; ibique tantum orta circumscribitur febris; circum enim circa rubor & calor & pulsus persensuntur. Hujusmodi particulares febres observantur in paronichiis, circa furunculos, aliisque in locis, ubi aliqua de causa stagnat sanguis. Ab hisce non valde diversae fortasse erant particulares febres illae, quae circa caput, aut viscera naturalia in nonnullis aegris observatae fuerunt, ex singulari fortasse vasorum strangulatione ortae: quae ubi obstructio magis serpebat, febris intensive & extensive per corpus increfcebat. ubi autem obstaculum cordi, & circulationi natum,

tum, ita constituatur, ut licet non valde diffusum existat : tamen quammaxime humorum quantitati opponatur ; tunc potest febrim universalem producere. Hujus generis videntur mihi resistentiae illae, quae in visceribus imi ventris praesertim hepate generantur: ubi enim putrida bilis in poris biliariis vel ventriculo & intestinis contenta venae portarum, meseraicarum, ac gastricarum ramos comprimit, atque convellit ; ut sanguis paene omnis, qui in abdomen descendit, quique per hepar in cavam, & cor redire debet, in motu suo praepediatur ; tunc licet vitium in parte tantum consistat, potest tamen febrim universalem producere. Haec vero minime continens esse solet. Febris enim impetus dato tempore potest partialem obstructionem excutere, & referatis vasculis ac libera undique reddita sanguinis circulatione, cedit febris per aliquod temporis intervallum ; iterum reditura novo bilis, aut aliùs materiae cumulo redeunte. Hujusmodi erant febres, quae ex vitio viscerum naturalium praecipue hepatis, & bilis oriebantur, quaeque caeteris frequentiores erant. Quoniam vero in aegris nostris putredo & acredo nimia aderat ; ideo extimulati plexus

ner-

nervei viscerum naturalium convulsiones inducebant, ut ex singultu, inani vomendi conatu, borborygmis, ventris intumescencia, urina percolata, aut omnimode impedita cognoscebantur: quae quidem aliquando parisi vagi, & magni sympathetici ope ad caput, & spinalem medullam propagabantur, & convellebantur nervi ex medulla oblongata: unde aurium sibili, truces oculi, labiorum tremores, aliaque ad caput spectantia symptomata oriebantur, simulque & artuum tam superiorum quam inferiorum tremores aderant. Imo & ex eorundem viscerum naturalium vitio non vero cordis, saepe saepius oriebatur animi deliquium; quoniam observavimus hoc symptoma tunc praecipue obortum fuisse, cum circa ventriculum ac duodenum intestinum turbas prius, irregulares motus, ac ingratum sensum cum summa anxietate conjunctum persensiebant aegri, praesertim cum alvum exonerare tentabant.

§. LXXXVII. Ad symptomata quod adinet, reliquum est, ut de petechiis, gangraena & renum ac vesicae affectionibus, quae frequentissimae erant, dicamus. De petechiis aliqua indicavimus, reliqua breviter nunc adducere curabimus.

bimus. Hae non ejusdem generis in omnibus erant; quaedam enim rubrae rotundae, magis minusque latae prodibant circa quintum, septimum, aut nonum; quaedam aliae instar vesiculae fero pellucido, aut flavo repletae, rubro circulo ad basim conterminatae apparebant. Aliae nullam regularem figuram ferebant; & ut plurimum pessimi coloris erant, cinerei, lividi aut nigri. Primi generis petechias fere observavi in aegris sanguineo temperamento praeditis, & aestuante nimis febre vexatis; quibus primis diebus non sufficiens sanguinis copiaeducta fuerat: secundi vero generis in iis praesertim vidimus, qui ex pororum constipatione, ac impedita nimium transpiratione, & sudore in morbum inciderant. Tertii generis tandem petechias conspeximus in iis, in quibus maxima putredo aderat: quam ex varicolori vomitu, putridis alvi foecibus, urina, pessimoque, quem spirabant aegri, odore colligebamus. Hae tardius, quam primi, & secundi generis prorumpabant. Primi generis non adeo mali ominis erant: ubi enim subito, morbo occurrebatur, evadebant aegri: & ejusdem naturae ac praesagii erant illae secundi generis. Non ejusdem tamen census erant illae

Q

ter-

122 CONSTITUTIO EPIDEMICA.

tertii generis, quae ut plurimum mortem minabantur. Primas a vi vitae nimis efficaci sanguinem a centro ad circumferentiam pellenti ortum habuisse putavi: secundas ex eadem vi, & abundantia feri, & lymphæ ab impedita transpiratione nimium aucta: tertii tandem generis ab pessima humorum crasi, & vis vitae resolutione. Primi enim generis pulsus magnum vibrantem, celerem, & calorem maximum praeserebant; mediocritate in hisce gaudebant secundi generis petechiae. In tertio vero genere pulsus erant exiles & tardi, extremitates frigidae; & inertia summa ad actiones aderat. Has non semel ex suppressa viscerum naturalium putredinis expulsionem abortas vidi: statim ac enim putridobiliofa diarrhaea sistebatur, intumescere venter, & murmurantibus, ac palpitantibus hypochondriis petechiae pessimi moris prodibant: regurgitantes fortasse tunc putridi humores in sanguinem, illumque coinquinantes circulationi, & vitae muniis ineptum reddebant: unde in cute subsistens petechias, vibices, puncticula pessimi moris efficiebat, apprime ut ex Hippocrate monet Swietenius: *Anxiis alvi turbatae suppress-*

pressio, scribit divus Senex, (a) *brevi velut culicum puncturae efflorescunt*, ut aliorum familia observata omittamus.

§. LXXXVIII. Ad gangraenam quod adinet pluribus in locis obortam vidimus. Partes gangraena obsessae aliquando externae, aliquando internae fuerunt. Inter externas gangraena frequentissime deprehendebatur regio ossis sacri, quae quidem ex decubitu potius oriri videbatur: cum enim aegri pluribus diebus supini ei regioni insisterent innixi, situs commoditate allecti: facile carnes inter os ipsum, & lecti planum comprimebantur; unde remoratus sanguis phlogosim efficiebat, cui ni subita medela occurrebatur, statim gangraena accedebat: hanc vero ex simplici decubitu ortam ideo arbitratus sum; quia primis remediis avertere difficile non erat: de caeteris vero non idem sermo erat; quoniam in nonnullis ex violenta nimis febris, quae partes vehementer primo inflammabat, oriebatur; quaeque irreparabili nece partes cum machina tandem pessundabat: aliquando a nimia sanguinis acri, & gangraenosa diathesi originem ducebat; quae frequen-

Q 2

ter

(a) In Coacis praenotion. n. 564.

ter non a partium peculiari vitio, sed ab universali humorum pessima crasi oriebatur, pluribus ostendere possem: petechiae utique in pluribus lividae, & gangraenosae erant, quod certe ab universali vitio repetendum est. Possem plurimos peculiare casus adducere, ut adserti veritatem magis confirmarem; placet tamen aliis omissis unum tantum referre. Honestissima sanguineo-biliofae temperiei foemina solita constitutionali febre infirmabatur: accessiones, quae quotidie invadebant, violentissimae erant: pluribus semper incassum tentatis, circa decimum quartum in sinistra ex clunibus fatis lata apparuit gangraena, adstantes objurgavi de non satis adhibita cura: credebam ob decubitum & ipsam ortam fuisse: dein adhibita opportuna medela imperavi, ut in oppositam partem recumberet: verum post paucas horas jam & alia paene tota simili gangraena obfessa fuit: in hac utique non ex decubitu, sed ex universali vitio ortam fuisse putandum est. Hisce positis non admodum difficile videtur internae gangraenae generationem intelligere: in primis enim viis, quae ipsam generandi, vim maximam habent, omnia praesto erant: acria irritantia
pu-

putridinosa ipsas occupabant, quae & sanguiferos canales mire irritabant, & nervosos plexus vehementer convellebant; quorum primi contracti, obstructique; alii tandem resoluti primo inflammationem, deinde gangraenam procreabant. Neque diversus videtur sermo circa affectiones renum & vesicae: convulsiones enim & constrictiones siphuncolorum renalium, ob quas urina aut secerni non poterat, aut tenuis & percolata nimis exibat, oriri poterant stimulo per consensum ab affectis plexibus nervis hepatis, ventriculi, intestinorum communicato; poterant & immediate excitari. Humores enim acres sicut caeteras partes irritabant, ita & renes irritare poterant. Pari modo de earundem partium inflammatione & gangraena ratiocinandum puto. Eadem enim vis, quae alias partes inflammabat, poterat renes & vesicam inflammare; imo potiori jure; quoniam suppetias aliquando dabat quoque urina acris & putrida: unde non semper affectiones illae a vesicantium abusu oriebantur, licet oriri possint; bene vero a peculiari vi morbi procreabantur. Haecenus exposita pro symptomatum enucleatione sufficere poterunt: si quid omisimus, facile ex universali morbi
jam

jam exposita natura quisque intelligere poterit .

§. LXXXIX. De secundariis morbis, vel aegrorum statu post morbi solutionem superstite, aliqua adhuc addere hic, non taedet . Datum aliquando miseris erat, primum morbi impetum superare ; minime vero in integrum vincere . Natura aliquando morbi vires evertibat ; non tamen semper a corpore per loca convenientiora eliminabat : sed tantum in particulares partes propellebat . Feliciores erant ii , quibus ad parotides , ad crura , artus superiores , vel ad alias externas corporis partes metastasis succedebat ; feliciores inquam, non quod devicto morbo statim curabantur ; sed quod sublato evidenti periculo chyrurgorum industria curari poterant : quoniam in externis hisce affectionibus etiam pervicax morbi natura subsistebat ; plurimum enim perpatiebantur antequam pristinam sanitatem obtinerent . Infeliciores vero erant ii , qui postquam cum morbo 14. , 21. , dierum spatio luctati fuerant , metastasis ad internas partes succedebat , pulmones puta , aut viscera naturalia . Horum plurimi morbi vires evasisse visi sunt , non nisi , ut extremum fatum , quod primo morbi im-

impetu ob mentis oppressionem cernere non poterant, serena deinde mente conspicerent. Acres enim & causticae morbosae materiae reliquiae ubi in pulmones, hepar, mesenterium, renes, vesicam, aliaque viscera propellebantur, ipsa obstruebant, inflammabant, exulcerabant; ita ut paulatim consumpti summum diem obirent. Ii vero, quibus morbus solvebatur; & per convenientiora loca secessum nempe, urinam, aut sudorem educebatur, adeo languidi, viribusque destituti erant; ut facile levi de causa morbus recrudesceret: plurimi enim, quia satis cito famum nimium auscultarunt; aut quia aeri intempestive se exposuerunt, iterum in morbum inciderunt; & hi ut plurimum interibant: quod si recidivam effugere datum erat, pristinam sanitatem non nisi summa industria, ac molesto sex rerum non naturalium regimine obtinebant. Nonnulli enim ob spasmos, quos in capitis regione perpassi fuerant, amentes per aliquod temporis intervallum degerebant. Alii ob summa in imi ventris visceribus pathemata, adeo labefactata viscera chylopojetica habebant; ut non modo appetitum omnem summe prostratum haberent; sed neque chymificationem, neque chylicationem, ex faci-

cile licet concoctionis cibariis, medica etiam arte adjuvi, conficere potuissent: unde summa aegris patientia, maxima prudentia Medicis in convalescentia opus erat.

§. XC. Silentio tandem minime comprimens videtur Meteorismus; quoniam frequentissime in nostra epidemia observatus fuit; & quoties invadebat, mali ominis ut plurimum erat; etsi confirmabatur, mortem certo inducebat. Multiplex pro more suo (a) extitit, tum ratione loci, tum ratione causae. Ratione loci; quia aliquando circa ventriculum, aut hypochondria consistebat, quae adeo inflata, & tumida erant, ut respirationem impedirent; & syncopem ad minimum etiam aegri motum procrearent. In foeminis non hypochondriacus modo, sed hystericus quoque erat; & aliquando totius abdominis extitit; ita ut tota ejus extensio mire tumida & elevata appareret. Frequentissime ejus causae erant flatus ex putrescente materia exhalantes, ut supra observatum est, cum de ructibus sermo fuit, qui ob irritatas ventriculi & intestinorum tunicas coerciti neque per superiora,

(a) Vide Nosologiam Methodicam domini des Sauges p. 718.

ra, neque per inferiora exeundi viam invenientes ventriculum, & intestina dilatantes, ipsum producebant. Verum praeter haec, alia de causa meteorismus oriebatur. Ut enim laudatus modo dominus des Sauvages monet ibidem: *aliquando est symptoma ilei, enteritidis, & plurium morborum acutorum, praesertim tritacophiae, amphimerinae, synochi, ubi magnus putridae cacochyliae apparatus cum inflammatione systrophica, vel gangraenodea, adeoque vel cum dolore, & tensione maximis, aëre intestinali rarefacto ob calorem; vel sine dolore, ob gangraenosum viscerum statum, & expansionem aëris a putredine oriundam; qualis meteorismus in cadaveribus aqua diu mersis, aut soli expositis observatur.* Quam bene horum plurima meteorismo aegrorum nostrorum conveniebant, sciunt Clinici. Nonnullis enim subnascebatur meteorismus, sive imi ventris intumescencia nullo dolore conjuncta, sed simplici tensione comitata: Nonnullis vero cum intumescencia aderat dolor, & phlogosis; & post inflammationem, accedente gangraena, resolutis intestinorum tunicis, aër in ipsis existens ob innatam elasticitatem, vel exhalantes ex putredine vapores mirum in modum intestina, & ventriculum extendebant; &

R

tunc

tunc, licet dolor remitti videbatur, de aegri-
vita actum jam erat. Ideoque recte laudatus
modo dominus de Sauvages loco citato profe-
quitur: *Ille meteorismus in acutarum febrium vi-
gore pessimum est symptoma; tum quia usum cathar-
ticorum maxime necessariorum interdicit; tum quia
materies putridas, aut fermentescentes, noxiosque
succos in primis viis haerentes supponit; hinc phlo-
gosis viscerum, eorum necrosis, simulque flatuum
expansio: Nihil denique hic addimus de ver-
mium generatione, & expulsionem in nostris ae-
gris tam frequenti; quia satis apud omnes com-
perta est.*

C A P U T . VIII.

De Morbi Curatione.

§.XCI. **T**Empus jam nunc videtur, ut ad
exponenda auxilia adcedamus, qui-
bus epidemicus ac teterrimus morbus divino
favente Numine profligatus est: Haec duplicis
generis fuerunt: universalis quaedam & oecono-
mica: specialia quaedam alia, & absolute me-
dica. Primi generis praesidia tendebant urbem
ex

ex iis liberare, quae contagionem, ac morbi ulteriorem propagationem producere & fovere poterant: secundi vero generis respiciebant singulorum aegrorum curationem. Ad universalia quod adtinet, ut aëris quaecunque infectio tolleretur, suprema inclyti Regis auctoritate mandatum fuit, ut pauperes, qui debito victu carebant, & vitam mendicando trahebant, determinatis quibusdam locis secluderentur, & debito cibo alerentur; qui vero morbo laborabant ad Nosocomia ducebantur; ideoque nova, & in puriori aëre sumptibus etiam regiis extracta fuerunt; provisumque quoque fuit, ut non modo publici sed privati quoque aegri, quibus res angusta domi necessaria subministrare non poterat, eo ducerentur: sicque brevi plurium expurgata fuit urbs, qui vel pessimis halitibus aërem inquinabant, vel pietatem ubique excitantes sanorum corpora variis animi passionibus vexabant: quamplurimi ne clauderentur, redierunt in regiones, ex quibus advenerant; reliqui probe alimentati, & curati fuerunt. Defunctorum cadavera extra urbem deportabantur, debitisque locis sepeliebantur; imo & sepulcrorum in urbe, uti mos est, extractorum spiracula, ne

quid, quod aërem coinquinare poterat, expiraret, providis jussis obiecta fuerunt; sicut & fordibus omnibus, quoad fieri potuit, lustrata fuit urbs. Nec parum oeconomicas hasce dispositiones profuisse compertum est; quoniam statim ac aegri commode magis in Nosocomiis distributi fuerunt; & multitudinē ac confusione sublata puriorem aërem respirare ceperunt, ac administratorum exactiorem attentionem obtinuerunt, statim inquam, in melius profecerunt. Mors non adeo defaeviit, & paulatim recessit. Deinde cum morbum ex pessima tritici qualitate vires accipere suspicatum esset, Regiis quoque jussis ab peritissimis ac prudentissimis Medicis examinatum fuit: cumque magna parte corruptum inventum esset, in mare projectum est: sicque ubertate restituta, plurimisque caussis, quae morbum procreabant, aut fovebant, sublatis, pristina salubritas in urbem rediit.

De Auxiliis Medicis & primo de vomitoriis.

§. XCII. Ad singularia vero, quod adinet, ex pharmaceutico fonte petita auxilia, illa nempe, quae singulorum aegrorum curationi prospici-

spiciebant , innumera paene tentata sunt , utilia pauca fortasse experta . Cum omnes fere aegri rigore , nausea , vomendi conatu febricitare inciperent ; & a quamplurimis os amarum persentiretur ; & lingua viscida crusta esset obducta , quae omnia putridum biliosum in primis viis ostendebant : ideo prima indicatio videbatur , ut primae viae repurgarentur : prudentiores ergo medici , ut huic satis facerent , curationem a vomitorio ex pulvere radice Ipecacuanhae parato ordiebantur , juxta illud Celsi monitum : *At vomitus ut in secunda quoque valetudine saepe necessarius biliosis est , sic etiam in his morbis , quos bilis concitavit . Ergo omnibus , qui ante febres horrore , & tremore vexantur , omnibus etiam cum quadam hilaritate insanientibus , & comitiali quoque morbo oppressis , necessarius est (a) ; quia ut ante ipsum sagacissimus Medicinae parens Hippocrates monuerat , (b) quamdiu bilis sublata , incocta , & minime contemperata fuerit ; nulla arte , neque dolores , neque febres finientur : cui quidem sententiae mire consonare videntur , quae expertus scribit Cl. Swiete-*

(a) Lib. II. cap. XIII.

(b) Lib. de veter. Medicin.

tenius (a) *corrupta bilis circa praecordia haerens enormes febres accendit , numquam curabiles , ni putridus ille fomes tolli possit . Vomitoriorum in hujusmodi morbis , quae putridum apparatus in primis viis praefecerunt , quanta & qualis sit virtus & efficacia , omnium aetatum clarissimi Medici posteris suis explicare , ac demandare maxime studuerunt . Placet nonnullorum aliqua huc monita transcribere : en ergo de vomitorii usu & viribus quomodo explicatur elegantissimus Fernenelius . *Facilis & moderata vomitio saluberrima est , & purgationum omnium praestantissima . Noxios quippe humores ex ipsis fontibus sinceris elicit & vacuat ; omnem , quae in ventriculi capacitate in ejusve tunicis haeret , illuviem imprimis expurgat ; e praecordiorum membranis , e cavo jecoris ac lienis , & ex pancreate , omnis generis supervacuos humores sinceros elicit , quos plerumque nec biera , nec aliud vehementissimum ullum etiam frequens pharmacum in alvum exturbare potest (b) ; & Cl. Boerhaavius , qui nulli secundus in omnibus , quae edidit , umquam extitit , en quae de vomitorii vi , aphoristica sua**

(a) In commentariis ad Aphorism. Boerhaav. §. 99.

(b) De morbis eorumque caussis lib. III., Cap. III.

sua phrasi protulit : *per vomitus solvuntur cuncta tenacia, concutiuntur obstructa, expelluntur stagnantia, unde mirabiliter profunt* (a) : ejusque eruditissimus ac prudentissimus Auditor Swietenius de nauseae curatione agens, post varia sic explicatur : *ubi vero vel tanta copia est corruptae bilis, vel adeo intensa jam ejus malignitas, ut his emendari nequeat, sed a quovis assumpto quantumvis gratum etiam fuerit, augeatur nausea; nihil superest, quam ut vomitorio dato sursum expellatur* (b) : ut similia maximeque utilia dogmata Riverii, Freindii, Hoffmanni, Huxami, aliorumque silentio comprimamus : quae quidem monita non improfigua in aegris nostris experti sumus ; quoniam revera in quampluribus exhibitum vomitorium mirabiles putridi biliosi per superiora, cum non parvo aegrorum levamine, evacuationes promovit. Aliquando Ipecacuanhae radici, qua pro vomitorio utebatur, falsis tartari vitriolati grana aliquot addebamus ; & ut tenacia incideremus ; & ut simul per inferiora egestionem aliquam obtineremus. Docuit enim Hippocrates *Febres typhoides*, quae ex bile utplu-

(a) §. 1244.

(b) In comm. ad aphor. Boerh. §. 644.

rimum originem ducunt, *nonnisi per choleram-effusa bile solvi*. Et celeberrimus Princeps, cujus opus de morbis castrensis praemaxima utilitate, quam & Medicis, & aegris afferre poterat, ut usui nostro magis accomodatum foret, ex anglica lingua in elegantem hetruscum sermonem vertit Cl. noster Franciscus Seraus, observavit (a), tunc praecipue vomitoria profugua maxime extitisse, cum per superiora & inferiora simul abundantem putridae bilis evacuationem promovebant: similemque posteris commendavit cel. Sthalius, inquiens, *curatio, quae materiae in his febribus peccanti sufficiat, nulla alia esse potest, quam emetico-cathartica* (b). Et revera similia nobis observare licuit; quoniam quoties per vomitorium & ventriculus bilioso vomitu repurgabatur; & intestina putrida ac biliosa materia deonerabantur, aegri ut plurimum in melius procedebant.

§. XCIII. Ubi aegri sanguinei erant temperamenti, & capitis dolore vehementer vexati, postero die Sanguinis missionem, & quidem largam, si sanguis ater nimis, & facile concreescens
pro-

(a) Malatie dell' Armate P. III. Cap. IV.

(b) De febre biliosa §. 46.

prodibat, ex pede, aut brachio imperabant. Verum si aegri sanguinei fuerant temperamenti, & symptomata nimiae plethorae urgebant, juxta aliud Celsi monitum : *oportet prius levare aegrum, postea perpurigare* : primo edicebant sanguinis missionem ; postero vero die vomitorium imperabant. Quoniam auspiciato sic plures incoatae curationes, iisdem auspiciis a prima morbi aetate ad finem usque perductae fuerunt ; ideo vomitoriis, & sanguinis missionibus magna existimatio conciliata est ; ita ut statim ac aliquis infirmabatur, ipsi vel a Medico, vel ab aliis alterius licet ordinis, vomitorium ediceretur ; imo si Medicus illud principio morbi omittebat ; & morbus summo aegri fato tandem finiebatur, illatae mortis eundem criminabantur. Hinc factum ; ut indiscriminatim vomitoria, & aliquando repetitis vicibus, aliquando Vagneri methodo exhiberentur. Ex hac tumultuaria, & imprudenti vomitoriorum exhibitione plura, & incongrua oriri visa sunt symptomata ; imo plures aegri vomendi conatu summum diem obierunt. Hinc conciliata existimatio, decrescere paulatim incepit ; & tandem in contemptum adeo versa est, ut pruden-

S

tio-

tiores Medici famae suae consulentes in vomitorii exhibitione trepidarent quoque.

§. XCIV. Si licet tamen, quomodo circa remedia hujus exhibitionem nos gessimus, quid observavimus, ac qua tandem constanti methodo propinavimus, indicare: candide fatemur nos etiam illud aliquando bis, aliquando Vagneri methodo cochleatim pluribus vicibus exhibuisse. Verum observavimus, nec in omnibus bene cessisse, nec repetitum plurimum profuisse, imo aliquando nocuisse. Constans observatio nos docuit, iis, qui non adeo elastici erant temperamenti, quibusque crassa humorum saburra aderat in primis viis, nullo contraindicante existente exhibitum vomitorium mire contulisse; & quoties ob cruditatem primo vomitorio materiae peccantis educio obtineri non poterat; tunc post ejusdem debitis remediis promotam coctionem, de qua paullo infra dicemus, refracta dosi repetitum, aut Vagneri methodo exhibitum, numquam concepta spe nos defraudasse: primas enim vias repurgabat facile; & morbi vires infrungebat brevi. Non secus ac sibi accidisse monuit toties laudatus Swietenius: *probe memini, inquit, cum post fervidissi-*

simam aetatem febres biliosae epidemicae grassarentur, in quibus molesta nauisae, & vomitus fere semper aderant, me aliquoties dedisse statim vomitorium absque multo levamine, ubi autem per unum alterumque diem, oximelle, vel similibus magna aquae copia dilutis usus fueram, sponte saepe vomitu excutiebat corrupta bilis instar glutinis fere spissa, vel leni vomitorio secunda vice exhibitio facile expellebatur (a). Verum iis, qui elastici erant temperamenti, cholericisque passionibus nimis obnoxii, & agitati antea fuerant; & in quibus morbus potius quam a crassa materia, a bile nimis acri, exaltataque putredine, aut vicinorum viscerum obstructione, inflammatione, convulsione, ut capite superiori indicatum fuit, originem & vires trahebat, vomitorium nocebat potius, quam levamen aliquod adferebat: in hisce lingua nihil paene visceridi ostendente perpetuus amaroris sensus aderat, qui plures decipiebat, ut vomitorium iterato exhiberent. Verum nova vomitorii actione nihil eiciebant; e contrario convulsiones excitabantur, singultus nempe, vel alijs generis; & morbus ex irritatione novas veluti vires resu-

S 2 me

(a) In comment. §. 644.

mebat; & aliquando vomitorii conatibus alvus constringebatur, venter intumescebat, & tendebatur; & acredine bilis exstimulata intestina obmurmurabant, nihil alvo ejiciente: unde recte monet cl. Boerhaavius falsum aliquando esse illud: *vomitus vomitu curatur* (a); ideoque prudentissime, Swietenio observante, regulam hanc limitavit Hippocrates. Dum monuit, tunc vomitum vomitu curari, si una cum vomitu eluantur illa, quae vomitum faciunt (b). Videbatur in hisce bilis, vel putrida materia volatilis reddita, & in ventriculi ac intestinorum tunicis sita, morbum producere, quae ideo vomitoriis evacuari non poterat. Hisce ergo observationibus monitus in hujusmodi aegris vomitorium vel minime exhibebam, vel saltim refracta dosi, vel vomitorii loco oleum optimae naturae cum paucis limonis succo exhibebam, non parva tamen copia. Hoc remedio saepe obtinebam, ut absque summa irritatione vomerent aegri, repetitis dosibus singulo mane solvebatur alvus, intestina emolliebantur; & morbus si statim non cedebat, saltim novas vires minime resu-

(a) §. 659. in aph. de cognoscendis & curandis morbis.

(b) De locis in homine.

fumebat . A vomitorii exhibitione pariter me abstinui in iis, quibus nauseam, & vomitum ab hepatis, vel alijs visceris inflammatione oriri, ex signis colligebam: in iis enim vidimus ab imprudenti vomitorii exhibitione, omnia in pejus cessisse, non secus ac sydenhamus sibi accidisse narrat (a). Unde curationem methodo antiphlogistica prosequeremur.

De sanguinis missione .

§. XCV. Ad sanguinis missionem quod adinet: vehementes capitis dolores delirijs ac perpetuis vigilijs conjuncti, aliquando somnulentia cum maximo faciei rubore, aestuatio totius corporis, pulsus duri, & aliquando vehementer oscillantes aperte satis illam expetebant, juxta Celsi monitum: *ergo vebemens febris, ubi rubet corpus, pleneque venae tument, sanguinis detractionem requirit* (b): sanguis deinde ex vena emissus ater, & concreescens probe celebratam fuisse confirmabat; ideoque *incidenda ad medium vena est,*

(a) Sect. II. Cap. 2.

(b) Lib. II. Cap. 10.

inquit idem Celsus (a), *ex qua cum sanguis erumpit, colorem habitumque ejus oportet adtendere: Nam si is crassus, & niger est, vitiosus est, ideoque utiliter effunditur: si ruber, & pellucet integer est: eaque missio sanguinis adeo non prodest, ut etiam noceat: protinusque is supprimendus est; quare ut plurimum iustae sanguinis detractioni praefui, ut, & an recte instituta fuerit, cognoscerem; & quousque extendenda erat, praeciperem. Optimae enim rei omnis abusus pessimus semper extitit.*

§. XCVI. Revera celeberrimi hujus in medicina auxilii, abusus aliquis factus fuisse visus est mihi: vel cum indiscriminatim omnibus vena aperiebatur, vel cum pluries, vel cum in omni morbi tempore non pauca sanguinis copia detrahebatur: cum veteres plurima & prudentissima circa remedii hujus usum tradiderint praecepta. Celsus equidem inquit (b). *Tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat. Facilius itaque illi detractionem ejusmodi substinent, celeriusque ea, si nimium est pinguis, aliquis affligitur.* Et circa tempus eodem loco haec monet. *Si morbi ratio patiatur sanguinis detractioni*

(a) Ibidem.

(b) Lib. Cap. 10.

ni tempus optimum est dies adversae valetudinis secundus aut tertius. Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatio ipso materia & exhausta est, & corpus corrumpit, ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum.

§. XCVII. Fateor me aliquando hosce Celsi limites, Hippocratis auctoritati innixum, qui Anaxioni octavo venam incidi iussit, non adeo scrupulose observasse; sed ita praetergressus sum, ut eos transgressus minime viderer. Quoties enim totius corporis causa sanguinem mitti jubebam; toties & primo, & secundo, & tertio die id feci; raro quartum praetergressus sum. Quoties vero alicujus partis gratia; toties & septimo, & nono, & undecimo sanguinem mitti praecepi, non tamen ex magnis venis, nec magna copia: ne sublatis vitae viribus aeger ad sustinendas morbi vires impar reperiretur. *Nihil enim, Cl. Swietenio advertente, (a) magis ad firmiorem curationem conducit, quam si firmas fuerint aegri vires: illae ergo omni ope servandae sunt.* Quare ita me gessi, ut aliquando primo morbi die

(a) In comment. ad aphor. 598.

144 CONSTITUTIO EPIDEMICA

die post exhibitum vomitorium, vel aliquod purgans, vel hoc seposito, si plethora turgebat, sanguinis missionem ex brachio, vel ex pedis vena in aduētis, vel foeminis imperarem; vel secundo peracta prius vel per superiora, vel per inferiora purgatione: & si totius indicatio post primam emissionem adhuc vigebat, iterato edicebam ex magnis venis, magnoque vulnere ante quartum. Post hunc diem cum methodo nostra jam sufficiens sanguinis copia educta esset, si adhuc capitis dolor, vel oppressio sine intermissione persistebat; tunc vel cucurbitulis dorso applicatis, vel aperta jugulari, vel hyrudinibus ossibus petrosi, vel hoemorrhoidibus applicatis, vel cucurbitula occipiti apposita, vel vena frontis aut temporum aperta, discreta tamen dosi sanguinem detrahi jubebam. Verum tunc non ex toto, sed ex parte sanguinem detrahebam, apprime ut Celsus ipse monet (a). *Mitti vero is debet, si totius corporis causa ex brachio: si partis alicujus ex ea ipsa parte, aut certe quamproxima: quia non ubique mitti potest, sed in temperibus, in brachiis, juxta talos.* Et candide fatendum est, plurimos emisso ex jugulari sanguine, ex orci faucibus edu-

(a) Lib. II. Cap. 16.

eductos fuisse. Aucto enim per febrem cordis motu, sanguis, cl. de Sauvages ostendente (a), majori impetu carotides subit, quae juxta aortae directionem in caput tendunt, quam caeteras, quae statim ab ea directione deflectunt; ideoque cerebri vasa turgida magis reddebat; qui quidem major influxus in vasa cerebri in aegris nostris magis increfcebat; quia praeter declivitatem aortae descendens, obstructa, & convulsa imi ventris viscera descendentis sanguini magis resistebant: unde capitis dolores, aurium sibili, scintillae ante oculos, deliria, sopores, aliaque similia symptomata apparebant. Praeter experimenta enim generica a clarissimo viro patrata, ut ostenderet, jactum per canales perpendiculares majorem esse, quam per obliquos: pluries injecta per aortam aqua calida observavit, frontem multo citius incalescere aliis partibus. Unde explicat, cur calor, & sudor frontis in febribus saepius accidat: quo quidem posito majori sanguinis influxu per arterias in vasa cerebri, & impari per venas refluxu, licet sympathica, increfcebat capitis affectio; ideoque aperta

T

(a) In Nosologia method. Clas. 2. pag. 71.

ta jugulari, & diminuta, emisso sanguine, resistētia, accelerabatur refluxus; & ita pessima capitū symptomata evanescebant.

§. XCVIII. Neque minus levaminis afferebat sanguis vel cucurbitula occipiti, vel hyrudinibus retro aures applicatis, emissus; quoniam auxilia haec multiplici ratione aegris opem ferebant, sanguinem ex arteriolis educētia, accelerabant ejusdem motum in ramis carotidum exterioribus: unde diminuta quantitate in ramis interioribus, vasa cerebri non adeo onerabantur: secundo per cucurbitulam occipiti applicatam, ex venulis, quae per foramina ad latera foraminis ovalis sita, a cerebro egrediuntur, educēbatur sanguis immediate a cerebri superficie. Hyrudines autem haemorrhoidibus applicatae, & visceribus imi ventris, & capiti quoque prospiciebant, juxta illud Hippocratis: *in mentis emotionibus si haemorrhoides superveniant bonum*. Scio eruditissimum Swietenium Hippocratis auctoritate, & Trilleri observationibus ostendisse, & octavo, & nono die ex magnis venis cubiti puta, & pedis tuto sanguinem mitti posse. Id quoque me fecisse memini, sed in iis, quibus primis diebus non tantum sanguinis de-

tra-

tractum fuerat, & vires illam sanguinis missionem ferre poterant; minime vero si corpus prius fatis exhaustum fuisset.

§. XCIX. Alterum, quod hic nobis advertendum esse putamus, est, nos in iis tantum liberaliori adeo manu sanguinem mitti imperasse, qui & elastici erant temperamenti, & sanguinem ad inflammatoriam diathesim tendentem habebant: non vero in iis, qui universali cacochymia laborabant. Quoniam monente Cl. Prince: omne quod relaxat, ad putredinem disponit; & Swietenius docet quod *depletis majoribus venis, facillime poterunt minimae venae bibulae absortos humores majoribus venis tradere, unde promptior fiet putridi resorptio (a)*. Quoties sanguinem tenuissimum, bile dissolutum comperi, a sanguinis missione me abstinui, ne totus biliosus redderetur, ut monuit Prosper Martianus praestantissimus Hippocratis interpres: *si sanguis inquit, tenuissimus, ac humori bilioso proximus, per venae sectionem adhuc magis attenuatur, & periculum est, ne totus in biliosum humorem mutetur (b)*; & alibi Hippocratem commentans sic

T 2

expli-

(a) In comm. §. 354.

(b) Magn. Hipp. Cous Prosp. Mart. pag. 107.

148 CONSTITUTIO EPIDEMICA

explicatur: *venae sectio refrigerat, quando calor a sanguine provenit, nequaquam vero quando a cacophymia; imo apparet manifeste, corpus e bilis copia excalesfactum, misso sanguine, calidius reddi.*

§. C. Quibus positis, nihil adversus hanc methodum facere videntur nonnullorum exclamations, qui cl. Tissotti auctoritati innixi repetitam sanguinis missionem nocuisse potius, quam profuisse in nostra constitutione adseruerunt. Revera cl. Tissot solidissimis argumentis, ac clarissimorum in arte medica virorum auctoritate demonstravit (a), sanguinis missionem in febribus biliosis locum nullum habere posse, cum jugulet potius, quam opem ullam afferat. Verum idem cl. vir distinguit biliosas febres in mere biliosas, & in bilioso-inflammatorias: omnia argumentorum suorum momenta, omnesque, quas adducit auctoritates adversus sanguinis missionem, militant contra absolute biliosas; non vero adversus bilioso-inflammatorias: in quibus novit & ipse, ob summam, quam adfert opem, phlebotomiae necessitatem; ideoque de sanguinis missione sic scribit (b): *supereft explicandum, ne man-*

(a) In dissert. de febribus biliosis.

(b) pag. 147.

manuum remaneat opus, cur illustres Medici a vetustis temporibus ad nostram aetatem, venae sectionem in morbis putridis adhibuerint. Rem breviter jam tetigi; haec est nimirum ratio, quod duplex sit putridorum classis, alii simpliciter putridi, quibus nocet V.S., & quos venae sectione numquam debellare tentarunt viri artem medicam rite callentes. secunda est classis morborum illorum putridorum, in quibus adest simul diathesis phlogistica, quam egregie debellat V.S. Hujusmodi fuisse febres Epidemiae nostrae, adeo clarum perspectumque apud omnes esse credo, ut frustra neum fit, pluribus demonstrare: unde repetitae sanguinis missiones recte indictae, conveniebant maxime; & in principio omissae aegros summo & ultimo fato maxime obnoxios relinquebant. Quod ipse cl. vir Hippocratis auctoritate laudato loco confirmat: *jeccoris inquit nunquam satis laudandus Hippocrates, vehementissimi dolores, & lienis gravitates, atque aliae inflammationes, & morborum collectiones solvi nequeunt, si quis eas primum medicamento purgante aggressus fuerit. Verum in his venae sectio praeponenda est, deinde ad infusa per alvum veniendae, & medicamento purgante utendum, apprime ut apud nos a prudentioribus* fa-

factum est, qui post vomitorium, & venae sectionem ad blandas, & quotidianas purgationes adcedebant. De necessitate denique phlebotomiae, ejusque repetitione in hujusmodi febris adeo certus fuit, ut canonem practicum confecerit. *Gastrici, inquit, sunt, aut simpliciter putridi, aut simul phlogistici. In secunda specie venae sectio aliquoties adhibenda est, & procrastinandae evacuationes, donec phlogosis evanuerit.*

De promotâ in primis viis coctione, & evacuatione.

§. CI. Quamquam haec haec auxilia summae semper efficaciae in arte medica prehensa fuerint; nostrae tamen constitutionis morbus non eae indolis erat, ut primis hisce remediis cederet: nam licet aliquando fractus viribus aegros liberos statim relinqueret; id tamen raro nimis observatum fuit. Naturalis ejus decursus raro ante septimum, fere post decimum quartum, aut vigesimum primum ab invasionem diem claudubatur: ni secundo aliquo morbo cum aegri periculo, ac Medici angore ulterius progrediebatur. Eapropter prudentiores clinici exposita praesidia subito imperabant, ut violentas

tas morbi vires infringerent, tempusque lucrarentur: ut & morbi causas corrigerent, & per loca convenientiora expellerent. Et quoniam ex dictis primariae ejus causae erant putredo in visceribus existens, & lentor phlogisticus in tota sanguinis massa; ideo putridum primarum viarum corrigere, & sanguinis lentorem resolvere satagebant; ut deinde propriis remediis expellerent, juxta aureum illud Hippocratis monitum *concocta purgare, & movere oportet, non cruda, neque in principiis, nisi turgeant. Plurima vero non turgent* (a). Ubi ergo vomitorio primis diebus exhibito, turgentia tantum excussa fuerant, reliquae biliosae, & crudae materiae correctionem variis remediis adgrediebantur. Nonnulli statim ad usum aquae frigidae recurrebant, non secus ac Galenus, qui humorem biliosum coquebat aqua frigida, humorem pituitosum pipere, ut pluribus in locis apud ipsum videre est (b): ipsa enim diluebatur bilis, & acredinis vis remittebatur: unde mitigato, vel sublato stimulo, relaxabantur intestinorum tunicae,

(a) Aphor. 22. sectio. 1.

(b) Lib. II. Meth. meden.

Ad Glaucon. lib. II.: de sanitat. e Tuend. lib. IV.

cae, & referatis vasculorum in intestina ducen-
tium osculis, morbidi humores in ipsa fluebant,
& expulsionem se se praebebant. Nonnulli horis
matutinis exhibebant serum lactis multa aqua
dilutum, & omni diei hora ptisanam hordei. Au-
xilium hujus paulo major visciditas, & humiditas quam
in aqua pura, & stimulas fibras magis lenie-
bat, & bilis ac putredinis aculeos involvendo
obtundebat. Quoties vero dissolvendi indicatio
magis vigeat, serum lactis cum cichorio, ta-
raxaco, & gramine ebullire prius imperabam,
dein probe percolatum exhibebam: sic enim
blandas vires saponaceas absterivas acquirebat:
quibus putredo magis resolvebatur. Si vero ten-
siones tantae in intestinis minime deprehende-
bantur, neque adeo acris putredo morbum fa-
ciebat; tunc correctionem hoc alio modo tenta-
bant: aquam succo limoniorum inficiebant; &
aliquando addita sufficienti sacchari quantitate
nive in glaciem commutabant, ipsamque bis,
vel ter de die exhibebant; ita enim putredo &
bilis corrigebatur; & ad exitum parabatur.
Quamnam in putrido-biliosis febribus ferant
opem acidi succi plures testati sunt: en quo-
modo explicatur Sennertus: *succi enim citri, &*
ace-

acetosae, putredini resistunt, cor peculiari vi roborant, intemperiem febrilem corrigunt, aperiendique vim habent (a). Sed nemo magis succorum acidorum virtutem laudibus extulit clarissimo Tissot: inter caetera haec addit: verbo, egregie successit omnis potus acidus, nec nimis emolliens: qualis optime conficitur ex succis expressis fructuum boraeorum cum aqua, & saccharo; nec quicquam praestantius novi in omni morbo bilioso, imo & inflammatorio, succis saponaceis acidis mori, rubi ideï, ribesiorum, fragariae, cerasorum, imo & uvularum, dummodo non nimis muturuerint; hae sunt enim illorum virtutes, ut acescentia omnem putredinem corrigant, saponaceitate omnia concreta biliosa, aut inflammatoria resolvant, omnesque fauveant secretiones: nec nimis solida laxant, quin imo grato sapore, fragranti odore, vi cardiaca pollent; ut Swietenii, aliorumque similes auctoritates praetereamus. Alii pulveres ex tartaro sale polycresto, aliisque similibus confectos exhibebant, imperantes, ut haustus aquae vel frigidae, vel naturalis superbiberent aegri, ita quoque visciditas, & putredo incidebatur, & dilutione resolvebatur. Quoniam autem cruditas non mo-

V

do

(a) Senn. de feb. lib. II. cap. VIII.

do in fluidis, sed in solidis quoque consistit: veteres enim clarissimo Boerhaavio advertente, nihil aliud per vocem cruditatis intellexerunt, nisi generalem conceptum. Sed ejusdem cruditatis possunt innumerabiles esse causae, quae totidem crudae materiae sunt, vel fluidae, vel solidae. Quando enim nimia strictura in solidis partibus oritur, haec ipsa materies morbi erit, & tamdiu dicitur status cruditatis, quamdiu haec strictura superest (a): ideoque quando tensio, & strictura maxima in visceribus imi ventris deprehendebatur, illam quoque corrigere studebant sapientiores: quare abdominis regioni imponi imperabant cataplasmata emollientia, & anodyna ex malva, brancaursina, chamomilla, aliisque similibus emollientibus herbis, vel ex micis panis cum lacte decoctis confecta: clysteres emollientes, & aliquando quoque emulsiones ex seminibus frigidis, & amygdalis dulcibus paratas consulebant. Sic obtinebatur, ut relaxatis visceribus imi ventris, humorum circulatio per abdomen liberior absolveretur; & peccantes humores in cavitatem intestinorum facilius confluerent, & evacuationi se se praeberent paratos. Ad eidem scopum animalia viva exen-

te-

(a) In praelection. ad instit. med. Tom. VII. n. 9: 2.

terata praebuerunt palpitantia & fumantia viscera, quae abdomini, aliisque partibus imposita miram quamplurimis, praesertim convulsis, vehementissimisque doloribus vexatis adtulerunt opem.)

§. CII. Hac methodo promota in primis viis coctione, alteram indicationis partem obsolvere tentabant, putridos nempe, ac praeparatos humores evacuare: quod variis modis efficiebant: vel levi repetito vomitorio, dum non adeo proventus fuerat morbus, vel blandis, sed repetitis purgantibus. Horum pro temperamentorum diversitate, aegrorumque genio, varia tentata sunt. Nonnullis exhibebant pulpae cassiae recenter extractae, vel mannae pinguis, vel salis anglici uncias aliquot horis matutinis, cum largis ferri capilli, sufficienti aquae quantitate diluti, haustibus. Horum remediorum effectus varius esse solebat: nonnullis enim duabus ab assumptione circiter horis, blandam choleram promovebant: & non modo per inferiora putrida, ac biliosa materia aducebatur; sed per superiora quoque ejusdem materiae sufficiens quantitas expellebatur: quod primis diebus ante coctionem nec emeticis, nec cathartics obtineri poterat. Sequenti die pro necessitate idem remedium, vel

eadem dosi , vel paullo refracta repetebant ; & saepe excussa materia circa ventriculum , & duodenum existente , viam sibi parabat per inferiora tantum ; & ita tenuia , & crassa intestina repurgabantur , locusque fluendi dabatur humoribus , in hepate , liene , aliisque visceribus haerentibus .

§. CIII. Verum nec frequentius , nec majori efficacia , ut eidem indicationi satisfaceret , remedium exhibitum vidi , quam oleum olivarum , non rancidum , sed optimae indolis paratum , quod vel naturale solum , vel gallia , vel alia quaevis externa regio subministrabat . Vereor tamen ne hic nonnullorum emunctas satis nares feriam . Cl. utique Tissot sacrum semper habuisse refert , oleum amygdalarum dulcium in usum revocare : nec spernenda affert argumenta ; maximique momenti in arte medica auctoritates Hippocratis , Swietenii , Bianchi , Primerosii adducit , ut sententiam suam confirmet . Mirum tamen videri non debet ; quoniam quae magis sunt obvia , & in usum revocata ; ea ut plurimum magis sunt controversa . Galenus utique , ipso Tissot advertente , monuit , suo tempore plures fuisse controversias de usu olei , quod alii
acre

acre & calefaciens , alii demulcens credebant :
 apprime , ut nostra aetate accidit ; cum nonnul-
 li pro demulcente ejus natura pugnent , interea
 dum alii adversus inflammabilem , & acrem ejus-
 dem naturam militant . Verum certaminis hujusce
 ratio reddidit Galenus , cum docuit , id ex varia
 constitutione corporum , quibus ingeritur , depen-
 dere . Quidquid sit tamen de celeberrimorum
 virorum auctoritate , & argumentis , quae sem-
 per veneror : si in physico-medicis , uti de phy-
 sica experimentalis in regula quarta philosophan-
 di docuit Cl. Newtonus : *propositiones , & no-
 tiones ex phaenomenis collectae , non obstantibus con-
 trariis hypothefibus , pro veris , aut accurate , aut
 quam proxime haberi debent* : cum ex phaenome-
 nis in aegris nostris collegerim , profiguum ut-
 plurimum oleum extitisse , illud nec vituperare , nec
 a recepto usu ablegare audeo . Exhibebatur hoc ad
 uncias duas , tres , quatuor , vel quinque cum
 acredine limonis mixtum ; & tunc facilius sibi
 viam parabat . Post aliquod ab absorptione
 tempus ; aliquando vomitum absque magno mo-
 limine , & sensibili evacuatione promovebat ,
 longiori temporis intervallo alvum solvebat ; &
 repetitum deinde , tantummodo per inferiora sibi
 viam

viam parabat, & crassas ac putridas foeces, quae primis diebus obtineri non poterant, quaeque lymphaticas evacuationes pessimo suo colore inficiebant; tandem expellebat: quae expertus narro, alios celeberrimos clinicos mecum vidisse, & fateri scio. Non negandum utique pluribus molestiam creasse; verum & alia remedia id quoque efficiebant, dum coctio non adhuc confecta erat; & ut Galenus admonebat, id fere a temperamentorum varietate ortum ducebat. Tunc prudentis medici erat, illud ita exhibere, ut molestia illa, quam creabat, ablegaretur: ideoque quoties indicatio illud exhibendi vigeat, ne copia sumptum officeret, cochleatim per vices, & intervalla cum aqua diaeta conjunctum exhibebam: nec turbas ullas excitabat; & eventus ut plurimum felix, continuatam exhibitionem suadebat magis, juxta Hippocratis monitum: *si confert, & bene tolerat, bene est*. Caeterum cur tanta adversus olei usum? Maxima oppositionis ratio desumitur ab inflammabili ejus natura. Non inficior, olea veluti ignis matrices existere, illiusque magnam quantitatem continere. Verum activa ignea illa vis in oleis blandis moderata maxime existit a summa aquae, & terrae quantitate, quam dulcia
olea

olea continent: non enim omnia ejusdem sunt inflammabilitatis: en quomodo experientissimus Hoffmannus de oleis agens, edisserit. *Id tamen mixtorum elementum non unius ejusdemque, sed valde dissidentis, imo alienae indolis esse, varia sane phaenomena, & multiplices effectus satis clare restantur.* Nam in quibusdam principium hoc sulphureum fixioris, valdeque temperatae est naturae, adeo ut citra calorem in corpus agat, quemadmodum observamus in oleis, quae maxime ex seminibus exprimuntur, vel in pinguedine, & exungia animalium: quae omnia utut inflammabilia sint, tamen quoniam volatili, & aethereo illo elemento destituuntur, parum calefaciunt, vel corpus nostrum alterant (a): ideo expertissimi clinici de adserta inflammabilitate minime solliciti, olea in ipsis inflammatoriis morbis exhibere non dubitant: legantur quae Trillerus, Boerhaavius, Hoffmannus aliisque.

§. CIV. Insuper quoties in primis viis, vel quia ingesta, vel quia in ipsis generata, ut monet Galenus, & nos in aegris nostris experti sumus, existunt venena acria, manifesto alkalinata, nonne oleosa maxime sunt indicata? audiamus

(a) Observ. Physico-chym. lib. I. obs. I.

mus quaeso Cl. Boerhaavium: *alia venena acria manifesto alkalina cognoscuntur: suntque cineres ustorum vegetantium. Alkali inde factum, idem cum calce saxi usti igneum redditum. Ova, humores, caro omnino putrefacta, sales inde separati; iidem ignei facti per sublimationem ab alkali fixo, calce &c. Haec autem creant citissimam violentissimam inflammationem, erosionem, gangraenam, convulsiones, febres acutissimas &c. quae omnia, ut probe considerentur, & aegris nostris applicentur, auctor sum. Haec profequitur Boerhaavius petunt ad curationem, dilutionem per aquosa laxantia, obtusionem per oleosa pinguis, terrestria, inversionem per acida diluta, volatilia, facile mobilia; deinde dietam diurnam ex acidulis, oleosis, emollientibus (a), apprime ut prudentiores clinici apud nos experti sunt; qui enim hac methodo inceserunt, meliorem fortunam experti sunt. Hisce remediis obtundebantur acria, & diluebantur; & relaxatis tunicis intestinorum expellebatur putrida, & acris humorum colluvies.*

§. CV. Praeter haec oleum cum acredine limonis exhibitum vermes quoque enecabat, & expellebat: scio anthelminticam oleorum virtutem a viris summis in dubium revocari; verum

(a) In Institut. Medic. Tom. VII. n. 1140.

rum haec est humanae fortis natura, ut nesciat stare diu; & paulo post evertatur, quod paulo ante omni molimine adstruebatur. Verum anthelminticam, vel maximam oleorum virtutem ad vermes ab intestinis expellendos, noverunt & veteres etiam. Aetius utique, ut ipse doctissimus Swietenius advertit (a), ad vermes e corpore expellendos cyathum olei omphacini propinari jussit, & ptisanæ oleum plurimum omphacinum incoquendum; præbitiones vero ex oleo semper augendas voluit; & rationem hanc dedit. *In universum enim omnia, quae lumbricos educunt, aut per acredinem occidendo, aut per amaritiam subducendo, aut ad excretionem irritando, aut per consequentem ad ea, quae exhibentur, lubricitatem, efficacia cognoscuntur. Extrahuntur autem simul, ut verisimile est, per sorbitiones rivas lubricas redduntur, aut etiam per innominatam aliquam quantitatem (b).* In oleo ergo cum acredine limonis mixto duplex anthelmintica vis juxta Aëtium aderat; acredine enim enecabantur, & olei lubricitate expellebantur. Clinici ut plurimum, quid morbos tol-

X

lat

(a) In comm. ad aph. 1731.

(b) Serm. 9. Cap. 39. p. 173.

162 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

lat, scire student, parum solliciti de modo, quo illos evertat, non secus ac Celsus in praefatione docet. Parum revera refert, cognoscere, an oleum vermes enecet, quia non satis demonstratas tracheolas visciditate sua obtegit; an quia vias lubricando, eosdem de corpore expellat: sufficit, ut multiplici experientia contestatarum sit, oleum cum acredine limonum mixtum vermes enecare, & expellere, quod utique apud vulgus notissimum quoque est. Neque Swietenius, & Hoffmannus ipse, qui anthelminticam olebrum virtutem infirmare quoque modo videntur, illam omnimode negare ausi sunt. Swietenius utique loco laudato varia experimenta refert, ex quibus constat, lumbricos vivos excretos, & oleo communi, vel amygdalino merfos, statim extinctos fuisse: quod non eodem modo semper acciderit, variis de causis evenire potest. Et Hoffmannus licet alia anthelmintica proponat remedia, in quae de oleo addit (a). *In intestinis quoque vermes varias ludunt tragœdias, & horrenda saepe excitant symptomata, quibus extirpandis, nonnulla peculiari quadam dicata sunt*

(a) Medic. system. Tom. III. section. II. Cap. VIII
§. XVIII.

sunt virtute, Græcis ob id anthelmintica dicta, sed licet horum eximius circumferatur apparatus, non omnia tamen æque expectationi respondent; & nulla magis probatae, efficaciae sunt ipsa asa foetida, & sagapeno, praesertim, si hæc cum purgantibus, aut mercurio dulci, & extracto rhabarbari in pilularum forma dentur, hæc cum cautione, quo ante, & post hujus virtutis pilularum usum, aliquot cochlearia olei olivarum, vel amygdalarum dulcium ingerantur, quod certe vermibus, ut omnia oleosa, quammaxime insensum, & fibras intestinales a vermium irrosione spastica stritura effectas egregie mulcet, ac efficit, ut vermivosa progenies per ani secessum exurberetur. Neque oleum ab anthelminticis suis sejungere scivit, ubi experimenta Cl. Rhedi, quibus anthelminticas olei vires adstruuntur, evertere conatur; Sic enim in fine ejusdem §. IV. loquitur. Multo magis oleosa in gravibus a lumbricis symptomatibus ideo censerem utilia: quia sensibiles intestinorum tunicas spasmo constrictas relaxant, mucilagine quasi obliniunt, atque defendunt, ut postea acriora quaedam, & purgantia remedia magis secure, & sine læsione exhiberi possint. Ita ergo saepius mirabili cum effectu ad vermes enecandos, & sym-

promata lenienda oleum amygdalarum dulcium ad aliquot cochlearia, imo ad uncias usque circa lecti introitum, vel summo mane pueris praescripsi sumendum &c. (a). Haftenus dicta sufficere posse credo, ut ab omni aevo tributae oleo vires adhuc conserventur; deque culpa, qua reus agebatur olei usus, absolvatur, excepto semper, quiquis ejusdem fieri posset, abusu. Innumeras adducere possem observationes, ut adfertur oleo vires confirmarem; sed quoniam similes apud omnes occurrunt, omitto: unam tantum silentio comprimere nequeo. Foemina aetatis suae annorum 35. circiter infirmabatur: & ex omnibus morbi notis, vera, & ascendente pleuritide vexari videbatur: dolor enim acutus in latere sinistro aderat, ad scapulam, & claviculam ascendens, pulsus erant duri, spirandi difficultas maxima, tussis, & febris vehemens vexabant. Plurima tentavi, ut apparentem pleuritidem everterem, & usque ad septimum nihil profeci; tum quum nescio quonam praecipue fine, & an recte, olei seminum lini uncias duas unica vice exhibui: sequenti die triginta lumbricos per anum emisit, falsa pleuritis resolvi incepit; iterum sed

mi-

(a) De morbis infant. Cap. XII.

minori dosi oleum exhibui, alios eiecit; & tandem curata fuit: sed e diverticulo in viam. Ad vermes enecandos alia anthelmintica exhibita fuerunt, ex mentha femine fantonici, corallina, aliisque parata; imo abusus aliquis factus fuit; innumera arcana specifica ventilata fuerunt, vulgo, nullo tamen medico condonanda.

§. CVI. Praeter haec adducta evacuantia auxilia, alii singulis aquae gelidae, vel naturalis haustibus infundebant magnesia niri drachmam unam, vel dimidiam, quo quidem remedio, & bilis ac putredinis aculei praecipitabantur, & alvus solvebatur, & urina quoque promovebatur: blandis hisce remediis paullatim educebatur morbi fomes, prout natura, vel arte concoquebatur. Ubi vero per haec minime sufficientes sedes obtinebantur: tunc ad clysmata prudentiores accedebant; & fatendum magis profuisse haec sola, pluries repetita, quam ulla alia. Pro diversitate indicationis, diversi generis parabantur: ubi enim irritationes, & tensiones nimiae aderant, nec non inflammationes, simpliciter laxantia, & emollientia injiciebantur; ut & partes emollirentur, & ut si quid ejiciendum foret, laxatis intestinorum tunicis, absque irri-
ta-

tatione expelleretur. Quando vero saburra aderat, & inertia simul intestinorum, nullo existente inflammationis metu; tunc stimulantia parabantur, in quibus praeter sal, oleum, fel bubulum, mel despumatum, ipsam Galeni hieram pigram solvere non sine fructu fecimus; quoniam similibus foeces crassae, & copiosae eductae fuerunt; ubi aderant convulsiones, ex decoctione malvae simpliciter, vel ex lacte instituebantur; & memini aliquando vehementissimas convulsiones sedasse hydrogala cochleatim exhibito, & paulatim deinde aucto.

De coctione, & evacuatione in sanguine, totoque vasculorum systemate promota.

§. CVII. Quoniam morborum cruditas non modo in parte, sed in tota humorum massa, solidorumque systemate consistere potest, ut ex Hippocrate collegit, & explicavit Boerhaavius, inquiens: *Materia morbi praedita ea mole; figura, cohaesione, mobilitate, ut faciat, vel augeat morbum, appellatur cruda. Ille autem status morbi, in quo haec ita se habent, dicitur cruditas morbi: quod obtinet aequè in morbis, ubi tota massa*
bu-

humorum infecta est, quam in iis, ubi una modo pars tali materia obsessa est (a) : cumque nobis jam supra (b) ostensum sit, non in intestinis tantum morbi fomitem sedem suam habuisse, sed totam humorum massam quoque infecisse; ideo expendendum adhuc superest, quibus modis natura, vel ars, vel simul ambae crudam hanc in sanguine, totoque vasculoso systemate dispersam materiam subegerint. Coctionis primum ac princeps instrumentum, ipsa febris, sive aucta vis vitae a prudentioribus in arte medica viris statuitur: sicut naturalis vis vitae naturalem coctionem, sive humorum in naturam humanam assimilationem quotidie perficit, omniumque corporis muniis inexplicabili providentia prospicit; ita praeternaturaliter, sed mechanica necessitate aucta, sive febris, morbosam materiam subjicit, ac concoquit; ideoque clarissimus Hippocrates, qui cuncta considerasse videtur, inimitabili phrasi naturam optimam morborum medicatricem appellavit; plurimaque de salutari febris vi adduxit observata: sic enim in aphorismis loquitur

(a) In Instit. Medicis Tom. VII. num. 922., 923.

(b) Cap. VI.

tur (a) si quis ebrius, derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi eum febris corripuerit. Mulieri ex partu convulsione infestatae febrim supervenire, bonum. Tetano & convulsioni febrim supervenire bonum (b), ut innumera alia omittamus: Neque ab Hippocrate alienus reperitur Cornelius Celsus: Quoniam inquit (c) denique ipsa febris, quod maxime mirum videri potest, saepe praesidio est. Nam & praecordiorum dolores, si sine inflammatione sunt finit; & in jecinoris dolore succurrit; & nervorum distentionem, si postea cepit ex toto tollit &c. Quibus inhaerens cl. Boerhaavius scripsit in aphorismis suis (d) febrem saepe sanationis optimam causam esse: quem locum commentans Swietenius ait: non ergo semper pernicioosa febris est: errantque illi, qui hanc ubique omni artis molimine debellandam credunt; cum saepe natura per febrim vincat tales morbos, qui ad optima quaevis remedia rebelles manent: Et ante hosce multiplici edoctus observatione cl. Sydenhamus febrim vocavit naturae instrumentum, quo partes impuras a pu-

(a) Aphor. V. Sect. V.

(b) De morb. libr. I.

(c) Lib. II. cap. 8.

(d) §. 558.

a puris fecernit (a); ideoque minime sollicitus fuit, ut febrim tolleret; sed sedulo attendebat an excitatus per febrim motus tantus esset, quem periculosa symptomata solebant sequi; vel contra sic langueret, ut separatio morborum a sanis, aut ejusdem subactio, vel mutatio humorum in novam indolem per hunc motum obtineri non possunt, quo cognito, compeſcebat idonea medela febrilem motum, si nimius erat, vel excitabat languentem: ubi vero debitos intra limites manebat febris, spectatorem agebat, nihil omnino mutans, & viribus tantummodo prospiciens, eventum, quem artis usu salutarem fere noverat, expectabat: qua de causa in curandis febribus generalem posuit indicationem (b):

Ut sanguinis commotio intra modum, naturae proposito congruentem, sistatur; ea nimirum ratione, ut nec hinc plus aequo gliscat, unde periculosa symptomata insequi solent; nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel materiae morbificae protrusio impediretur, vel sanguinis novum statum affectantis, labefactarentur conatus.

§. CVIII. Simili prorsus methodo prudentiores

(a) Sect. I. Cap. 4.

(b) Sect. I. Cap. 3.

res ex nostratibus clinici se se gesserunt ; quoties enim ad aestuantium nimis febrium curationem erant advocati, quae ob nimium impetum pessima inducebant symptomata, & aegros in maximo discrimine collocabant, statim omnimoda ciborum ablatione, venae sectione etiam repetita, si opus erat, febris, sive vitae nimium auctas vires convellere studebant, non secus ac Asclepiades, qui referente Celso (a), *febre ipsa praecipue se ad ejus remedium uti professus est; & convellendas vires aegri putavit luce, vigilia, siti ingenti*. Deinde diaeta aquae frigidae vel naturalis pluribus occurrere curabant. Diluebat enim aqua putredinem in primis viis existentem, & frigoris, quo gaudebat gradu, exaltatam bilem praecipitabat. Deinde sanguinem ingressa, ipsum diluebat, & inflammatoriam spissitudinem resolvebat; & urinae vias magis patulas reddebat: & ubi ob viscositatem sanguinis spissitudinem cum ipso miscibilis non erat; quod praecipue cognoscebatur; quia licet febris in suo vigore consistebat; aqua per urinas expellebatur pellucida, nulloque tincta colore, non secus ac hausta fuerat; tunc singulis aquae haustibus

(a) Lib. III. Cap. 4.

bus nitri grana aliquot adjiciebant; nitri enim blandis aculis penetrans magis reddita, sanguinis spissitudinem facilius resolvebat, putredini resistebat, & diuresim magis promovebat. Quoniam hujus remedii abusus, non secus ac aliorum nocere potius, quam aegris opem ferre noveram; ideo nonnullas adhibui cautelas. In summo febris aestu numquam gelidam praescripsi: timebam enim ne inflammationem aliquam excitaret: & revera dubito, ne aliquando excitaverit. Nonnulli in inflammationem pulmonis, & faucium inciderunt: medici per metastasim morbi principis ortam dixerunt; ego vero dubitavi, an ex potu gelido in summo aestu febris exhibito orta fuisset; ideoque naturalem tunc temporis consului: gelidam pariter prohibui, ubi summae fibrarum tensiones aderant; & convulsiones morbus minabatur; & memini cujusdam, validissimi juvenis, in quo tensiones systematis vasculosi adeo auctae erant, ut pulsus capillares facti essent. Interea dum facies satis colorata erat, & corporis superficies satis calida. Imperavi assidentibus, ut aquae gelidae usum tollerent, clysteres emollientes injicerent, & pediluvia ex decoctione lactucae instituerent, &

emulsiões ex seminibus frigidis exhiberent, & aquae naturalis usum potius arriperent. Quibus peractis pulsus ad debitam magnitudinem redierunt, & tandem convaluit. Ut solidis ergo nimis irritatis atque convulsis occurrerent, emulsiões exhibebant, & clysteres simpliciter emollientes imperabant; & sic nimium febris impetum moderari studebant; ut ablegatis pessimis symptomatibus, morbidorum humorum coctio debito tempore perficeretur.

§. CIX. Verum febres non semper exposito haecenus tenore invadebant; nonnullae enim, ut capite secundo dictum fuit, lente miseros aggrediebantur: pulsus erant exiles, tepor potius, quam calor membra occupabat; inertia aderat summa ad actiones omnes, aliquando difficultates spirandi, & mentis torpor. Quae quidem omnia manifeste satis ostendebant, & lentescentiam summam in sanguine adesse, & naturae vires satis torpidas existere. Diverso ideo modo haec prudentiores clinici adgrediebantur: torpidam nimis naturam juxta Hippocratis, & Sydenhami monita activam reddere conabantur, quod vesicantibus, aliisque generis stimulis efficiebant. Praemisso ergo vomitorio,
aut

aut debito purgante, & si opus fuerat, sanguinis missione celebrata, vesicantia primo furis applicabant, & necessitate urgente humeris, & aliquando cervici, & futurae coronali emplastrum de tapfia, quae quidem aliquando non omnia simul, quamquam paullatim applicata simul in eodem aegro aderant. Id vero multiplici fine efficiebant: & ut languentes vires vesicantium stimulo excitarent, & ut spissam nimis humorum massam solverent, urinam promoverent, ac morbidam materiam vesiculis, & praerupta cuticula educerent; & a partibus nobilioribus averterent; ideoque tunc praecipue id agebant, cum morbus caput, aut pulmonem minabatur, aut aliquo modo oppresserat. Et revera plurimis valde profuerunt: unde non secus ac vomitoriis, vesicantibus quoque non parva existimatio accessit: cumque nonnulli aurei illius Celsi moniti obliti: *illum nempe ignorari non oportet, quod non omnibus aegris eadem auxilia conveniunt* (a), indiscriminatim omnibus applicanda praeciperent, ob infelicem eventum, non secus ac vomitoriis accidisse dictum est, in omnium contemptum, imo, & abominationem

in-

(a) Lib. III. Cap. I.

incurrerunt. Ita ut quamplurimi, licet eorundem applicationem perutilem cognoscerent, illa ne aliquo modo criminarentur, minime edixerunt. Nos tamen quoties ratio suadebat; nec aperte vel medici, vel adfidentes repugnabant, ea applicare fecimus, nec infelicia umquam vidimus. Fatendum tamen est, quod vesicantia, sicuti probe applicata summam opem aegris adferunt: ita e contratio pessime cedunt, quoties absque ratione, debitisque cautelis applicantur. Ad rem apprime collimare videntur, quae eruditissimus Swietenius, de vesicatoriis agens, scripsit (a). *Imprudenter applicata corpori, febrim sitim, calorem urentem, halitum cadaverosum, molestissimam stranguriam faciunt imprimis cantbarides, quae ideo a Dioscoride inter venena recensentur; & alibi postquam Baglivi, & Trilleri de usu vesicantium in pleuritide observationes adduxerat: ab experimentis Baglivi, tam in vivis animalibus, quam affundendo sanguini, ejusque sero pulverem cantbaridum institutis colligit, infecta illa, vim habere humores nostros solvendi, & simul solutos ad putredinem disponendi: ideoque inquit: videtur concludi posse, quod cantbaridum usus minime*

(a) In comm. ad aphor. Boerha. §. 75.

me tutus sit, ubi valida febris calor magnus, & putredinis metueudae signa sunt (a).

§. CX. Tantum tamen abest, quin cl. vir placitis hisce velit a medicina vesicantium usum ablegare; tantum monet, ut prudenter applicentur, & quibus morbis competunt. Docet enim locis modo laudatis primq: *omnia haec agunt ratione stimuli, quo languentem motum sanguinis excitant, & vi fundente, qua pituitosum inters dividunt, & attenuant: hinc in omnibus morbis languidis, & frigidis tanti usus.* Et capite de pleuritide, loco supra pariter citato, inquit, *ubi autem post sanguinis evacuationem requisitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina, aut foecibus alvinis putredinis signa apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit; tunc videtur a vesicatoriis multum boni posse expectari: vidi in tali casu dolenti lateri applicatum fuisse vesicatorium, quod & ipse aliquando feci fausto cum successu.*

§. CXI. Hisce de caussis non indiscriminatum vesicatoria applicuimus umquam. Sed pro diversitate temperamentorum, ac morbi natura, ita nos gessimus, ut in iis, qui phlegmatici erant

tem-

(a) Ibidem aph. 890.

temperamenti, & lentor potius quam in sanguine rubro, in lymphâ confisteret, quod ex pulsu parvo, & tardo, tactu frigido, inertia actionum omnium &c. colligebamus, potius quam sanguinis missionibus, vesicatoriis magis indulgebamus, ut motum febrilem augeremus, & lentorem discutiendo aequabilem circulationem promoveremus. Econtrario in iis, qui sanguineo, & elastico praediti erant temperamento; quod ex pulsu magno, celeri, vibranti, totius corporis rubore, & exurente calore, delirio, aliisque similibus symptomatibus colligebamus, potius sanguinis missioni, quam vesicatoriis indulgebamus. Quod si aliquando ad discutiendum piceum sanguinis lentorem vesicantia opportuna in iis quoque existimabamus, numquam ea applicari iussimus, ni prius sufficiens sanguinis copia detracta fuisset, nec simul, sed paullatim, primo nempe suris, deinde brachiis; tandem suturae coronali emplastrum de tapfia. Hac methodo administrata numquam pessime cessisse vesicantia vidimus, eontra quoties vel non sufficiens sanguinis quantitas educta erat, vel quoties simul plura vesicantia applicabantur, observavimus plurimos vel delirasse, vel profundo somno

no sepultos fuisse; interea dum febris urens caetera membra depascebatur. Ideoque tantum de vesicantium usu obmurmuratum est. Fatendum tamen, eorundem infelici eventui contulisse quoque pessimum regimen: cum enim ob maximum aegrorum numerum, deficerent practici, qui eadem probe curarent; ideo ut plurimum male cedebant. Prudentiores vero alii, ut dubium omnem tollerent, missis cantharidibus, applicari curarunt epispastica ex fermento, aceto acerrimo, & largiori seminis sinapeos dosi, quae cruribus, & plantis pedum applicata partes illas rubefaciebant primo; & dein vesicas satis amplas excitabant, sero flavo repletas: unde effectus obtinebatur, & periculum ablegabatur: non secus ac se fecisse, narrat pluries laudatus Tissot. Qui de infelici vesicantium eventu dislerens, inquit (a). *Mox ergo mutato consilio, missisque cantharidibus confugi ad epispastica ex fermento, acerrimo aceto, & largiori seminis sinapeos dosi, quae suris, vel saepius plantis pedum applicari curabam. Nec minori vi, quam vesicatoria irritabant, nec eadem damna inducebant ac cantharides, quarum tenuissima alcalina pars resorpta, & sanguini*

(a) De febribus biliosis.

guini mixta, illius putredinem juvat, sicque morbos putridos auget; dum econtra partes acidae sinapismi continuo bibulis inspiratae venulis, vim putridi humores inficientis indesinenter castrant: quam quidem theoriam felici eventu confirmatam vidisse scripsit, non secus ac apud nos observatum est quoque: ut nobiscum plurimi testari possunt: laetus prosequitur Tissot, utinam semper, observavi intra duodecim horas rubedine summa affici plantas pedum, ante triginta praegraves natas esse vesicas multum liquidi flavescens fundentes. Post primum nyctemerum, si faustus sperandus fuit exitus, sensibili modo remittebant jaectatio, & motus tendinum subsultorii, delirium non dum prorsus desinebat, sed pacatius delirabant, & intra triduum sapiebant; alvina medicamenta plenioris sortiebantur effectum, & somnus quidam jam succedat. Miror non eandem sortem apud clarissimum virum invenisse animalia viva exenterata, vel eorum partes fumantes adhuc locis affectis applicata; quoniam observavi aliquando plurimum profuisse: abdomini applicata convulsiones, & vehementes dolores sedarunt, capiti, dormientes aegros excitant, & pedibus femine sinapeos cum aceto mala-

malaxato conspersa , vesicantium vices mire adimpleverunt .

§.CXII. Praeter haecenus externa adhibita remedia , nonnulla alia interne ad eundem solvendi finem usurparunt . Bezoartici ergo jovialis grana aliquot camphorae , vel magisterio matris perlarum , vel floribus salis ammoniaci pro lubitu mixta omni quadrihorio exhibita fuerunt ; & quoties vel caput affectum , vel convulsivi motus aderant , bezoartico cinnabarim substituebant ; immo & in usum revocatum vidimus Antidotum , quod Sinenses adversus rabiem exhibere solent : quod deinde ab Anglis examinatum adversus malignas febres valere , quoque compertum est . Reperitur hoc in extracto epistolae domini Collinson Societatis Regiae Londinensis membrum dignissimum ad dominum Gnemelin conscriptae (a) en latina interpretatio ex anglico sermone facta : *Societas nostra proxime magna curiosorum objectorum copia locupletata est , e quibus primum locum occupat famosa formula medica ex Tonqueen in china contra*
Z 2
mor-

(a) Vide comment. de rebus in scientia naturali , & medic. gest. T. I. P. I. Lypsiæ : vel novell. Bibliothec. germanique T. onziem. par Formey 273.

180. CONSTITUTIO EPIDEMICA

morsum rabidi canis missa, sed applicata pariter nostris maleficis carceribus inclusis, mortique damnatis; necat etiam febres summæ malignitatis, pestique proximæ. Dosis est: sedecim grana moschi, totidem cinnabaris, totidemque coccionellæ (anglice Vermillion) quam ultimam hic Londini omisimus. Mixtura hæc aegrum in sudorem conjicit per quadraginta octo horas, hacque ratione sanationem perficit efficacissime, nec unquam sic aeger ullus spe optati eventus excidit. Propinata fuit dosi minore ad octo decem, vel duodecim grana in febribus, exanthematicis, variolis præcipue, maximo cum effectu; hominibus maniacis, vel mente quacunque ratione captis datum fuit ea proportione remedium, ut singulorum ingredientium viginti quatuor sumerentur grana magno cum successu; in febribus inflammatoriis, quas juges comitabantur singultus ad octo decem, vel duodecim grana exhibitum effectus tantum non miraculosos edidit. Omnis ejus successus plurimum e moschi bonitate pendet; addiderunt aliqui pauca camphoræ grana in casibus analogis magno cum successu. Id certe maxime remedium commendat, quod scilicet ubi non juvat, tamen neque noceat.

§. CXIII. Ultimum hoc remedium, quia novum

vum plurimis visum , admiratus est vulgus ; caetera duo , quia fortasse non satis nota nec laude , nec odio , sed potius indifferenti animo accepisse visum est . Non ita tamen inter medicos se res habuit , quibus non parum circa eorum vires , & usum disputatum est . Diuturna contestatum est fama , in febribus malignis Bezoartica , & cinnabarina magnae efficaciae esse ; tamen si candide eloqui licet , nihil certi de horum efficacia asserere posse videor . Numquam enim sola fuerunt adhibita , ut ipsis quicumque fuerit morbi eventus certo tribui poterit . Saepe enim praemissis sanguinis missionibus , vomitoriis , purgantibus , vesicantium applicatione , aliisque ad rem facientibus adhibui , aut exhibere vidi : unde incertum semper erat , an ipsis tantum curatio referri debebat , an praemissis .

§. CXIV. Si quis tamen methodum , qua huc nos usi sumus exquirat , en quibus cautelis pluries exhibuimus . Bezoarticum utplurimum camphorae mixtum , praemissis praemittendis , dedimus iis praecipue , qui lentorem in venis habebant , non tamen inflammatorium , sive quibus non aderant signa inflammationis validae ,
sed

sed potius habebant pulsum parvum, & tardum, frigoris sensum non in extremis tantum, sed pluribus in locis exhibebant explorati: aderat simul inertia actionum omnium, aliaque similia symptomata, quae languidas nimis vires vitae ostendebant, & impossibilem coctionem: neque tamen illud tanta dosi exhibuimus, ut intempestivum promovere posset sudorem; quia sudores genio morbi vix ut plurimum convenire videbantur; potiusque quam prodesse, nocere observatum fuerat; ideoque tanta edicebatur dosi, qua solveret viscidum, & aequabilem humorum motum promoveret, & camphorae mixtum putredini resistere posset. Observavit enim clar. Pringle duo camphorae grana plus valere ad impediendam putredinem, quam sexaginta grana salis marini. Sed nemo magis camphorae vires adversus inflammationem, putredinem, ac malignitatem laudibus extollit, quam clariss. Hoffmannus. Sufficiat nobis ex pluribus locis (a) unum tantum afferre: *Camphorae vires, inquit, & usus sunt longe excellentissimae. Propter suam oleosam, & volatilem penetrantiam abit facile in auras*
hinc

(a) In diff. de camph. usu intern. securiss. In Medic. syst. Tom. III. sect. II. cap. VIII.

binc in corpore humano, non diu, ut oleosa, retinetur, sed insensibiliter transpirat, inque eo obtinet aliquid peculiare, quod licet sit penetrantissimo principio, & summa inflammabilitate praedita, etiam in quantitate assumpta non sensibiliter calorem corporis augeat, nisi ubi cutis fuerit constricta, & transpiratio suppressa. Gaudet virtute discutiente, & simul anodyna. Creditur omnium alexipharmacorum princeps remedium, praecipue si cum nitro miscetur, & vix ullum datur auxilium, quod tam eximie inflammationes internas aequae, ac externas discutit, quam ipsa camphora Porro in omnibus febribus putridis malignis contagiosis petechialibus, aliisque exanthematicis ad malignitatem, & humorum putredinem infringendam, atque compefcendam nullum praestantius, & praesentius datur remedium, quam camphora, uti id innumerae medicorum observationes testantur (a).

§. CXV. Ad cinnabarim, quod adtinet, fateor me, non valde ea usum esse; quoniam quoties parca dosi exhibetur, parum aut ferme nihil juvat: sensientem mecum invenio cl. Hoffmannum, qui de cinnabarinis sic loquitur

(a) In suppl. Tom. V. de Mater. Med. cap. XVII.

tur (a) : *Cinnabarina* ceu *arcanum antiepilepticum a chymiatris potissimum magnis laudibus extolluntur; sed vix respondet effectus, nisi in paulo largiori dosi ad grana decem, & repetita ad aliquot dies dosi usurpentur.* Et Boerhaavius inquit (b): *Cinnabaris igne est unitus mercurius, & sulphur specie simplicis fossilis, quod in plurimis fodinis a natura factum habetur simile factitiae, nec inde multum differt. Vis fere in corpore humano, ut aetbyopis. Magnetem epilepsiae magnus vocabat Crato. Numquam inde adeo multum effectum vidi. Et revera licet pluries repetitam viderim: multum inde effectus nec etiam ego perspexi. Magna vero dosi numquam eam exhibui, quibus inflammationis, vel vehementissimae febris symptomata aderant; timebam enim ne mercurialis pars febrili motu nimium propulsa vasorum latera valde arietaret. Fateor hanc pluries me exhibuisse, ut aliis morem gererem, sed titubanti animo. Cum enim in omnibus fere putredo primas vias obsideret, timebam iterum, ne mercurialis pars aculeis mixta, irritantem vim acquireret, & spasmos, ac comulsivos motus*

(a) Med. Syst. T. III. Sect. II. cap. III.

(b) Chem. Part. II. processu v. II.

tus potius quam sedaret, aut praesentes auget, aut absentes induceret. Revera memini cujusdam juvenis sanguinei, & quadrati temperamentum, de quo supra locutus sum etiam, qui vehementissima constitutionali febre correptus fuerat, pro cuius curatione, & bezoardicum, & cinnabaris, & usus aquae gelidae; & vesicantia adhibita fuerant, in quo pulsus adeo exiles observabantur, ut capilli magnitudinem vix aequarent; interea dum facies rubra erat, lingua arida, nec fractae adhuc vires consistebant: quibus de causis imperavi, ut omnia medicamenta omitterent; imo & aquam gelidam in naturalem commutarent; & tantum clysteres laxantes injicerent: novaque hac methodo vidi, pulsus paulatim laxari, & solitam magnitudinem acquirere; & tandem pristinae sanitas restituta fuit.

§. CXVI. Sed quid sentiendum de specifico adversus canis rabidi morsum in Tunqueen usitato, ab Anglis adversus febres malignas, & convulsiones commendato, & a nostratibus in usum revocato? Si ne vel hilum philosophicus, ac historicus candor foedari patitur, fatendum hic est, deficere nobis debitam observationum

A a se-

seriem, quae, ut fidenter de ejus viribus scriberemus, necessaria foret. Verum, ne inexplata remaneat lectorum curiositas, si licet, quae ratio suadet, quaeque clarissimorum virorum auctoritas dictat, exponere: observandum primo censemus, quod cum constet ex aequali portione cinnabaris, & moschi: & cinnabaris, ex dictis, tantae efficaciae non sit, quantae vulgo adseritur, videntur specifici vires moscho potius esse tribuendae. Revera ipse dominus de Collinson moscho tantum acceptos referre videtur felices eventus: inquit enim in supra adlata epistola, *omnis enim ejus successus plurimum e moschi bonitate pendet*. Moschum autem adversus febres malignas valere, novum non est. Plurimi enim hanc alexiteriam virtutem ipsi adtribuerunt; en quomodo de ejus vi edisserit Ettmullerus (a): *Vulgo commendatur moschus, quod ejus odor conveniat in arcenda peste, de quo imprimis videatur Zacutus lusitanus lib. 1. Medic. princ. epistol. 10., uti etiam Terentius de Rebus indic. Mexic.; & similiter omnes fere auctores consensunt, quod moschus egregiarum sit facultatum, ac virtutum in malignis. Huic tamen non sine ratione*

con-

(a) In colleg. pharm. tom. III. pag. 200. edit. Ven.

contradicit Guibertus in Medico officioso pag. 212., qui tamquam pro aris, & focus pugnat, quod non conveniat in peste, cui & ipse subscribendum esse censeo. Caeterum quoniam moschus, cl. Hoffmanno observante (a), constare videtur ex substantia sulphurea volatili urinosa tenuissima sanguinis Dorcadis, sive Cervi odorati, qui illum subministrat, quae a membrana glandulosa separatur in folliculum, quem circa umbilicalem regionem fert, quaeque ibidem collecta fragrantem illam substantiam constituit: videtur, eodem Hoffmanno observante, in iis subjectis, quae ejus odorem ferre possunt, constituere summum analepticum; quoniam fluidum cerebri, & nervorum in motum concitat, unde quoque omnia medicamenta analeptica, & confortantia ingreditur; & propter sulphur suaveolens non secus, ac Zibethum, & Castoreum, quo gaudet, virtutem quoque possidet anodynam, & sedativam, unde in epilepsia non sine fructu adhiberi potest. Neque ab Hoffmanno diversus reperitur laudatus modo Etmullerus: *Quoad usum, enim inquit, etiam quae de Zibetho dicta, hic applicari possunt; si quidem notum est,*

A a 2

quod

(a) In materia medica de moschio.

quod sit *subjectum odoratissimum*, spiritus animales mire afficiens, unde prodest interdum iis, praesertim interno usu, qui nocere alias creditur: odores in genere distinguuntur in graveolentes, ut *asae foetidae*, galbani &c., & suaveolentes, qui spiritus animales blande afficiunt; ut *moschus*, & olea destillata aromatica penetrantissima. Talia suavia odorifera omnia, & gravia conveniunt, quod volatili sua penetrantia mire afficiant spiritus animales, eorumque intendunt vim, eosque agiliores, volatiliores, ac mobiliores reddant; unde torpidos excitant, deficientes non nihil restaurant, & virium imbecillitatem odore saltem corrigunt. Etli non contemnibiles sint moschi in medicina vires, caute tamen exhibendus est; imprudenter enim interno, vel externo usu adhibitus nocet potius, quam juvat. Hoffmannus utique de cauto ejus usu sic scribit: Quod adinet ad usum moschi, primo memorabile est, quod non omnes ejus odorem ferre possint, praesertim foeminae debilitati generis nervosi, & convulsivis motibus obnoxiae, utpote quae ab ejus usu graviter laeduntur, atque in syncopem incidunt procul omni dubio, eam ob causam, quoniam agilissimae naturae effluvia ad partes nervosas, cerebrique membranas

pe-

penetrant, & has ad motus inordinatos jam proclives partes praeternaturaliter irritant, & in similes abripiunt motus (a). Neque dissimilia tradit Et-mullerus: Hunc in finem, ait, additur moschus & Zibetum, quae tamen in his, qui graviorebus meditationibus, imo qui nimio studio indulgent, caute usurpentur; ratio est, quia in majores, & diffusiores impetus aguntur; spiritus enim nonnihil subtiles, nimisque volatiles dissipant, quin imo simul inebriantem, seu caput turbantem vim habent. Hinc qui pro confortanda memoria iis nimium utuntur, tandem spirituum defectum inde sentiunt; legitime vero usurpata in affectibus capitis summa medicina sunt. Haec omnia rite intelligenda erant, ut moschus probe, & cum fructu exhiberetur; indiscriminatim enim exhibere, adeo tutum non erat, praesertim foeminis, poterat enim vel concitatos convulsivos motus augere, vel silentes excitare; & revera audivi ab aliquibus, quibus jam exhibere inceperant, auferre debuisse. In nostris enim aegris cum motus convulsivi in plurimis ex putredine, acrique in intestinis exaltata bile nerveos plexus irritante orirentur, ni haec primo expellebatur, moschi

VI-

(a) De Mater. Medic. supp. Tom. V. de moscho.

vires inutiles erant ; neque sudores promovere tutum semper erat. Caeterum celeberrimi in arte medica, inclyta in hac urbe viri, debita prudentia, ac felici successu moschi usum promoverunt Franciscus Seraus, & Michaelangelus Robertus. Inter quorum tentamina minime praetereunda videntur mira duo, nobis benigne communicata. Eorum primum accidit non infirmi subsellii hujus urbis viro Marchioni Sassinorio, qui violentissima constitutionali febre deprehensus, amens, dirisque convulsionibus vexatus, in mortis agone quasi constitutus fuerat ; nullis proficientibus auxiliis, tandem laudati viri ad moschi usum confugerunt : drachmam semis ergo odoratissimi moschi exhibuerunt mane, eandemque dosim vesperi, pluriesque repetierunt : promovit primo activissimum auxilium tremores vehementes, atque universales angustias ; verum paullo post uberrimus successit sudor ; & exinde primo desierunt convulsionibus ; postea menti naturalis accessit vigor, & tandem penitus, extincta febre, convaluit. Neque absimile fuit alterum in honestissimo juveni institutum, cui praeter laudatos viros, celeberrimus alter clinicus Caesar cinque adfuit, qui moschi usu pariter con-

convulsivam febrim feliciter superavit . . .
 §. CXVII. Auxiliorum tandem ultimum ,
 quod varia fortuna iactatum vidimus , cortex
 peruvianus extitit . Acceptissimus hic quamplu-
 ribus fuit, summisque laudibus commendatus, inte-
 rea dum alii non modo tamquam curationi in-
 aptum , sed ut omnimode noxium rejiciebant .
 Nescio quoniam infelici , & auxilii , & aegrorum
 fato, factum fuerit , ut celeberrimae ejus vires
 apud hosce tam iniquam expertae sint sortem .
 Nullius fortasse hactenus cogniti praesidii adeo
 efficaces , adeoque vastae , quam corticis peru-
 viani compertae sunt vires . Non modo enim
 intermittentes febres jugulat , gangraenas sistit,
 atque evertit ; sed hystericae , ac hypocondria-
 cae passioni mire confert ; & putrido-biliofis
 febribus rite exhibitus, mira efficacia, medetur ,
 ut fides observata, ac clarissimorum virorum
 inconcussa testimonia docent . Cur ergo tanta
 dissensio ? Si libere eloqui licet : ex imprudenti
 ejusdem exhibitione ortum habuisse videtur mi-
 hi . Inopportune enim exhibitus clarissimo Sy-
 denhamio , aliisque advertentibus, non modo
 minime prodest , sed plane obest . Prudentiores
 vero clinici compertas praesidii vires , opportu-
 nis

nis occasionibus administrantes plurimos ex orci faucibus eduxerunt : hinc cortici & laus, & summae efficaciae in debellando morbo existimatio accessit. Verum haec eadem, & aegrorum vitae, & corticis existimationi quamplurimum nocuerunt. Vulgus enim auxilii non satis compertas vires intempestive applicans, & aegros fortasse jugulavit ; & remedium e concepta spe cadere fecit.

§. CXVII. Cum ex supra dictis in nostra constitutione putrido-biliofa materia in primis viis existens, maxima parte morbum procrearet corticem peruvianum locum habere non modo ratio suadebat, sed experientia ipsa pluribus in casibus confirmavit. Plurimi enim corticis usu liberati sunt. Verum quoniam in quamplurimis praeter putrido-biliofam materiam hepatis, vel alius partis inflammatio, aut phlogistica sanguinis diathesis simul aderat, non omnibus conveniebat ; imo & in quibus competere videbatur, non omni morbi tempore exhibere tutum erat. Quare si observationes nostras in medium proferre licet, en quae experti sumus.

§. CXIX. Postquam repetitis observationibus
con-

constitit nobis, dari revera constantem ut plurimum in febricitantibus nostris periodum, multosque complicatis de intermittentium genere febribus laborare; quarum productae accessiones nullum apyrexiae tempus, sed tantum sensibilem remissionem praebebant; & quarum novi paroxysmi vel frigore, vel symptomatum augmento aperte satis cognoscebantur, cepimus eas cortice peruviano profligare. Verum nemini eum, nisi Sydenhamii, & Boerhaavii cautelis religiose observatis, propinavimus umquam. Numquam ergo praemature nimis illum, sed postquam suo Marte aliquantisper se protriverat morbus, exhibuimus: primisque diebus curavimus, ut sordes primarum viarum, vomitorio, aut propriis purgantibus eliminarentur: humorumque viscerum naturalium sive circulatorius, sive excretorius cursus expeditus fieret; & si turgentis plethorae signa aderant, sanguinis missione, etiam repetita, si opus fuerat, vasa evacuatione relaxare curabamus.

§. CXX. Hisce indicationibus postquam satisfactum fuerat: septimo morbi die, fere decurso octavo, nempe nono, vel decimo, corticis usum arripiebamus, aliquando illum in sub-

B b

stan-

stantia cum magnesia nitri, saepe vero decoctionis forma exhibuimus. Quare dimidiam corticis unciam, aquae fontis libra, ut plurimum ad tertiae partis consumptionem ebullire sinebamus: reliquae novem ab ebullitione superstites, duabus, aut tribus vicibus, horis matutinis, quae ut plurimum remissionem limitabant, exhibebamus; ita ut inter varias assumptiones decoctionis, usus aquae minime intermitteretur. Superveniente nova accessione, relinquebatur corticis usus, qui iterum altera redeunte remissione resumebatur, eadem methodo; & vidimus non modo symptomata novo accessionis ingressu mitiora advenisse, sed ut plurimum vomendi conatum, qui fere usque ad altiores dies sequebatur, remitti, atque egestiones varicolores flavas fieri, & omnia ad aequam formam componi, ac tandem aegros pristinam sanitatem acquirere die 14., 17., aut 21., pro diverso tempore, quo corticis usus assumptus fuerat. Imo candide fatemur, maximam partem eorum, qui curationi nostrae se commiserunt, corticis usu evasisse: exceptis tantummodo illis, qui evidenti vel obscura inflammatione laborare videbantur.

§. CXXI.

§. CXXI. Memini quoque me audivisse, aliquando non infimi subfellii Medicos primis diebus felici cum successu corticem exhibuisse: optavi, ut similia experimenta & ipse caperem: cum ergo prae manibus esset juvenis aetatis suae ann. 22. circiter, sanguinei, & elastici temperamenti manifestissima periodica febre laborans; quoniam accessiones invadebant frigore; & si non ad perfectam apyrexiam perveniebant, tamen summam remissionem obtinebant. Huic ob nonnulla contraindicantia vomitorium minime exhibueram: ejus tamen vice oleum cum acedine citri assumpserat, quod miras biliosae & putridae materiae evacuationes tam per superiora, quam per inferiora produxerat, cum non parvo levamine. Interim bis vel ter sanguis quoque emissus fuerat. Febres tamen constanti periodo redibant. Visum tunc fuit, nullibi magis, quam in hoc casu, corticis praematurum usum competere posse; ideoque methodo supra indicata matutinis horis circa quintum, vel sextum diem corticis decoctum propinare feci: postero die pulsus revera non adeo febricitare videbantur, sed oppressi, & contracti magis erant: accessit angustia, & jactatio, & internus ca-

loris sensus ; petechiae , quae vix per cutem prius conspiciebantur , evidentiores apparuerunt , imo lividae : noctu delirare cepit , & omnia in deterius ruebant . Poenituit tunc , me illud ex auditu tentasse ; & statim corticis usum interdixi , diluentibus , clysteribus laxantibus , nova sanguinis missione curationem persecutus sum usque ad decimum quartum diem , quo tempore satis bene se habuit : deinde ut febris , quae adhuc , licet non tanta violentia superveniebat , penitus extingueretur , iterum corticem exhibui , non solita methodo , sed tantum duas corticis drachmas sex aquae unciis ebullire feci , qua quidem leviori decoctione statim morbum profligavi .

§. CXXII. Non modo numquam praematurae , sed nec etiam ubi inflammationis internae signa aderant , exhibuimus . Verum signa haec non ex linguae tantum ariditate accipiebamus ; quoniam haec aliquando ab simplici externa linguae membrana crispata oritur , quae ab putredine vel bile internam ventriculi membranam fodicante , per consensum originem ducit . In pluribus enim licet arida videbatur lingua , corticem exhibuimus ; ejusque efficacia , correctae , & expurgata bile , atque putredine , linguae humiditas

tas. rediit. Ast ubi cum linguae ariditate dolor continuus in aliqua Abdominis parte, praesertim in hepatis regione aderat, simulque & sensus ardoris interni, aliaque similia inflammationis signa, corticem numquam exhibuimus; quia tunc pluribus admonentibus, praecipue Swietenio, corticis usus noxius esse solet: *cum levior*, inquit, *hepatitidis species aliquando intermittentes Autumnales epidemicas comitatur, in quibus semper pessime cessit corticis usus (a)*. Ob non bene observatam regulam hanc, aegrorum plures ex usu corticis male affecti fuerunt; ideoque a minus peritis in omnibus efficax adeo remedium vituperabatur. Neque umquam exhibuimus, ubi collecti puris in aliqua parte suspicio aderat, aut profundae nimis obstructionis. Propinavimus tamen velut antisepticum, ubi signa gangraenae deprehendebantur; verum de hac alia virtute fortasse dicemus inferius. Ad formam exhibendi, quod adinet, praeter expositos modos, aliquando sub forma extracti, resinae, magisterii pro aegrorum diversitate exhibuimus.

De

(a) In comm. ad Aph. §. 767.

De curatione symptomatum.

§. CXXIII. Quamquam symptomata velut morbi principis effectus, generali illius curatione evertantur; tamen quoniam universalis, & eradicativa curatio illa, non semper brevi absolvi potest, & ut plurimum temporis aliquod intervalum exquirat; & interim urgentia symptomata possunt aegros jugulare, priusquam ars vel natura principem morbum evertat; ideo clinici aliquando symptomatibus curationem aliquam adhibent; quae quidem pro parte morbum principem curat; quia, ut inquit Boerhaavius (a), *mitigando symptomata semper etiam aliquid de morbo primario tollitur*: deinde impediens ne oppresione functionum vitalium, vel animalium aeger intereat, impetrat tempus; ut eversione causarum profligetur morbus princeps. Non ergo de omnibus hic dicere, sed de iis tantum differere est animus, quae quoties aderant, aegros in summo vitae discrimine constituebant, quae ergo calculum mereri videntur; sunt Lypothimiae, Meteorismus, Affectiones capitis vel comatosae
vel

(a) Instit. Med. num. 1244.

vel vigiliae, deliria, motus convulsivi, Gangraenae, caetera generali curatione ruebant.

§. CXXIV. Ad Lypothymias, quod adinet, fateor, me non adeo specifica remedia adhibuisse: oriebantur enim fere a motu bilis, & putridae materiae in primoribus intestinis existentis, ideoque coctione, & evacuatione illius, de qua supra actum est, occurrebatur, externe aceto acerrimo, spiritu vini camphorato naribus, temporibus applicatis medebatur; & praecipue quiete; quia tunc praesertim apparebant, cum aegri propriis viribus committebantur, ut electo descenderent, vel ad alvum deonerandum, vel alia de causa.

§. CXXV. Meteorismus, sive mira abdominis intumescencia aliquando incurabilis erat, praecipue cum ex gangraena, & interna resolutione oriebatur; & quoties neglectus in principio confirmabatur. Quando vero recens erat, neque inflammationis aderat suspicio, & ex rarefactione tantum flatuum in intestinis oriebatur: tunc ad illum evertendum profuisse vidimus usum aquae gelidae, aliquando limonis succo infectae, sive quod frigore flatus coercebantur, sive quod eodem aucta fibrarum elasticitate comprime-

mebantur, & per superiora, aut inferiora propellebantur: aliquando ipsam nivem exhibuimus, & aliquando externae abdominis regioni cum fructu applicuimus, non secus ac se fecisse refert Tissot.

§. CXXVI. Affectionibus capitis primi generis duplici via occurrebatur, primo alvum subducentibus, materiae morbosae aliqua portione subducta, locus concedebatur sanguini; ut per inferiora facilius descenderet, & caput non adeo opprimeret: secundo sanguinis missione vel cucurbitulis dorso, occipiti adplicatis, vel aperta jugulari occurrebatur. Secundi vero generis affectiones deliria nempe, vigiliae, convulsiones &c. curabantur primo revellentibus a capite, nempe alvi subductione, & sanguinis missione, secundo antispasmodicis. Opiata non adhibuimus, exceptis emulsionibus ex seminibus frigidis, & papaveris albi; quia timebamus, ne aut in contrarium rueremus vitium, aut incipientis gangraenae productionem confirmaremus. Neque multa ad convulsiones opposuimus, erant enim symptomatae, & ex irritatione nervorum viscerum imi ventris proveniebant per magnum sympathetium propagatae; unde quoties caussa concoquebatur,
& ex -

& expellebatur, evanescebat, sine aliis remediis ope.

§. CXXVII. Gangraenae vel internae, vel externae erant. Ad externas quod adtinet, incipientibus vino myrrhato medebatur: pulcherrimis enim experimentis a celeberrimo Pringle peractis patebat, myrrham potentissimum antisepticum esse, multoque magis alia ejusdem generis efficacia superare; & aliquando chinae decoctum adhibebatur, quod si hisce non cedebant, ferro, & igne prudentissimi Chyrurgi curabant. Ad internas quod adtinet, aqua frigida, decocto chinae occurrebatur, aliisque specificis.

De Diaeta.

§. CXXVII. Reliquum tandem est, ut de diaeta, cui auscultabant aegri nostri, aliqua adjiciamus. Princeps & primus Diaetae cardo in alimentorum assumptione consistit: haec autem oportet, ut nec quantitate, nec qualitate noceant: optima quaevis, si quantitate digestivas ventriculi vires transcenderint, digeri nequeunt, & laedunt potius, quam juvant. Nec minus nocent cibaria, licet parca quantitate assumpta, si

C c

qualitate, naturae humanae sint opposita. Plurima, & pulcherrima de hac re praecepta tradidit Hippocrates libris de diaeta, alibique: nos hic tantum aliqua ad rem nostram spectantia feligimus. *Impura corpora*, inquit ergo Hippocrates (a), *quo magis nutriveris, eo magis laedes*: en ratio cur prima morbi aetate nihil alimenti aegris nostris exhibebamus: cum enim tunc temporis putredo, & impuritas summa in primis viis, totoque corpore adesset, alimenta exhibere, idem erat, ac eosdem magis laedere. Primis ergo diebus pro medicamento, & alimento interserviebat aqua, vel gelida, vel naturalis, vel pura, vel succo aliquo acido infecta. Sublata morbi acutiae, remissisque ejusdem viribus, quoties aegrorum jam debiles vires instaurationem requirebant: tenuissimus cibus primo ipsis exhibebatur, qui paullatim plenior pro morbi remissione evadebat juxta aliud Hippocratis monitum: *ubi igitur peracutus est morbus, statim extremos habet labores, & extreme tenuissimo victu uti necesse est. Ubi vero non, sed plenius cibare licet, tantum a tenui recedendum, quantum*

(a) Aph. 10. sect. II.

tum morbus remissior extremis fuerit (a). Semper sub forma humida illum quoque propinavimus; quia eodem monente, *victus humidus febricitantibus omnibus confert (b)*: quibus placitis consentire videtur Cornelius Celsus, cum inquit, *Cibus autem febricitantibus humidus est aprissimus, aut humori quamproximus, utique ex materia quam levissima, maximeque subito, eaque si magnae febres fuerint, quam tenuissima esse debet (c)*: quare aquae vel hordeum, vel avenam, vel panis frustulum incoquere faciebamus, & ipsam sorbendam exhibebamus: ita enim prioribus indicationibus satis fiebat, & paullatim nutrimentum promovebatur. Decrescente ulterius morbo, sorbitiones densiores parabamus; deinde panadellas simplici aqua paratas exhibuimus, & juscula ex puli gallinacei carne levissima confecta, quibus aliquando limonis succum adjecimus.

§. CXXVIII. Ubi vero morbus ex toto desierat pleniori diaeta utebatur; hac tamen lege, ut si alvus adstricta foret, ex oleribus potius pararetur: & praecipue ex foliis cichorei, bo-

C c 2

ra-

(a) Aph. 7. Sect. I.

(b) Aph. 16. Sect. I.

(c) Lib. III. cap. VI.

raginis, endiviae, aliisque similibus, quod si recte alvus servabatur, aut potius lubrica foret, ex cerealibus variis modis paratis, atque jusculis pullorum gallinaceorum incoctis parabatur: carnes prorsus interdicebantur, & tantummodo vel hepar gallinaceum, vel intestina earumdem, aliaque hujusmodi concedebantur; ventriculo naturali robore accedente, progrediebatur ad carnes firmiores: primo tamen pulli gallinacei assati exhibebantur, deinde ipsae vitulinae carnes. Ex piscium genere mittebantur mullus, haleces, aliique hisce similes, optimi nutrimenti, facilisque coctionis; aliquando juxta Hippocratis monitum, licet insalubrior, quia suavior, & aegrorum consuetudini magis accommodatus, exhibitus fuit cibus. Sed nil magis plurimis contulit ad integram sanitatem obtinendam, quam secessio in puriorem, & salubriorem aërem, qui alterum diaetae cardinem constituit.

§. CXXIX. Ad aërem, quod adinet, multiplici ex causa in aegrorum curatione locum sibi vindicat. Elasticum enim hoc fluidum pressione sua in humana corpora musculum veluti antagonistam cordi constituit. Sicuti enim cor fan-

sanguinem a centro ad corporis circumferentiam propellit; ita Aër pressione sua venosum sanguinem a circumferentia ad centrum pellit, & arteriosum quoque modo remorans, efficit, ut renixu suo versus cor, ejus vires augeat, atque conservet: hinc videmus corpora in humido & effeto aëre statim inertia languere. Deinde aliis proprietatibus humiditate nempe, calore, frigore inter se probe temperatis, animalium vitae favet, ita ut vires ejus neque nimium excedant, neque deficient valde, sed debita proportione consistant.

§. CXXX. Ubi ergo primum morbi deprehensi erant homines, cum aëris mutatio, tunc temporis tentari nequiret: arte domesticus aër curationi opportunus reddebatur. Referatis cubiculi foribus atque fenestris, eundem assidue renovari, levibusque auris perflari, curabatur; ut vetus frequenti inspiratione, & transpiratione vitae ineptus redditus ablegaretur, noxiisque vaporibus atque exhalationibus repurgaretur, & respirationi, ac vitae idoneus magis redderetur. Nihil enim magis nocet, quam clausus, & quiete ineptus redditus aër. Insuper pavimenta odoriferis foliis citrii, rosarum, & aceto conspergebatur.

batur, ut odorosis effluviis noxii vapores infringerentur, & praecipitarentur. Morbo tandem superato in ruralem aërem secessio edicabatur.

CANONES PRACTICI.

I. **N**Ullum praestantius auxilium in Morbis popularibus a quacunq; causa ortis experitur: quam ut iisdem obsessa loca, omnibus, quae aërem inquinare possunt, statim lustrentur.

II. Urbium Pagorumque infectorum lustratio respicit omnia putrida, bruta sensuque carentia, vel viventia & animata.

III. Ad bruta, quod adinet, omni sollicitudine coenum & sordes omnes, quae expiratione sua possunt aërem inquinare abjiciantur: & inquinatus aër, quoad fieri poterit fumis, atque effluviis quibuscunq; odoratis, genio morbi contrariis repurgetur.

IV. Quod vero ad viventia, & animata pertinet: statim pauperes debitis locis secludantur a sanorum confessu; & rite nutriantur. Heu quantum inobservatus hic Canon urbi nocuit;

cuit; inopes enim, & jam infirmati, stipem quaerentes, morbum undequaque propagabant.

V. Lustratio, quae infectorum curationem respicit, praecipit, ut statim extra maenia, & in puriori aëre, quanta possibile sunt, Nosocomia extruantur; ita enim aegri commode magis collocati, nec alios inficiunt, & propriae curationi se magis idoneos praebent.

VI. Singulis Nosocomiis primi subselli Clinicus, ejusdemque ordinis Chyrurgus praesse debent: non ut singulos aegros invisent; sed ut aliorum medicorum aegris quotidie adsistentium observationes audiant, cognitaque morbi natura, generalem, atque sanam medendi methodum instituant, anomalisque casibus prospiciant. O utinam prima morbi aetate apud nos haec fuissent instituta: fortasse, nec morbus adeo propagatus esset; nec tanti a vivis decessissent: plurimi enim extincti fuerunt ob pessimum regimen; aegris enim ut plurimum praecerant, qui de remedica vix quicquam intelligebant; & vesicantia ab imperitis pertractata pessime cedebant.

VII. Nosocomiorum purus aër, aegrorum transpirationibus inquinatus, renovetur quoque, & de-

208 **CONSTITUTIO EPIDEMICA**

depuretur vel machinis a physicis nuper inventis: vel saltem aegri in ipsis Nosocomiis degentibus de loco in locum transferantur, ut in celeberrimis Italiae Nosocomiis in usu est, & nobis observare licuit in nostra peregrinatione per celebriores Italiae urbes.

VIII. Clinici diversis Nosocomiis prospicientes, aliique celeberrimi per urbes medentes in consilium aliquando conveniant, sibi que mutuo observationes communicent, ut morbi genius, natura, anomaliae melius innotescant; quaeque feliciori successu tentata sint auxilia, omnibus pateant; communisque curandi methodus statuatur. Hi videntur nobis potiores; alii ex iis pendentes omittimus; quia facile intelliguntur.

F I N I S.

AOI 1460951

EMINENTISSIMO SIGNORE.

FRancesco Morelli pubblico Stampatore volendo dare alle stampe un'opera intitolata *Historia Epidemiae Neapolitanae an. 1764., Opera ac studio Caelestini Cominale elucubrata*; supplica perciò l'Eminenza Vostra a commettere la revisione a chi meglio le parerà, e l'averà a grazia ut Deus &c.

Cl. V. D. Michael Angelus de Rubertis, recideat, & in scriptis referat. Datum die 7. Novembris 1764.

PH. EPISCOPUS ALLIFANUS VIC. GEN.

Joseph Sparanus Can. Dep.

Librum, cui titulus -- *Historia Epidemiae Neapolitanae ann. 1764. a Doctore Physico D. Caelestino Cominale exaratum*, jussu Eminentiae vestrae attente perlegi. Nihil bonis moribus, aut Christianae Religioni adversum inveni; quinimmo sedulitatem in observando, & elegantiam, ac nitorem in opere conscribendo sum admiratus; quare publica luce dignissimum censeo; si ita &c.
Neapoli die 5. Decembris 1764.

*Umilimus, & addictissimus famulus
Michael Angelus Ruberti Prof. Reg.*

Attenta relatione Domini Revisoris imprimatur. Datum 5. Januarii 1764.

PH. EPISCOPUS ALLIFANUS VIC. GEN.

Joseph Sparanus Can. Dep.

S. R. M.

SIGNORE.

FRancesco Morelli pubblico Stampatore volendo dare alle stampe un' opera intitolata *Historia Epidemiac Neapolitanae an. 1764., opera Caelestini Cominalis elucubrata*; supplica V. R. M. a commetterne la revisione a chi meglio le sembrerà, e l'averà a grazia *ut Deus &c.*

A. G. M. Doctor D. Michael Angelus de Robertis, in hac Regia Studiorum Universitate Professor, revideat, & in scriptis referat. Datum Neapoli die 4. Novembris 1764.

NICOLAUS DE ROSA EPISC. PUT. C. M.

Historiam Epidemiac Neapoli an: 1764. grassatae a Doctore Physico Caelestino Cominale eleganter, nitidissime, & diligenter conscriptam, elaboratamque studiosissime, jussu tuo perlegi; neque quidquam, quod Orthodoxiae, Ethicae, aut Regiis juribus adversaretur, inveni; quare, quo publicae utilitati praesto consulatur, typis mandari censeo: si ita &c.

Neapoli die 5. Decembris 1764.

*Observantissimus Famulus
Michael Angelus Ruberti Prof. Reg.
Die*

Die 7. Mensis Januarii 1765. Neapoli.

Viso rescripto sua Realis Majestatis sub die 22. Decembris proximo elapsi anni, et relatione Doctoris Physici D. Michaeli Angeli de Robertis, de commissione Reverendi Regii Cappellani Majoris, ordine prefatae Realis Majestatis.

Regalis Camera Sancta Clara providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, et approbationis dicti Revisoris. Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica hoc suum.

DE FIORE.

VARGAS MACCIUGGA.

*Illustris Marchio Citus Pr. S. R. C. temp. subscr. imp.
et ceteri Illustres Aularum Praefecti non interfuerunt.*

Reg. fol.

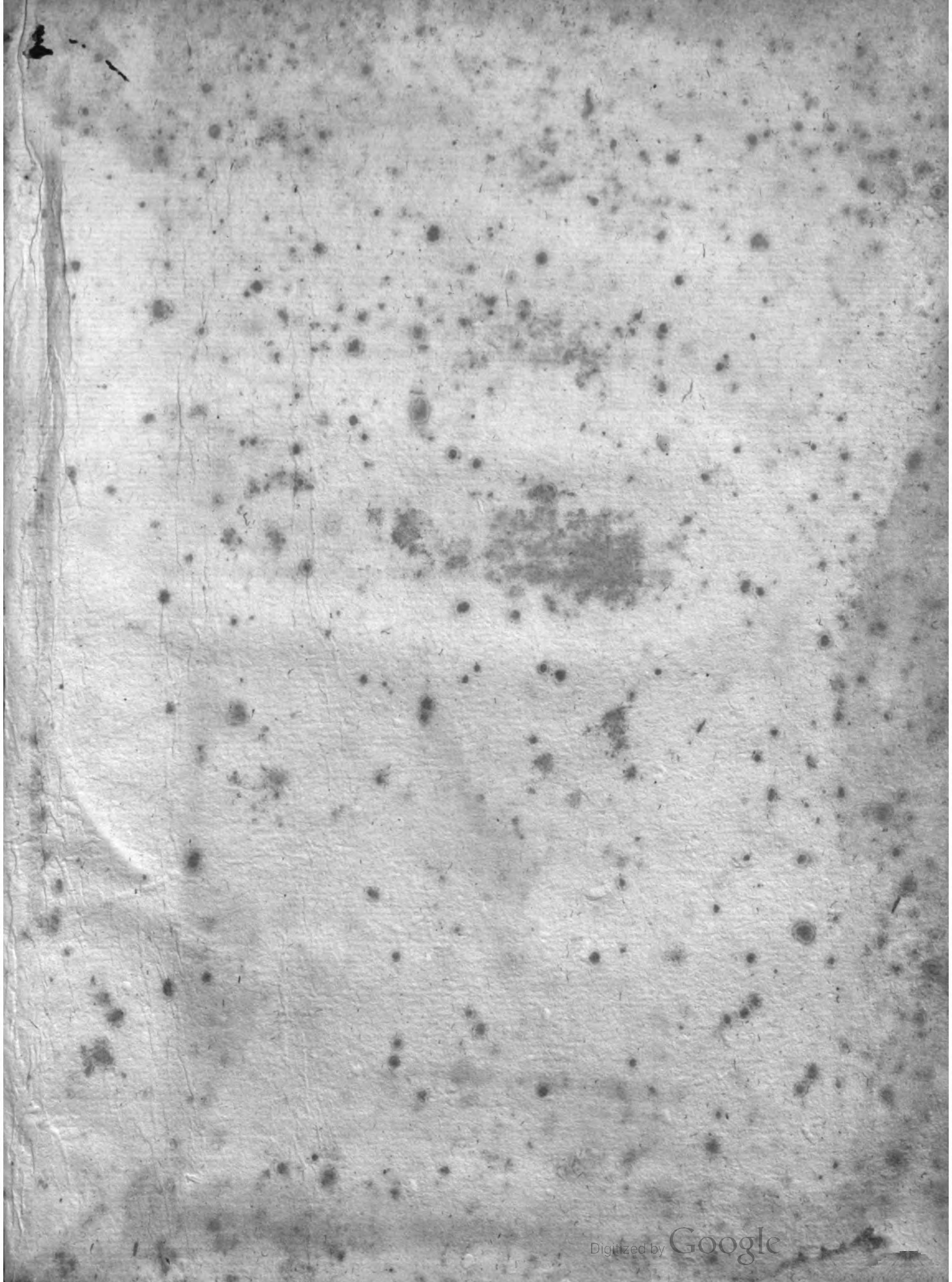
Carulli.

Arbanasus.

ER.

E R R A T A C O R R I G E

Pag. 7.	lin. 6.	abnoxia	obnoxia
22.	lin. 22.	revus	tebus
28.	lin. 17.	effectivus	effectibus
46.	lin. 7.	noxæ	noxæ
47.	lin. 24.	Niment:	Aliment:
61.	lin. 20.	vīdicandi	vindicandi
63.	lin. 12.	ex excretionibus	excretionibus
77.	lin. 10.	pavam	parvam
77.	lin. 24.	maraca	meraca
96.	lin. 14.	cordis	motus cordis
154.	lin. 25.	eidem	eundem
159.	lin. 19.	aliisque	aliquæ
161.	lin. 21.	quantitatem	qualitatem
178.	lin. 18.	succedat	succedebat
190.	lin. 23.	juveni	juvene
200.	lin. 24.	sympathetium	sympatheticum

LOA 146095A

